

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Zahraníční exkurze Maďarsko a Slovensko

27.5. – 2.6. 2013

Sborník studentských prací

OP VK Inovace výuky geografických studijních oborů (Geoinovace)

OBSAH

NĚKOLIK SLOV ÚVODEM.....	4
1) Klima a vodstvo Maďarska.....	5
2) Geomorfologie Maďarska.....	8
3) Fauna a flóra Maďarska.....	10
4) Maďarská puszta.....	12
5) Ochrana přírody v Maďarsku.....	14
6) Maďarsko – demografické ukazatele.....	19
7) Doprava a dopravní síť Maďarska.....	22
8) Cestovní ruch v Maďarsku.....	30
9) Maďarské lázeňství, termály.....	36
10) Maďarské školství.....	41
11) Ekonomická charakteristika Maďarska.....	45
12) Politický systém Maďarska.....	47
13) Zahraniční investice v Maďarsku.....	51
14) Maďarská energetika.....	56
15) Stručný přehled maďarského průmyslu.....	59
16) Historie Maďarska – starověk až rok 1526.....	62
17) Historie Maďarska – 1526 – 1918.....	66
18) Komunismus v Maďarsku.....	71
19) Rok 1956 v Maďarsku.....	75
20) Viktor Orbán a Fidesz.....	80
21) Maďarská ústava.....	84
22) Česko – maďarské vztahy.....	89
23) Maďarsko- slovenské vztahy.....	92
24) Etnické menšiny v Maďarsku.....	96
25) Maďarština jako ugrofinský jazyk.....	99

26) Maďarské vinařství.....	104
27) Maďarská gastronomie.....	114
28) Maďarská hudba.....	120
29) Maďarská kultura: spisovatelé, dramatici a jejich díla.....	123
30) Sport v Maďarsku.....	125
31) Trasa Wien – Balatonfüred.....	129
32) Šoproň – charakteristika města.....	132
33) Pécs – charakteristika města.....	135
34) Budapešť – charakteristika města.....	139
35) Význam Visegrádu – historie, současnost.....	146
36) Debrecen – charakteristika města.....	150
37) Trasa Debrecen – Rožňava.....	154
38) Slovensko – maďarský kras.....	156
39) Geomorfologie Slovenského krasu.....	161

NĚKOLIK SLOV ÚVODEM

Nedílnou součástí projektu Inovace geografických studijních oborů (Geoinovace), který je na Geografickém ústavu MU řešen v letech 2010 – 2013, jsou i nově zavedené zahraniční exkurze, jejichž hlavním organizátorem je olomoucký partner (UP). Hlavním účelem zahraničních exkurzí je hlubší poznání vybraných evropských zemí (Polsko, Slovinsko, Rumunsko aj.)

Předmět ZX508 Zahraniční exkurze 1 je koncipován jako kratší z obou zahraničních exkurzí a zpravidla probíhá v dřívějším termínu. 5-7 dní exkurze je vyplněno poznáváním místních přírodních a kulturních pamětihodností, přičemž vedení exkurze preferuje komentáře místních znalců a odborníků před masovými turistickými prohlídkami. Obohacení je v tomto případě oboustranné – studenti se dozvědí i něco, o čem se nepíše v bedekrech, a průvodce má možnost zjistit, co konkrétně zajímá české studenty či jak se např. dívají na některé problematické aspekty jeho země.

Součástí exkurze jsou i studentské referáty na předem vybraná témata. Ta se týkají dané země, event. zemí, kterými se projíždí, a studenti je obvykle přednášejí přímo v autobuse či na místě, kde není místní průvodce. Při zpracovávání referátu si každý student může zvolit téma blízké jeho zaměření (popř. vedení exkurze navrhnout téma vlastní) a je zde snaha o co nejširší tematický záběr, který odráží charakter a specifika navštívené země.

Maďarsko – tedy jeden ze dvou navštívených států v r. 2013 – představuje zemi, která sehrála klíčovou historickou roli zejména v případě Slovenska, ale v širším slova smyslu i České republiky, zemi, která přestože geograficky blízka, svou krajinou, klimatickými podmínkami a v neposlední řadě etnicitou či jazykem (nebo např. specifickou maďarskou kuchyní) je nám zcela odlišná. V současné době se Maďarsko nachází na zvláštní křižovatce mezi demokracií a autoritativním režimem: i přesto je potřeba s ním počítat jako se strategicky blízkým partnerem.

Sborník, který držíte v rukou, může sloužit nejen během exkurze, ale případným zájemcům o prohloubení studia i po návratu domů.

Mgr. Ondřej Herzán

V Brně 16.5. 2013

1. KLIMA A VODSTVO MAĎARSKA

Bc. Lucie Dvořáková (KG Přf UPOL)

1.1 ÚVOD

Maďarsko je svými klimatickými podmínkami podobné České republice. Je taktéž na rozhraní mezi kontinentálním a oceánským podnebím. V Maďarsku však převažuje spíše podnebí kontinentální. To má za následek větší teplotní rozdíly mezi zimou a létem, ale také mezi dnem a nocí. K východu se pak vliv kontinentality zvětšuje. V Maďarsku jsou chladné zimy a horká léta, to svědčí vinné révě, která se tu hojně pěstuje. Maďarskem protéká řeka Dunaj, která je po celém toku v zemi splavná. Tato země je především známá a turisticky navštěvovaná díky mimořádné bohatosti na léčivé minerální prameny. V zemi je množství termálních lázní. Další lokalitou turistického ruchu je jezero Balaton, které je největším jezerem ve střední Evropě.

1.2 KLIMA A VODSTVO

V Maďarsku převládá mírné kontinentální klima, které ovlivňují tři oblasti – Středozevní moře ovlivňuje počasí především na jihu, kontinentální především na východě a západ je ovlivňován Atlantským oceánem (Lonely Planet, 2013). Zima je v Maďarsku chladná, vlhká, oblačná a deštivá. Léto je teplé, někdy i velmi horké. Roční průměrná teplota je 10°C (Worldatlas, 2013). V lednu je průměrná teplota okolo -1,3°C a v červnu 23,2°C. V Budapešti je průměrná teplota od 0°C v lednu, po 22°C v červenci (Všechno o Zemi, 2000). V létě jsou časté teploty kolem 27 – 35°C, v zimě kolem 0 – 15°C. Zřídka se však na území vyskytne i extrémní počasí v podobě horka až 42°C a naopak mrazivé zimy až -29°C (Světadíly.cz, 2012). Počet hodin slunečního svitu je jeden z nejvyšších v Evropě a pohybuje se okolo 1900 – 2500 hodin za rok.

Srážky jsou průměrně okolo 650 mm. (Lonely Planet, 2013). Březen, duben a listopad jsou nejdeštivější měsíce v roce a naprší za nich až 90 % ročních srážek. Rozložení srážek je v pohořích 800 mm a v nížinách 500 mm za rok (Všechno o Zemi, 2000). Západ země je deštivější nežli východ, který trpí více na sucha. Sníh je v Maďarsku zřídka a vydrží jen pár dní (Světadíly.cz, 2012).

Z území Maďarska zabírá vodstvo 3420 km² (CIA, 2013). Maďarsko je bohaté na povrchové vody. Řeky jsou v Maďarsku osami nížin – např. Rába, Tisa, Dunaj. Nachází se zde i největší jezero ve střední Evropě. Kdysi byly v Maďarsku především bažinaté a zalesněné stepi, ty se změnily. Bažiny byly vysušeny a většina území je dnes obdělávána (Všechno o Zemi, 2000). Sever a západ státu vyniká bohatstvím termálních a léčivých pramenů. Těchto pramenů se nachází v Maďarsku celkem 135 (Evropa – atlas turistických zajímavostí, 2004).

Největší řekou je Dunaj a po něm řeka Tisa. Dunaj je dlouhý 417 km, Tisa 598 km (Hungary.org, 2001). Dunaj maďarským územím protéká 14% své délky a v suché a písčité nížině ztrácí značné množství vody. V Malé Uherské nížině dosahuje šířky 700 metrů. Druhá největší řeka je Tisa, která je zároveň nejdelší řekou Maďarska. Tisa pramení v ukrajinských Karpatech a vlévá se do Dunaje 45 km od Bělehradu. Výškový rozdíl mezi Čopem na Ukrajině a Segedínem vzdáleným 580 kilometrů je 18 metrů. Řeka silně meandruje. Tisa a její přítoky byly zregulovány a ve Velké Uherské nížině, kterou protíná, byl po povodních v roce 1879 vybudován protipovodňový val. Města byla postavena po okrajích řeky tam, kde jsou na obou březích přírodní říční terasy, které umožnily lepší spojení mosty (Všechno o Zemi, 2000). Tisa je také nejnižším bodem Maďarska u města Segedín má

nadmořskou výškou 78 metrů (CIA, 2013). Další velkou řekou je Dráva, která tvoří přirozenou hranici s Chorvatskem (Světadíly.cz, 2012).

Obr. 1: Topografická mapa Maďarska
Zdroj: Wikipedia, 2006

Největším jezerem v Maďarsku je Blatenské jezero neboli Balaton. Polohou se nachází 110 km západně od Budapešti (Všechno o Zemi, 2000). Rozměry Balatonu jsou: 78 kilometrů délka a 3-14 kilometrů šířka. Rozloha činí 592 km² a jedná se tak o největší sladkovodní jezero v centrální Evropě (Worldatlas, 2013). Jezero má velkou rozlohu, ale je poměrně mělké, hluboké je jen 3 – 4 metry a postupně vysychá. Jeho jediným odtokem je kanál Sió. Leží na úpatí jedné z pokleslých ker masivu Bakoňského lesa. Severní pobřeží jezera je 80 km dlouhé a lemované vulkanickými vrchy. Jižní pobřeží je ploché. (Všechno o Zemi, 2000). Balaton je významnou rekreační oblastí Maďarska. Na severním břehu Balatonu v Balatonfüred je 8 léčivých pramenů, které jsou charakteristické vápenitou, kyselou vodou. Tato voda je silně uhličitá s železitou chutí a mírně radioaktivní. Obsahuje také značně minerálií (Maďarsko, 2013).

Druhé největší jezero je Nežiderské jezero (Fertő). Nachází se v Malé uherské nížině a přesahuje z Rakouska čtvrtinou své plochy, která činí 315km². Je taky velmi mělké a bahnitě (Všechno o Zemi, 2000). Rozloha v Maďarsku je 75km². Rozměry jezera se však v průběhu roku i let mění. V zimě někdy jezero promrzá až ke dnu. Několikrát již vyschlo, naposledy začátkem 20. století. V současnosti vysychá tempem 30 cm za rok (Světadíly.cz, 2012). Třetím největším je jezero Velence, která má rozlohu 26 km² (Hungary.org, 2001). Je také velmi mělké, jeho průměrná hloubka je pouze 1,2 metru. Teplota vody je o 1 – 2°C vyšší než v Balatonu a jezero se řadí k nejteplejším v Evropě (Hungariatour, 2008).

1.3 ZÁVĚR

Maďarsko je převážně nížinatá země. Přírodní rizika pro tuto zemi jsou především povodně, na východě země také sucho. Nížinami protékají řeky Dunaj a Tisa a jejich přítoky. Tyto nížiny jsou tak náchylné ke vzniku povodní. Povodně ale nehrozí jen u řek, ale také u Nezáderského jezera se občas hladina velmi zvedne a zaplaví okolí. Z obrázku je patrné meandrování řeky Tisy ve Velké Uherské nížině. Tam řeka způsobovala povodně nejčastěji a kvůli nim byla také v minulosti zregulována. Byl zde postaven již zmiňovaný protipovodňový val. Vodstvo je ale pro Maďarsko důležité. Je zde mnoho vřídél, které daly vzniknout termálním lázním. Důležitým cestovním ruchem je rekreace u jezer. A řeka Dunaj se řadí k nejdůležitějším vnitrozemským vodním dopravním cestám Evropy.

ZDROJE:

- *Všechno o Zemi*. (2000): 1. vyd. Praha: Reader's Digest Výběr.
- *Evropa - atlas turistických zajímavostí*. (2004): Praha: Kartografie Praha.
- Hungary. *CIA - The world factbook* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hu.html>
- Hungary geography. *Worldatlas* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://www.worldatlas.com/geography/hungarygeography.htm>
- Hungary. *Hungary.org* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://hungary.org/hungary/>
- Hungary. *Lonely Planet* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://www.lonelyplanet.com/hungary>
- Hungary topographic map. *Wikipedia* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Hungary_topographic_map.jpg
- Jezero Velence. *Hungariatour* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://www.madarsko.com/madarsko-destinace/26-Jezero-Velence.html>
- Maďarsko. *Maďarsko* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://www.hungarytourism.cz/>
- Maďarsko. *Světadily.cz* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://madarsko.svetadily.cz/clanky/videnske-more>

2. GEOMORFOLOGIE MAĎARSKA

Bc. Miroslav Češek (KG Přf UPOL)

2.1 ÚVODNÍ INFORMACE

Maďarsko patří bezesporu k nížinatým zemím. Více než čtyři pětiny území Maďarska nepřesahuje nadmořskou výšku 200 m a do úrovně 400 m n. m. leží dokonce až 98% území. Nejvyšším bodem, který je zároveň jediným bodem v Maďarsku, přesahujícím nadmořskou výšku 1000 m, je s výškou 1014 m n. m. Kékes v pohoří Márta. Naopak nejnižší bod najdeme při hladině řeky Tisza ve výšce 78 m n. m. Základní úroveň maďarských nížin leží v 80 – 150 m n. m., proto mohou maďarské vrchoviny a pohoří dosahovat velké relativní výškové členitosti. Výškově nejproměnlivější terén nalezneme v nejvyšších pohořích, kterými jsou Bukové hory, Zemplinské, jinak též nazývané jako Tokájské vrchy, Börzsöny, Kőszegi-hegység. Nadmořské výšky nejvyšších bodů těchto pohoří se pohybují v úrovni kolem 900 m n. m., přesto z hlediska relativní nadmořské výšky se jedná již o vrchoviny či hornatiny, pohoří Mátra bychom dokonce mohli zařadit mezi velehornatiny, neboť severní úbočí Kékese překonává na 4 km až 700 výškových metrů.

2.2 GEOMORFOLOGICKÉ ČLENĚNÍ

Z hlediska geomorfologického členění patří celé Maďarsko do Alpsko-himálajského systému. Naprostou většinu Maďarska tvoří subsystém Panonská pánev. Další členění této pánve na geomorfologické provincie vyčleňuje Východopanonskou pánev, Západopanonskou pánev, Zadunajské středohoří, Zadunajskou pahorkatinu a Panonské ostrovní hornatiny, které ovšem nejsou na území Maďarska zastoupeny.

V prvohorách se v prostoru nynější panonské pánve rozprostíraly zbytky horského masívu Tisia složeného z krystalických hornin. V druhohorách zažil tento masiv tektonický propad a byl zalit mořem, následně se usazovaly vrstvy vápenců a dolomitů. Díky dalším pohybům zemské kůry byly některé části pohoří Tisia i s vápenatým a dolomitovým pokryvem opět vyzdviženy nad hladinu. Takovými fragmenty je Zadunajské středohoří a Zadunajská pahorkatina. Ve třetihorách se Panonská pánev dotvořila. Některé části pohoří Tisia zůstaly v původní výši, např. o Velenské pohoří, a zbytek byl opět zalit mořem. Následný postupný zdvih byl doprovázen usazováním mořských sedimentů a posléze také říčních naplavenin, který vyvrcholil v období čtvrtohor, kdy periglaciální poloha umocňovala mrazové zvětrávání a drolení hornin, které pak řek snadno ukládaly v nížinách. Vrstva třetihorních písčitojilovitých sedimentů z období panonu dosahuje mocnosti 2000 – 3000 m. jen čtvrtohorní říční nánosy tvoří až 1000 m mocnou vrstvu. Od třetihor panonská pánev postupně poklesá. Specifickou tvář maďarské krajiny dotvořila větrná eroze, která vytvořila písečné přesypy a sprašové vrstvy o mocnosti 20 – 50 m.

Provincii Východopanonská pánev reprezentuje subprovincie Velká dunajská kotlina, jejíž starší název je Velká uherská nížina, Maďarům je známá jako Alföld, respektive jako Nagyalföld. Vyplňuje východní polovinu státu a zahrnuje jeho nejnižší položená místa.

Západopanonská pánev v Maďarsku vystupuje na severozápadě země v podobě subprovincie Malá dunajská kotlina, dříve též zvaná jako Malá uherská nížina maďarsky Kisalföld. V podobě Dolnomoravského úvalu Západopanonská pánev zasahuje i na území České republiky.

Zadunajské středohoří je asi 200 km dlouhé a 40 km široké, celkově asi o 300 m nižší než středohoří Severomaďarské. Spolu se Zadunajskou pahorkatinou mají společnou kernou stavbu. Nejvyšší vrchol

dosahuje 757 m n. m. v Pilišských vrších. Dalšími horskými celky jsou Bakoňský les, Geresce, Velenské pohoří nebo Vertéšské pohoří.

Zadunajská pahorkatina je charakteristická spíše mírnými terénními vlnami a je ještě nižší než Zadunajské středohoří. Nejvyšší vrchol nalezneme v nadmořské výšce 682 m n. m. v pohoří Mecsek.

Hranici mezi Zadunajským středohořím a pahorkatinou tvoří jezero Balaton, které vzniklo asi před 15 000 lety v tektonické sníženině díky činnosti větrné eroze.

Na severu země navazuje na Zadunajské středohoří Severomaďarské středohoří, což je jiný název, který Maďaři užívají pro Matransko-slanskou oblast patřící k subsystému Karpaty, provincii Západní Karpaty a subprovincii Vnitřní Západní Karpaty. Na území Maďarska se tato subprovincie dále člení na geomorfologické oblasti Slovenské rudohoří, které reprezentují vyvýšeniny hraničního Slovenského krasu, a Lučensko-košická sníženina mezi Severomaďarským středohořím a slovenskými Karpaty. Severomaďarské středohoří je převážně vulkanického původu a neogenního stáří. Tvoří ho efuzivní, extruzivní a pyroklastické horniny, konkrétně v největší míře andezit. Je to díky čtvrtohornímu zdvihu ještě asi o 200 až 300 m nejvyšší oblast Maďarska. Jednotlivými celky jsou Bukové hory, Mátra, Zemplinské neboli Tokájské vrchy, Börzsöny, Gödöllői-dombság a Cserhát. Společným znakem je hojnost léčivých pramenů na zlomech v zemské kůře. V některých pohořích jsou vulkanické horniny doprovázeny vápenci a dolomity, v kterých vznikly mnohé krasové útvary jako např. závrtvy, jeskyně, ponory či krasová jezera. V nejčetnějším počtu je najdeme v Bukových horách, kde se v krasové oblasti u Aggteleku nachází rozsáhlý jeskynní systém. Největší jeskyně Baradla má přes 22 km podzemních chodeb a najdeme v ní největší stalagmit na světě jménem Hvězdárna, který je vysoký 25 m. Samotné pohoří je nejrozsáhlejším horským celkem a tvoří náhorní plošinu o rozloze 50 x 60 km.

Velmi malá plocha západní části Maďarska je tvořena alpským subsystémem, respektive jejím podhůřím. Alpokalja, jak toto alpské podhůří nazývají Maďaři, se řadí ke geomorfologické provincii Východní Alpy. Jsou na území Maďarska o ploše 851 km² reprezentovány třemi pohořími: Soproni-hegység, Pinka-sík a Kőszegi-hegység s nejvyšším bodem maďarských Alp Írott-kő (v překladu: „Vytesán do kamene“ nebo také „popsaný kámen“) o nadmořské výšce 882 m.

3. FAUNA A FLÓRA MAĎARSKA

Bc. Jana Hrochová (KG PŘF UPOL)

3.1 ÚVOD

Maďarská krajina byla značně pozměněna lidskou činností a lesy zaujímají pouhou šestinu území: přesto se zde zachovaly krajinné celky a ekosystémy, jejichž zákonná ochrana má celoevropský význam (zejména stepi, doubravy, bučiny a lužní lesy). Najdeme zde desítku národních parků a asi tři sta chráněných území. Ze živočichů jsou bohatě zastoupeni ptáci, z rostlinstva je zajímavá především vegetace slanisek, stepí a písčín.

3.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

3.2.1 Flóra

Pouze 50 % maďarské půdy je obděláváno, 19 % je zalesněno, ale jen díky 10 % území je přirozený les. V Maďarsku roste asi 2200 druhů rostlin a díky topografii a přechodnému podnebí není mnoho z nich v těchto zeměpisných šířkách běžných. Například většinu vegetace rostoucí ve Villány a v pohoří Mecsek v jižním Zadunají můžeme většinou vidět pouze kolem Středozevního moře. V solném kraji Hortobágy na východě nížiny najdeme mnoho rostlin, které normálně rostou na mořském pobřeží, a oblast Nyírség je známá svými lučnými květinami. Na zalesněných územích rostou převážně listnáče (buky, duby a břízy), pouze malé procento tvoří jehličnany.

3.2.2 Fauna

I když v Maďarsku žije spousta běžných evropských zvířat (jeleni, zajáci, divocí kanci, lišky a vlci) jakož i některé vzácné druhy (kočka divoká, netopýr pobřežní a krátkonožka evropská), nejsou divoce žijící zvířata hlavním turistickým lákadlem. Více než polovina ze 450 známých obratlovců jsou ptáci, většinou vodní ptactvo, které je přitahováno řekami, jezery a mokřinami, zejména v okolí Nezáderského jezera. Určitou zvláštností jsou mufloni, kteří sem byli dovezeni ze Sicílie a hodně se rozmnožili. Ti žijí v severních hornatějších částech země.

3.3 ZÁVĚR

Maďarsko má v současné době osm oblastí zařazených do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Na území Maďarska je v současné době 11 národních parků, oproti pouhým pěti před deseti lety. Nejvýznamnější jsou Bukový národní park (Büki Nemzeti Park) kolem Miskolce, Hortobáďský národní park (Hortobágyi Nemzeti Park) v Hortobáďské pusztě, což je největší step v Evropě. Národní park Hortobágy je také na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Národní park Kiskunság a Národní park Koros-Maros chrání divočinu, křehké mokřiny a bažiny a slané pusztu.

Obr. 2 Mufloni v hornatějších oblastech Maďarska (priroda.cz, 2005).

POUŽITÁ LITERATURA

- FALLON, Steve. Maďarsko. Praha: Svojtka & Co, 2007. ISBN 978-80-7352-475-3.
- ČEDOK. Maďarsko. In: Česká televize [online]. 2007 [cit. 2013-04-26]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/cestovani/28585-madarsko/#geograficke>
- Příroda a krajina. In: Orbion: Maďarsko [online]. 2011 [cit. 2013-04-26]. Dostupné z: <http://madarsko.orbion.cz/stat/pruvodce/priroda-a-krajina-1105/>
- Muflon - Ovis musimon - návrat "čerta". Priroda.cz [online]. 2005 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.priroda.cz/lexikon.php?detail=402>

4. MAĎARSKÁ PUSZTA

Bc. Pavla Hlavatá (KG PŘF UPOL)

4.1 ÚVOD

Celé východní Maďarsko od Debrecenu po město Tiszafeüred se dá popsat jako nekonečná travnatá rovina táhnoucí se přes 50 km bez jediné přirozené terénní nerovnosti s řídkým porostem stromů. Jedním slovem puszta. (*Maďarská step zvaná Hortobágy* [online]). Tureckým nájezdem v roce 1526 začala postupná devastace nížiny. Ohromné lesní porosty byly káceny kvůli stavbě vojenských kùlových hradeb nebo vypalovány, aby se v nich nemohli skrývat zbojníci. Vykácením lesů se narušil přirozený režim krajiny, země se měnila na bažiny zamokřené komáry a stala se domovem osamocených pasáků vepřů, zbojníků a vlků. Lidé začali kraji říkat puszta, tedy „opuštěná“ země (*Longley, 2010*). Puszta je tedy antropogenně podmíněnou stepí, kde byly lidskou činností v průběhu dějin vykácen lesní porost (*Biosféra*[online]).

V různých částech světa mají stepi odlišné názvy. V severní Americe se nazývají prerie, v jižní Americe pampy, ve střední Asii celiny a v Maďarsku již zmiňovaná puszta (*Stepi a* [online]).

4.2 CHARAKTERISTIKA

Vyprahlé pastviny se používaly k rozsáhlému chovu hospodářských zvířat. Kvůli zavlažování a odvodňování koncem 19. stol. tento specifický typ krajiny téměř vymizel s výjimkou malé oblasti Hortobágy (*Puszta* [online]). Díky protipovodňovým opatřením hraběte Széchényiho na Tise, zásaditá půda vedla k rozšíření pastvin. Zavlažovací systémy v 20. letech 20. století umožnily majitelům půdy přeměnit pastviny na pole (*Longley, 2010*). Tyto zdánlivě nekonečné stepi a pastviny staré solné pouště jsou v Evropě jedinečné. (*Encyclopedia of World Geography: Eastern Europe* [online]).

Puszta má charakteristickou krajinu plání bez stromů, nachází se zde solná jezera, rozptýlené písečné duny, nízké vlhké lesy či sladkovodní mokřady podél niv dávných řek. Vyskytuje se zde velké množství komárů a přes 300 druhů ptáků. Typická je velmi bohatá rozmanitost bezobratlých živočichů. Například tarantule stepní či velké množství druhů vážek (*Encyclopedia of World Geography: Eastern Europe* [online]). Na některých suchých místech Velké nížiny však ještě můžeme najít původní bylinné stepi, na nichž rostou kavyly, kostřavy a jiné typické stepní druhy (např. v pustě Bugac). Na slaných půdách se místy udržela slanomilná vegetace, v mokřinách rostou společenstva vlhkomilná, nejhudší porosty jsou na písčích a suchých půdách. Původní fauna má stepní charakter (především jsou zastoupeni hlodavci a stepní ptactvo). Na březích řek, jezer a v nepřístupných močálech žije mnoho druhů vodního ptactva. Fauna je ochuzena o větší savce, kteří byli vykácením lesů připraveni o své prostředí (*Dostal, Nováková, 2001*).

Obecně mají stepi kontinentální klima (s výjimkou pamp), relativně suché, s velkými teplotními rozdíly v průběhu roku a cyklonické letní srážky. Roční průměrná teplota se pohybuje od 5 do 10°C. Zásadní je sezónní rozdíl teplot v létě a zimě. Letní průměry dosahují teplot více než 20 °C, zimní průměry se pohybují výrazně pod 0°C. Roční úhrn srážek činí kolem 300 až 600 mm. Ve druhé polovině léta nastává výrazně suché období. Mezi jednotlivými roky je velká variabilita srážek (*Stepi b* [online]).

4.3 ZÁVĚR

Na části puszty se rozkládá největší a nejznámější národní park Maďarska NP Hortobágy. Park byl označen chráněnou Biosférickou rezervací UNESCO a mokřady nacházející se na území parku jsou chráněny Ramsarskou konvencí (*Maďarská step zvaná Hortobágy* [online]). Dokonce i v řízené oblasti Národního parku Hortobágy se dá vysledovat negativní efekt nadměrné pastvy. Uvnitř parku se v minulosti nacházel vojenský prostor o rozloze 7 040 ha. Na této ploše od roku 1954 již k žádnému vypásání nedochází a puszta se zde obnovuje přirozenou cestou (*Encyclopedia of World Geography: Eastern Europe* [online]).

Pastva proměnila kdysi zalesněné stepi do současnosti, kde se nachází převážně travnaté plochy. Intenzivní zemědělství a již zmiňovaná nadměrná pastva způsobuje jejich rychlý ústup (*Encyclopedia of World Geography: Eastern Europe* [online]). Zbytky stále ještě nedotčených stepí patří k významným maďarským krajinným prvkům (*Indra, 2009*).

POUŽITÁ LITERATURA

- DOSTAL, J. – NOVÁKOVÁ, M. (2001): *Maďarsko – průvodce do zahraničí*, Praha: Olympia.
- INDRA, B. (2009): *Maďarsko - průvodce na cesty*, Praha: Nakladatelství freytag & berndt.
- LONGLEY, N. (2010): *Maďarsko – turistický průvodce*, Brno: Nakladatelství JOTA.
- *Biosféra* [cit. 2011-04-24]. Dostupné na: <http://biosfera.xf.cz/stp_a_pous_mir_pas.html>
- *Encyclopedia of World Geography: Eastern Europe* [cit. 2011-04-24]. Dostupné na: <http://books.google.ro/books?id=bAzkhDNRTAC&pg=PA1781&dq=puszta++20,000&hl=en&sa=X&ei=z86DT_PjGtHQ4QSb1sm8Bw&ved=0CC8Q6AEwAA#v=snippet&q=puszta%20%20&f=false>
- *Maďarská step zvaná Hortobágy* [cit. 2011-04-24]. Dostupné na: <http://www.kalimera.cz/madarska_step_zvana_hortobagy.html>
- *Puszta* [cit. 2011-04-24]. Dostupné na: <<http://www.reference.com/browse/puszta>>
- *Stepi a* [cit. 2011-04-24]. Dostupné na: <www.jindrichpolak.wz.cz/download/stepi.ppt>
- *Stepi b* [cit. 2011-04-24]. Dostupné na: <botany.natur.cuni.cz/sklenar/TerestrickeEkosystemy/Stepi.ppt>

5. OCHRANA PŘÍRODY V MAĎARSKU

Bc. Jiří Dujka (GÚ PŘF MU)

5.1 ÚVOD

Maďarsko je v celé Evropě známo především jako země rozsáhlých rovin a nížin, které jsou nazývány puszty. Méně známé je přírodní bohatství, které bylo na území státu zachováno, a dnes je chráněno v mnoha zvláště chráněných územích, jimž dominuje deset národních parků¹.

Tento příspěvek nabízí nejen seznam a popis nejzajímavějších zvláště chráněných území, ale také stručnou charakteristiku systému a legislativního základu ochrany přírody v Maďarsku.

5.2 GARANT OCHRANY PŘÍRODY V MAĎARSKU

V maďarském systému státní správy je zřízeno osm ministerských úřadů². Ochrana přírody spadá pod ministerstvo rozvoje venkova³ (orig. Vidékfejlesztési Minisztérium, angl. Ministry of Rural Development). Jeho součástí je řada institucí, mezi nimi například Ředitelství národních parků, Inspekce životního prostředí, ochrany přírody a vody a Národní inspektorát pro životní prostředí⁴. Samotný (zastřešující) odbor ochrany přírody se zabývá zabezpečením udržitelného rozvoje, nakládáním s odpady, ochranou přírodního bohatství (voda, vzduch, půda) a ochranou přírody jako takové.

Ochrana přírody v Maďarsku spadá pod státní správu od roku 1988, kdy došlo ke zřízení několika úřadů, zabývajících se životním prostředím, pod společné Ministerstvo pro vodu a životní prostředí. Postupem let byl tento úřad přesouván pod jiná ministerstva (Ministerstvo národního dědictví, Ministerstvo dopravy), až se nakonec stalo součástí Ministerstva rozvoje venkova.

5.3 STUPNĚ OCHRANY PŘÍRODY

Na rozdíl od našeho způsobu dělení rezervací na maloplošné a velkoplošné, v Maďarsku je aplikováno dělení na chráněné přírodní plochy a útvary národního a lokálního významu. Děje se tak podle Úmluvy o ochraně přírody č. LIII z roku 1996⁵. Následující znázornění systému ochrany přírody bylo

¹ Srovnej <http://national-park.hungaryguide.info/index.html>

² Srovnej <http://www.kormany.hu/en/ministries>. Jedná se o Ministerstvo obrany (Honvédelmi Minisztérium), Ministerstvo vnitra (Belügyminisztérium), Ministerstvo zahraničí (Külügyminisztérium), Ministerstvo veřejné správy a spravedlnosti (Közigazgatási és Igazságügyi minisztérium), Ministerstvo lidských zdrojů (Emberi Erőforrások Minisztériuma), Ministerstvo rozvoje venkova (Vidékfejlesztési Minisztérium), Ministerstvo národního hospodářství (Nemzetgazdasági Minisztérium) a Ministerstvo národního rozvoje (Nemzeti Fejlesztési Minisztérium).

³ Možno také přeložit jako „ministerstvo pro místní rozvoj“.

⁴ Srovnej http://www.cizp.cz/2986_Zavery-7-Valneho-shromazdeni-IMPEL-23-25-5-2011-Budapest

⁵ Srovnej <http://www.termeszetvedelem.hu/protected-areas>

převzato ze stránek A Magyar állami természetvédelem hivatalos honlapja, oficiálních stránek o ochraně přírody v Maďarsku.

- 1) Chráněná přírodní území a útvary národního významu
 - a. Přírodní území chráněná zvláštním zákonem
 - i. národní park (national park)
 - ii. chráněná krajinná oblast (landscape protected area)
 - iii. přírodní chráněná území (nature conservation area)
 - iv. přírodní památky (natural monument)
 - b. Zákonem chráněná přírodní území (*ex lege*)
 - i. všechna uznaná jako přírodně chráněná území
 1. rašeliniště
 2. alkalická jezera
 - ii. všechna uznaná jako přírodní památky (nature conservation area)
 1. kurgany (mohyly)
 2. zemní opevnění (earth fortifications)
 3. prameny
 4. závrtvy
 - c. zákonem chráněné přírodní útvary
 - i. jeskyně
- 2) Chráněná území lokálního významu
 - a. přírodní chráněná území (nature conservation area)
 - b. přírodní památka (natural monument)

Tab. 1: Stupně ochrany přírody v Maďarsku podle počtu ploch a celkové rozlohy (stav k listopadu 2009).

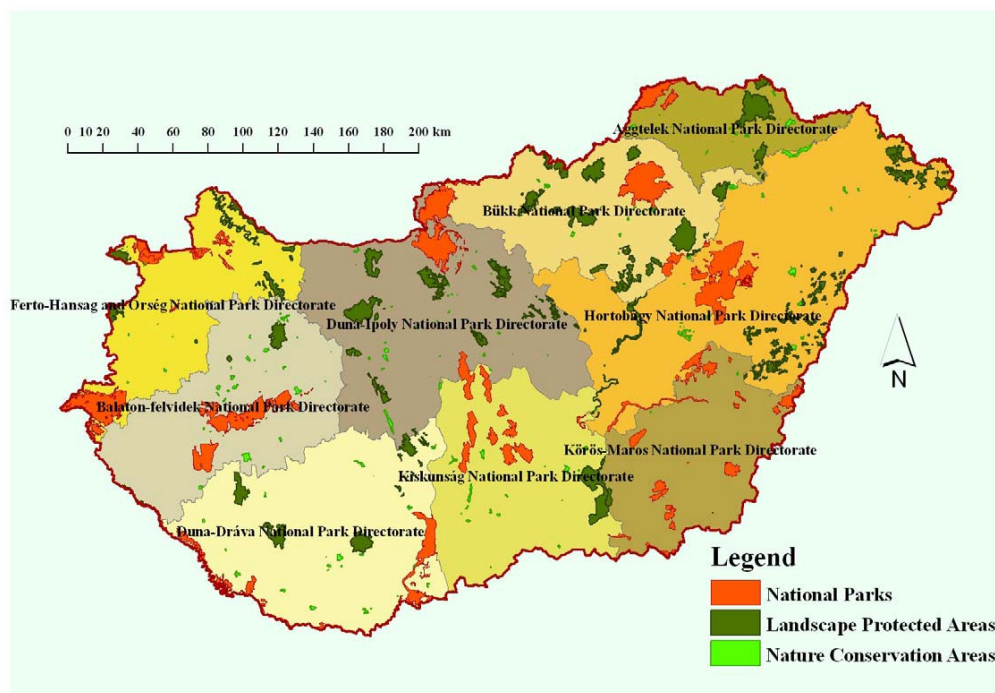
Kategorie ochrany	počet	plocha [ha]	plocha [%]
chráněná území národního významu	209	847 252,8	92,47
<i>národní park</i>	<i>10</i>	<i>482 582,7</i>	<i>54,98</i>
<i>chráněná krajinná oblast</i>	<i>38</i>	<i>335 096,7</i>	<i>37,46</i>
<i>přírodní chráněné území</i>	<i>160</i>	<i>29 573,4</i>	<i>0,03</i>
<i>přírodní památky</i>	<i>1</i>	<i>0,0</i>	<i>0,00</i>
chráněná území lokálního významu	1 953	46 807,0	7,53
CELKEM	2162	894 059,8	100,00

Zdroj: <http://www.termeszetvedelem.hu/protected-areas>

Chráněná území v Maďarsku jsou rozdělena pod správu ředitelství jednotlivých národních parků. Je jich celkem devět, národní parky Őrségi a Fertő-Hanság na západě země mají společné ředitelství.

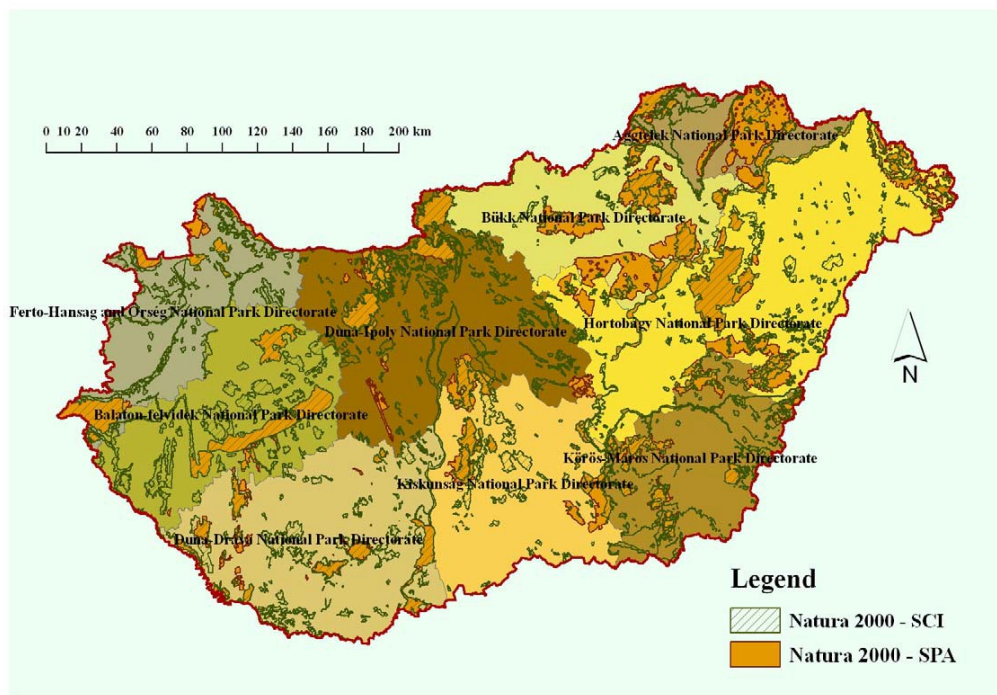
Obvody působnosti jednotlivých ředitelství jsou vyobrazeny v obrázku 3. Je uváděno, že v roce 2007 tvořila chráněná území všech stupňů ochrany plných 10,4 % rozlohy Maďarska.

Kromě ploch chráněných pouze na úrovni státu se v Maďarsku nacházejí i chráněná území na mezinárodní úrovni. V rámci Natura 2000 bylo vymezeno 55 takto zvláště chráněných území (SPA) a 467 navrhovaných míst společného zájmu (SCI) – viz obrázek 4. Dále se zde nachází 28 míst rašeliníšť mezinárodního významu, zařazených do programu Ramsarské úmluvy (celkem 233 tis. ha), tři místa s Evropským diplomem⁶, pět biosférických rezervací UNESCO a osm míst zařazených do světového dědictví UNESCO (sem patří například národní park Hortobágy nebo jeskyně Aggtelek).

Obr.3: Rozdělení územní působnosti ředitelství jednotlivých národních parků v Maďarsku (2007). Zdroj: http://www.termesztvedelem.hu/_user/downloads/publikaciok/FACTS%20%26%20FIGURES%20OF%20PROTECTED%20SITES%20IN%20HUNGARY.pdf

⁶ Místa a útvary evropského významu; v ČR se jedná o hrad Karlštejn, NP Podyjí a CHKO Bílé Karpaty.

Obr.4: Území NATURA 2000 v Maďarsku (2007). Zdroj: <http://www.termesztvedelem.hu/user/downloads/publikaciok/FACTS%20%26%20FIGURES%20OF%20PROTECTED%20SITES%20IN%20HUNGARY.pdf>

5.4 NEJCENNĚJŠÍ PŘÍRODNÍ ÚZEMÍ

Jak bylo popsáno výše, nejcennější přírodní území jsou chráněna jako národní parky. Maďarsko disponuje širokou škálou krajín, proto i území se zvláštní ochranou mají různou charakteristiku. Velkou část chráněných území v Maďarsku tvoří plochy stepí a plochy ovlivněné vodou v krajině – jedná se o rybníky, jezera, ale i mokřady a bažiny. Nejstarším národním parkem je NP Hortobágy, nacházející se v jihovýchodní části území. Rovinatý reliéf je pokryt stepí („puszta“), nicméně poměrně velký podíl tvoří vodní plochy a mokřady (okolo 40 %). Chráněna jsou zejména hnízdiště ptáků. Národní park Kiskunság v centrální a jižní části území se nachází v podobných přírodních podmínkách, jako Hortobágy, ale současně se v mnohém liší; nacházejí se zde jak alkalické a vápenaté podklady, tak plochy vátých písků a močálů. Mezi tento typ národních parků se řadí i NP Fertő-Hanság, NP Dunaj-Drava u jižních hranic a NP Körös-Maros.

Na severu území se nacházejí rezervace spíše hornatého charakteru; reliéf je tvořen pahorkatinami až vrchovinami, na mnoha místech tvořených vápencem. Sem patří národního parku Dunaj-Ipoly mezi slovenskou hranicí a Budapeští, chránící vyvýšeniny podél údolí Dunaje a údolí samotné. Východněji u se nachází národní parky Bükk a Aggtelek, sousedící se slovenským NP Slovenský kras. V Aggteleku se nachází jedna z největších jeskyní v Maďarsku (celý NP je součástí Světového dědictví UNESCO), na území Bükku bylo zatím napočítáno na 800 jeskyní a jeskynních systémů.

Výše zmíněná chráněná území jsou doplněna celou řadou rezervací, které je možno označit jako chráněné krajinné oblasti. Tyto chrání méně cenné, ale stále velmi zachovalé části maďarské přírody. Zajímavostí jsou významná chráněná území přímo v silně urbanizovaném prostředí hlavního města

Budapešti – jedná se o jeskynní systémy Pálvögy a Szemlőgy, vrch Sas v Budě a chráněnou krajinnou oblast Buda na hranicích města.

5.5 ZÁVĚR

Systém ochrany přírody v Maďarsku je v mnoha věcech podobný systému České republiky. Nejvýznamnější odchylkou je dělení chráněných území podle významu na národně a lokálně významné. Příroda v Maďarsku je poměrně zachovaná, neboť v minulosti nedocházelo k přílišnému poškozování; zejména díky průmyslové výrobě. I proto lze dnes na území státu nalézt deset národních parků a téměř čtyřicet chráněných krajinných oblastí.

POUŽITÁ LITERATURA

- ERDI, R. – ZSEMBERI, Z. – GYALOG, G. (2004): *Facts & Figures of Protected Sites in Hungary*. [cit. 2013-04-30]. Dostupné na WWW: <http://www.termeszetvedelem.hu/_user/downloads/publikaciok/FACTS%20%26%20FIGURES%20OF%20PROTECTED%20SITES%20IN%20HUNGARY.pdf>.
- *Chráněné krajinné oblasti* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <<http://www.hungarytourism.cz/pruvodce-madarskem/chanene-krajinne-oblasti/>>.
- *Maďarsko: Přírodní rezervace*. [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://www.voltek.cz/poklady/madarsko/madarsko_rezervace.htm >
- *Ministry of Environment and Water* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <<http://www.kvvm.gov.hu/index.php?lang=2>>
- *National Parks Hungary – Pure Nature*. [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: < <http://national-park.hungaryguide.info/index.html>>
- *Nature European Diploma of Protected Areas Awarded Areas in Czech Republic*. [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/nature/Diploma/Areas/CzechRepublic_en.asp>
- *Nature Protection and Biodiversity (Hungary)*. [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://www.eea.europa.eu/soer/countries/hu/soertopic_view?topic=biodiversity>
- *Protected natural areas* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <<http://www.termeszetvedelem.hu/protected-areas>>
- *Világörökség*. [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: < <http://www.vilagorokseg.hu/portal/english.php>>
- *Website of the Hungarian Government*. [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <<http://www.kormany.hu/en/ministries>>
- *Závěry 7. valného shromáždění IMPEL, 23. – 25. 5. 2011 Budapešť* [cit. 2013-04-30]. Dostupné na: <http://www.cizp.cz/2986_Zavery-7-Valneho-shromazdeni-IMPEL-23-25-5-2011-Budapest>

6. MAĎARSKO – DEMOGRAFICKÉ UKAZATELE

Mgr. David Fiedor (GÚ PŘF MU)

6.1 ÚVOD

Demografický vývoj lze chápat jako relativně ucelený proces reprodukce obyvatelstva. K zachycení trendu tohoto procesu je zapotřebí zkoumat množství demografických charakteristik za delší časové období. V tomto textu byl z tohoto důvodu sledován demografický vývoj Maďarska od roku 1989, přičemž byly použity vybrané demografické ukazatele.

6.2 STAV SPOLEČNOSTI NA KONCI ROKU 1989

Zřejmě základní demografickou charakteristikou populace je věková skladba obyvatelstva. V tomto období se Maďarsko vyznačovalo poměrně vysokým podílem produktivního obyvatelstva, o čemž svědčí následující tabulka (Tab. 3). K získání představy o společnosti v počátečním roce sledovaného období postačí hodnoty charakteristik uvedených v tabulce, a to celkový počet obyvatelstva a struktura obyvatelstva podle věku a pohlaví.

Tab. 3: Věková skladba obyvatelstva k 31.12.1989

Věková skupina	Absolutní hodnoty			Relativně (%)		
	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy
0-14	2 138 549	1 094 427	1 044 122	20,61%	21,98%	19,35%
15-64	6 854 466	3 353 747	3 500 719	66,07%	67,36%	64,87%
65+	1 381 808	530 464	851 344	13,32%	10,65%	15,78%
Celkem	10 374 823	4 978 638	5 396 185			

Zdroj: vlastní zpracování podle dat KSH

6.3 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ PO ROCE 1989 DO SOUČASNOSTI

Proměna věkové skladby obyvatelstva a celkové stárnutí populace v Maďarsku je zachyceno v tabulce (Tab. 4). Zajímavý je rok 2005, kdy došlo k vyrovnání relativního počtu obyvatelstva mladšího patnácti let a obyvatelstva ve věkové skupině 65+. Od této chvíle dochází k tomu, že začíná převažovat obyvatelstvo nejstarší věkové kategorie. Ačkoliv na začátku sledovaného období transformačních změn se díky zmenšujícímu se podílu obyvatelstva v předproduktivním věku projevil růst procentuálního podílu obyvatelstva ve věku produktivním, mezi roky 2000 a 2005 se podíl obyvatelstva v produktivním věku stabilizoval a zůstává téměř konstantní.

Tab. 4: Věková skladba obyvatelstva v průběhu let 1990-2012 v Maďarsku

Věková skupina	Relativní počet obyvatel (%)					
	1990	1995	2000	2005	2010	2012
0-14	20,32%	18,97%	17,26%	15,64%	14,75%	14,48%
15-64	66,12%	66,78%	67,76%	68,73%	68,64%	68,64%
65+	13,56%	14,25%	14,98%	15,62%	16,61%	16,88%

Zdroj: vlastní zpracování podle dat KSH

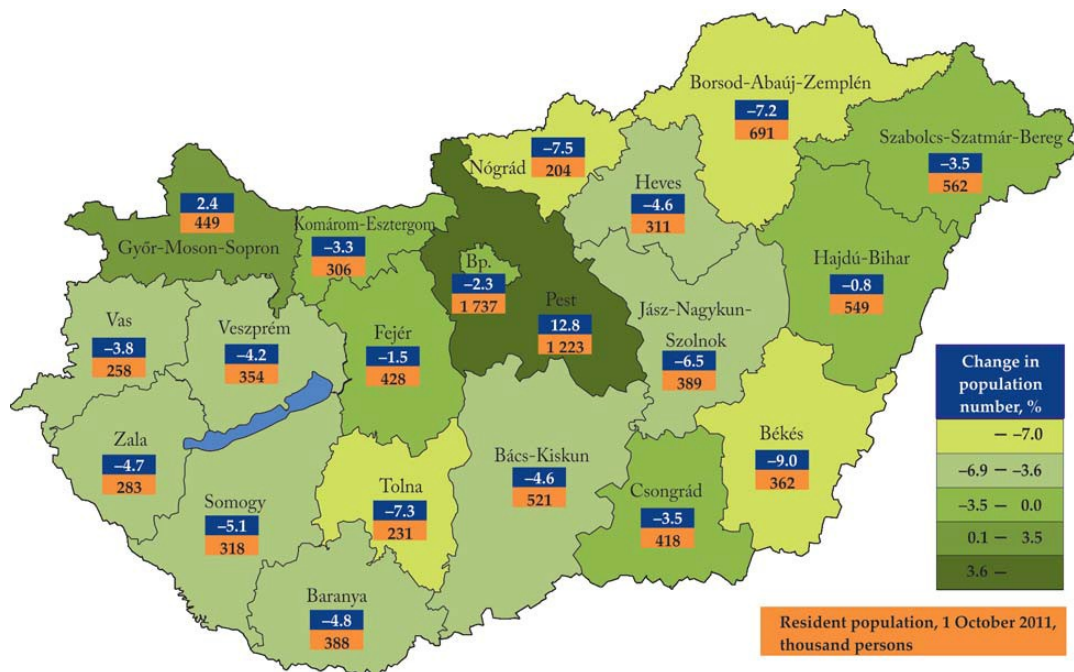
V následující tabulce se nachází vybrané demografické charakteristiky a jejich vývoj v čase od roku 1990 po rok 2012 (pro vybrané roky). Na první pohled je patrný stálý úbytek počtu obyvatel, přičemž v období roku 2010 došlo ke snížení počtu obyvatel již pod hranici deseti miliónů. Příčiny lze hledat jednak v hodnotě přirozeného přírůstku, který se však přibližně od roku 2000 stabilizoval a úbytek obyvatel je od tohoto roku víceméně konstantní. Proto hlavním činitelem stálého úbytku počtu obyvatel je migrace, která ačkoliv není přímo uvedena v tabulce, je příčinou klesajícího stavu populace v Maďarsku.

Tab. 5: Vybrané demografické ukazatele za období 1990-2012 v Maďarsku

Rok	Stav obyvatelstva k 1.1. (v tisících)	Narození		Zemřelí		Přirozený přírůstek	
		Absolutní počet	přepočet na 1000 obyvatel	Absolutní počet	přepočet na 1000 obyvatel	Absolutní počet	přepočet na 1000 obyvatel
1990	10 375	125 679	12,1	145 660	14,0	-19 981	-1,9
1995	10 337	112 054	10,8	145 431	14,1	-33 377	-3,2
2000	10 222	97 597	9,6	135 601	13,3	-38 004	-3,7
2005	10 098	97 496	9,7	135 732	13,5	-38 236	-3,8
2010	10 014	90 335	9,0	130 456	13,0	-40 121	-4,0
2012	9 932	90 300	9,1	129 500	13,1	-39 200	-4,0

Zdroj: Population, vital statistics (1949-), KSH 2013

Změnu počtu obyvatel podle posledních dvou sčítání lidu v Maďarsku lze prezentovat i prostorovou diferenciací dle jednotlivých žup. Zde je na první pohled patrné, že ačkoliv téměř ve všech župách Maďarska došlo k úbytku počtu obyvatel, tak župa Pest, ve které je vnořena samostatná župa hlavního města, zaznamenala velký populační nárůst. Příčinou by mohla být především blízkost hlavního města.

Obr.5: Změna stavu obyvatelstva podle dat posledních dvou sčítání lidu 2001 a 2011 v Maďarských župách

Zdroj: Population census 2011 - Preliminary data

6.4 ZÁVĚR

Vybrané demografické charakteristiky Maďarska ukazují na celkové stárnutí populace, které je typické prakticky pro všechny země Evropské unie. Lze říci, že Maďarsko je typickým státem, ve kterém za sledované období dochází ke stárnutí populace a to konstantním tempem. Stejně tak v tomto období dochází ke snižování počtu obyvatelstva, přičemž je potřeba si uvědomit, že ke snižování nemusí docházet na celém území. Oblast hlavního města a jeho okolí se v mnoha charakteristikách může různit. Velmi důležitá je pro Maďarsko migrace. Její vliv na celkový přírůstek obyvatelstva sice v posledních letech klesá, přesto je stále rozhodujícím faktorem.

POUŽITÁ LITERATURA

- EUROSTAT: Evropský statistický úřad. [cit. 2013-05-02] Dostupné na: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>.
- KSH: databáze Hungarian Central Statistical Office (Központi Statisztikai Hivatal). [cit. 2013-05-02] Dostupné na: <<http://portal.ksh.hu>>.
- Population census 2011 - Preliminary data. [cit. 2013-05-02] Dostupné na: <<http://www.ksh.hu/docs/eng/xftp/idoszaki/nepsz2011/enepszelo2011.pdf>>.

7. DOPRAVA A DOPRAVNÍ SÍŤ MAĎARSKA

Bc. Iveta Juříčková (KG PŘF UPOL)

7.1 ÚVOD

Doprava je od počátku lidstva neodmyslitelnou součástí činnosti člověka a s postupujícím vývojem lidské společnosti v ní hraje stále významnější roli. Doprava je hmotným předpokladem a nezbytným prostředkem společenské geografické dělby práce ve vnitrostátním i mezinárodním měřítku. Doprava slouží jako prostředek pro přepravu osob či nákladů a stala se tak materiálním základem celého systému vnitrooblastních, mezioblastních a mezinárodních územně ekonomických vztahů. Moderní a spolehlivě fungující doprava je předpokladem rozvoje vyspělé ekonomiky.⁷

7.2 DOPRAVA V MAĎARSKU

Maďarsko leží ve vnitrozemí střední Evropy a velkou částí leží v Panonské pánvi, která Maďarsku poskytuje rovinný charakter, což je pro rozvoj dopravy ideální. Statutem hlavního města se pyšní Budapešť, která je situována v centrální části země, což pozitivně přispívá k vytvoření kvalitní dopravní infrastruktury a tvoří také důležitou oporu silniční i železniční sítě. Tak jako ve všech postkomunistických zemích také doprava v Maďarsku zažívá obrovský rozvoj. Jsou zde zastoupeny všechny druhy dopravy, tzn. silniční, železniční, lodní i letecká.

7.2.1 Silniční doprava

Celková délka státní silniční sítě v Maďarsku v roce 2011 činila 31 698 km.⁸ Jako i u nás je zde silniční síť zastoupena dálnicemi, rychlostními silnicemi a silnicemi nižší kategorie. Tabulka č.6 zachycuje vývoj délky silnic od roku 2000 až do roku 2011. Na první pohled je viditelné, že za posledních 10 let se celková délka prodloužila o více než 1000 km, což je velice příznivý výsledek. Z obrázku č.6 je patrné, že nejhustší silniční síť leží například v župě Pest, která se rozkládá kolem hlavního města Budapeště. Celková délka silnic v této župě činí 2719 km. Další župa nejvíce protkaná silnicemi je Borsod-Abaúj-Zemplén, kde se vyskytují silnice o celkové délce 2587 km a ve stejné délkové kategorii se vyskytují také župy Bács-Kiskun, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Győr-Moson-Sopron a Somogy.

Dále se budu podrobněji zabývat především dálniční sítí, jejíž délka zde činí přes 760 km. Dálniční síť Maďarska se paprskovitě rozbíhá. Pro označení dálnic se používá písmeno M. Na celkových 760 km dálnic se podílí především 5 hlavních dálnic označených jako M1, M3, M5, M6 a M7. Na všech se používá jednotná dálniční známka. Tato známka je tzv. virtuální – není potřeba žádné lepení na čelní sklo. Kolem Budapeště se buduje také dálnice M0 – tzv. okruh hlavního města, který není zpoplatněný.⁹

M0 – po dokončení tohoto okruhu bude dálnice obhánět celé hlavní město a to celkovou délkou 103 km. Dvakrát překračuje řeku Dunaj prostřednictvím mostů - Hárosi híd, Megyeri híd. Velká část

⁷ BRINKE, 1999

⁸ Hungarian Central Statistical Office, 2013

⁹ Maďarsko, 2013

byla zprovozněna v roce 2008 a zbytek by měl být dostaven do roku 2015. Stavba však byla z ekologických důvodů pozastavena.

M1 – vychází z okruhu M0 v západní části Budapeště, pokračuje dále k hranicím s Rakouskem. Celková délka činí 171 km.

M3 – směřuje severovýchodně od hlavního města. Měla by být propojena s Ukrajinou a Rumunskem. V provozu je 267 km dálnice a předpokládaná celková délka činí 307 km. Dokončení je plánováno v roce 2015.

M5 – jedna z hlavních dálnic, která je dokončená. Stavba byla započata v roce 1985 a práce na ní byly skončeny v roce 2006. Celková délka dosahuje 173 km. Směřuje od hlavního města směrem na jih až k srbské hranici.

M6 – dálnice vedoucí směrem od hlavního města na jih. Na chorvatskou hranici by měla být dokončena do roku 2015, kde se napojí na chorvatskou dálnici A5. Její plánovaná délka je 212 km.

M7 – nejstarší dálnice vedoucí od Budapeště na jihozápad k chorvatské hranici, kde se napojuje na chorvatskou dálnici A4, která vede do Záhřebu. Její stavba byla započata v roce 1966. Slouží také jako obslužná trasa Balatonu. Dokončena byla v roce 2008 a celková délka se vyšplhala na 233 km.¹⁰

Obrázek č.7 zachycuje plánovanou výstavbu silniční sítě až do roku 2015.

7.2.2 Železniční doprava

Železniční doprava v Maďarsku je důležitou součástí dopravního systému. Má zde více než 180 let dlouhou tradici. Maďarsko se úspěšně stalo nepostradatelnou součástí evropské sítě železnic. Za tato dlouhá léta se zde rozvíjely nejen normální tratě, ale i úzkorozchodné a širokorozchodné tratě. Maďarsko má velice hustou železniční síť. Její celková délka dosahuje 7162 km, z čehož s normálním rozchodem je 6972 km tratí.

V současné době se do pozice nejvýznamnější železniční společnosti dostal podnik MÁV - Magyar Államvasutak, což v překladu znamená Maďarské státní dráhy. V současnosti fungují jako koncernový podnik, který se skládá z více společností zaměřených na odlišná odvětví železniční dopravy. Nejdůležitější součástí skupiny Máv je traťová obchodní větev, která zajišťuje správu železničních dopravních cest, železniční infrastruktury. Zabezpečuje také techniku a inženýrské sítě a zaměřuje se na výstavbu a modernizaci v celé oblasti.¹¹

Železniční síť se rozbíhá směrem od hlavního města, kde začínají a končí téměř všechny tratě. Dopravní politika v Maďarsku se řídí spojením město – venkov, z čehož tedy vyplývá, že většina spojů vychází z centra, v tomto případě Budapeště, a směřuje na venkov.¹² Železniční síť v Maďarsku zachycuje obrázek č. 8.

¹⁰ Wikipedia, 2013

¹¹ ŽelPage, 2009

¹² ŽelPage, 2009

Vnitrostátní doprava Maďarska má velkého konkurenta především v autobusové dopravě, která nabízí více možností spojení.

V mezinárodním měřítku však Maďarsko patří k významným článkům evropské sítě. V současnosti má přímé spojení se zeměmi jako je například Německo, Rakousko, Polsko, Švýcarsko, Slovensko aj.^{13 14}

V současné době má Evropská unie v plánu spolufinancovat čtyři projekty zaměřené na rozvoj nákladních železničních koridorů. Jedním z koridorů, který má být v rámci tohoto programu vytvořen, je koridor 6, jež bude podpořen v rámci třetího projektu ve výši 1,7 milionů euro. Tento koridor bude procházet zeměmi Španělsko-Maďarsko-Francie-Itálie-Slovinsko. Všechny čtyři projekty mají být připraveny na konci roku 2014.¹⁵

V Budapešti se nacházejí 3 významnější železniční stanice a zajímavostí je, že nejsou vzájemně propojeny. Jedná se o stanice Keleti pályaudvar, které je největší, dále Déli pályaudvar a Nyugati pályaudvar.

Zajímavostí v oblasti železnic v Maďarsku je tzv. Dětská železnice. Jedná se o úzkorozchodnou trať o délce přes 11 km. Do provozu byla uvedena v letech 1948 – 1950 jako pionýrská železnice. Vyznačuje se právě tím, že obsluha na této trati pochází z řad mládeže, což vydrželo dodnes.¹⁶

7.2.3 Letecká doprava

Historie letecké dopravy v Maďarsku sahá do počátku 20. století. Má tedy devadesátiletou tradici. První pravidelná linka sloužila pouze k přepravě pošty a byla uskutečněna 4. července 1918 v Budapešti. Druhá světová válka však leteckou dopravu značně poznamenala, neboť byla zničena či zabrána všechna letadla a veškeré letecké budovy byly taktéž zničeny. V roce 1946 došlo k obnovení letecké dopravy a od té doby procházela reorganizací.¹⁷ V roce 1958 byl založen podnik pro leteckou dopravu MÁLÉV, který však 3. února 2012 svou činnost ukončil. Po této události se o provoz linek, které zprostředkovávala společnost MÁLÉV přihlásily převážně nízkonákladové společnosti jako je Ryanair, Wizz Air a SmartWings. Ovšem ani rychlým zásahem těchto společností nedošlo ke 100% pokrytí původních linek.¹⁸

Nejvýznamnějším letištěm v Maďarsku je Mezinárodní letiště Ference Liszta Budapešť. Toto letiště bylo na počátku určeno pro civilně-vojenské-sportovní účely. Práce na výstavbě letiště byly zahájeny v roce 1940. Po značné devastaci za 2. světové války se započalo s rekonstrukcí letiště pro

¹³ JELEN, 1987

¹⁴ HAVLÍČEK, 2009

¹⁵ BusinessInfo.cz, 2013

¹⁶ BONEV, 2004

¹⁷ PONECHAL, 2008

¹⁸ AIRWAYS.CZ, 2012

civilní účely. Od té doby letiště zaznamenalo velký rozvoj a nyní zastupuje pozici hlavního mezinárodního letiště v Maďarsku. Vizi vedení letiště je stát se do roku 2015 hnací silou ekonomického růstu Budapeště, ale i celého Maďarska.¹⁹ Toto letiště ročně odbaví okolo 9 000 000 cestujících.²⁰ Žádné jiné letiště v zemi nedosahuje takto vysokých hodnot. Jedná se o jedno z nejvytíženějších letišť ve střední Evropě. Další mezinárodní letiště jsou například Debrecen, Balaton a Pécs-Pogány International. Ty se však počtem odbavených cestujících nemohou srovnávat s letišťem Budapešť.

7.2.4 **Lodní doprava**

V Maďarsku se vodní doprava může uskutečňovat díky řece Dunaj, která tudy protéká. Je po ní uskutečňována jak vnitrozemská, tak mezinárodní doprava. Dunaj je nejdůležitější vodní cestou v Evropě. Pro lodní dopravu v Maďarsku slouží zhruba 1300 km splavných vod a část z nich slouží i k pravidelné osobní dopravě. Výraznější říční přístavy jsou situovány ve městech Budapešť, Győr, Komárom, Dunaújváros, Baja, Szolnok a Szeged. Projížďka po Dunaji je velice oblíbené a vyhledávané turistické lákadlo, a to především v hlavním městě. Doprava po Dunaji však slouží také pro nákladní dopravu.²¹

Pro tento druh dopravy se v Maďarsku využívá také řeka Tisa, která je splavná od města Tiszakarad. Nákladní doprava po Tise by měla přispívat k rozvoji východní části Maďarska.

Lodní doprava je uskutečňována také na Balatonu, zde ale v rámci rozvoje turismu.

7.3 **ZÁVĚR**

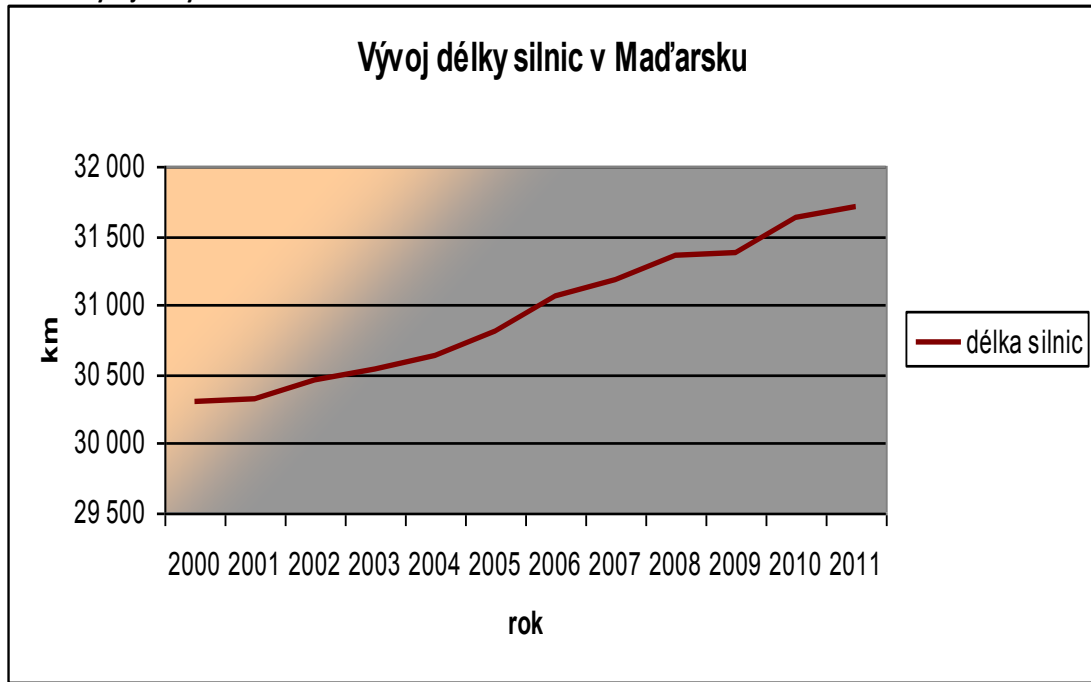
Maďarsko je z mezinárodního hlediska velice důležitým dopravním centrem. Kvalita mezinárodně využívaných cest, ať už silničních, železničních či leteckých je na vysoké úrovni. Maďarsko je tudíž schopno využívat dopravu nejen pro své potřeby přepravy, ale i pro upevnování hospodářských mezinárodních vztahů. Maďarsko si je vědomo toho, že kvalitní doprava je jedním z hlavních podmínek napomáhající rozvoji celého státu, a to nejen prostřednictvím turismu, který zde zažívá boom především v oblasti lázeňství a atraktivnosti hlavního města. Výhodou Maďarska je jeho rovinatý charakter, který umožňuje snadnější budování zejména sítě silniční.

¹⁹ BUDAPEST AIRPORT, c2003-2011

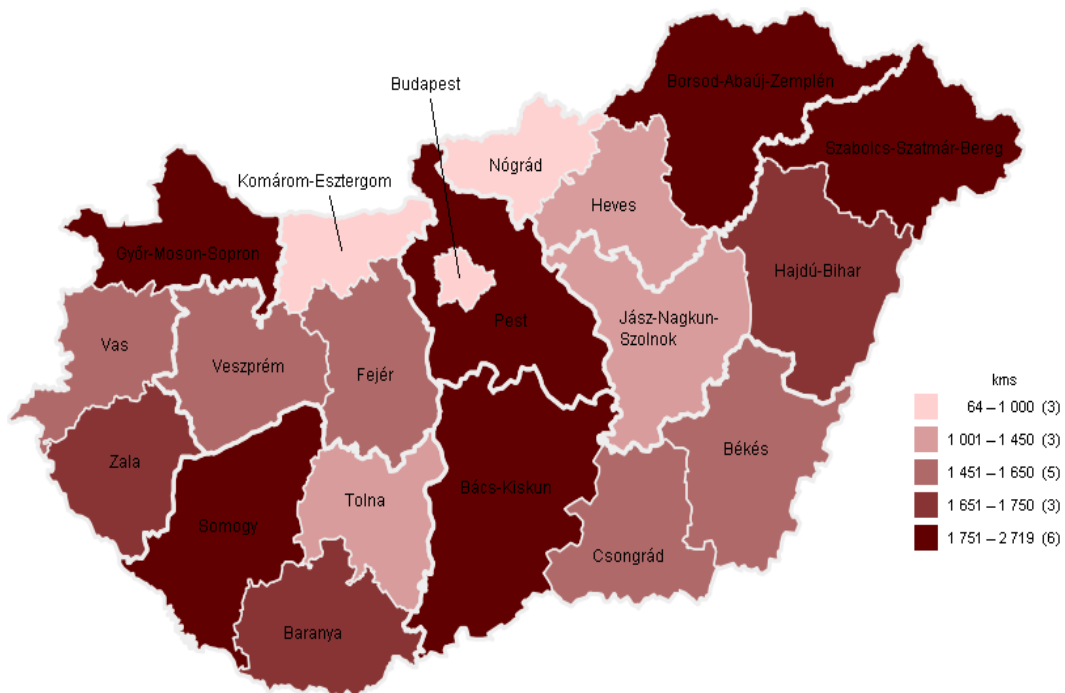
²⁰ Hungarian Central Statistical Office, 2013

²¹ Wikipedia, 2013

Tab. 6: Vývoj délky silnic v Maďarsku

Zdroj: Hungarian Central Statistical Office, 2013, vlastní zpracování

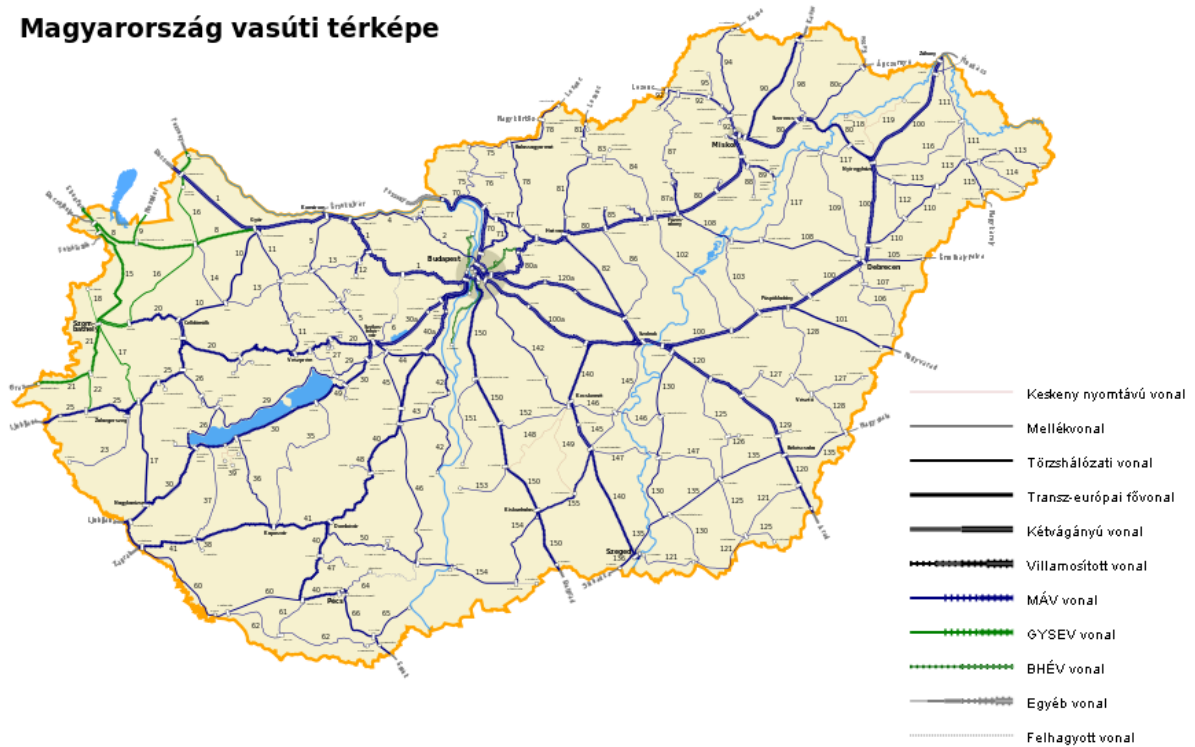
Obr.6: Hustota silnic v Maďarsku, zdroj: Hungarian Central Statistical Office

The freeway/expressway network as planned by 2015

Obr. 7: Plánovaná výstavba silniční sítě Maďarska do r. 2015

Magyarország vasúti térképe

Obr. 8: Železniční síť v Maďarsku

POUŽITÁ LITERATURA:

BONEV, Jan. Železniční zajímavosti Maďarska a Rumunska. *K-REPORT český dopravní server* [online]. 2004 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.k-report.net/clanky/zeleznicni-zajimavosti-madarska-a-rumunska/>

Budapest Airport: Fact about BUD, History. *Budapest Airport* [online]. c2003-2011 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.bud.hu/english/budapest-airport>

BRINKE, Josef. *Úvod do geografie dopravy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 112 s. ISBN 80-718-4923-5.

Dálnice v Maďarsku. *Wikipedia - otevřená encyklopedie* [online]. 2013 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C3%A1lnice_v_Ma%C4%8Farsku

Dissemination database: Air transport. *Hungarian Central Statistical Office* [online]. 2013 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/themeSelector.jsp?page=2&szst=ODMJ>

Doprava. *BusinessInfo.cz: Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 2013 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/eu-bude-spolufinancovat-projekty-zamerene-na-nakladni-zeleznicni-koridory-29988.html>

Doprava: Dálnice. *Maďarsko* [online]. 2013 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.hungarytourism.cz/doprava/dalnice/>

Doprava v Maďarsku. *Wikipedia - Otevřená encyklopedie* [online]. 2013 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Doprava_v_Ma%C4%8Farsku#Lodn.C3.AD_doprava

HAVLÍČEK, Jiří. *Evropské železnice v roce 2009 (Příloha dvojmagazínu GRAND EXPRES a ČD pro Vás)*. [s.l.] : GRAND EXPRES - ČD, březen 2009.

Hungarian State Railways. *Wikipedia - The Free Encklopedia* [online]. 2011 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Hungarian_State_Railways

JELEN, Jiří. *Světové železnice I*. 1. vyd. Praha: nadas, 1988, 360 s.

Letiště Budapešť: začala éra bez Malévu. *AIRWAYS.CZ* [online]. 2012 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.airways.cz/clanek/2012-02-09/letiste-budapest-zacala-era-bez-malevu>

MÁV - zkratka znamená, přesto neznamená...: Maďarsko. *ŽelPage* [online]. 2009 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.zelpage.cz/clanky/mav-zkratka-znama-presto-neznama>

PONECHAL, Lukáš. *Letecká doprava ve střední Evropě*. Brno, 2008. 78 l., [6] l. příl. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/78172/prif_m/. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Daniel Seidenglanz.

SÍŤ DÁLNIC A SILNIC PRO MOTOROVÁ VOZIDLA v Maďarsku: Mapa plánované maďarské dálniční sítě do roku 2015. *Dálnice* [online]. 2010 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.dalnice.com/mapy/madarsko/madarsko.htm>

Transport: Length of national public roads. *Hungarian Central Statistical Office* [online]. 2013 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: http://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_odu003.html

8. CESTOVNÍ RUCH V MAĎARSKU

Bc. Vanda Dolínková (KG PŘF UPOL)

8.1 ÚVOD

Maďarsko je zemí termálních pramenů, vína, cyklistiky nebo rybaření. Lidé sem každoročně jezdí za krásami zdejších měst, kvůli odpočinku v lázních nebo na dovolenou k velkému sladkovodnímu jezeru Balaton. Cestovní ruch v Maďarsku se podle KSH (Centrálního statistického úřadu) v posledních letech vyvíjí velmi kladně, počet zahraničních návštěvníků této země činil v roce 2012 43 565 cizinců, ve srovnání s rokem 2004, se jedná skoro o desetitisícový nárůst turistů (rok 2004 – 33 934 návštěvníků). V cestovním ruchu pracuje v Maďarsku kolem 40 000 lidí (KSH, Centrální statistický úřad).

8.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

Tab. 7: Počet zahraničních návštěvníků v Maďarsku v letech 2007 - 2012

	Denní návštěva	1 - 3 noci	Dlouhodobý pobyt (více než 4 noci)	Celkem
2007	30 741	4 397	4 241	39 379
2008	30 740	4 355	4 459	39 554
2009	31 565	4 355	4 703	40 623
2010	30 394	4 975	4 535	39 904
2011	31 054	5 327	4 923	41 304
2012	33 212	5 125	5 228	43 565

Zdroj: KSH, Centrální statistický úřad, www.ksh.hu

Jak už bylo řečeno v úvodu, cestovní ruch v Maďarsku v posledních letech roste. Nejvíce zahraničních turistů přijíždí ze Slovenska, Rumunska, Rakouska nebo také České republiky.

Hlavních faktorů, cestovního ruchu v Maďarsku, je několik:

8.2.1 Lázeňství

Lázně k Maďarsku neodmyslitelně patří již pěknou řádku let, jejich výhod využívali již Římané. Málokterá země se může pochlubit tisícovkou horkých pramenů, které mají prokazatelně léčivé účinky. Různé zdroje udávají, že v současné době existuje v Maďarsku 84 lázeňských míst z toho 20 ve větších městech, zbytek se nachází v menších vesnicích, které si díky tomu vydobily statut významných míst. Největší lázně se nacházejí v Budapešti, díky tomu dostalo toto město status lázeňského města, což je v případě hlavních měst zcela ojedinělou skutečností. Léčivé prameny se využívají především k léčbě kožních nemocí, nemocí pohybového ústrojí, gynekologickým potížím nebo potížím zažívacího traktu. Kromě Budapešti jsou známými lázněmi například lázně Héviz, Harkány, Eger, Debrecen, Miskolc – Tapolca nebo Haájduoszoboszlo.¹ Maďarské lázně začínají být hojně využívány i turisty ze západní Evropy, kteří jsou zvyčkaní dovolenými u moře a hledají oddych právě v lázeňských komplexech.

Héviz

Jedno z největších lázeňských středisek v Maďarsku se nachází v jihozápadním cípu Balatonu, a přijímá pacienty po celý kalendářní rok. Zajímavostí těchto lázní je největší sladkovodní jezero s horkou vodou v Evropě. Jeho rozloha činí 47 500 m² a teplota zdejší vody dosahuje v létě 33 – 34 stupňů Celsia. Voda v jezeře je mírně radioaktivní a obsahuje síru, soli vápníků a hydrogenuhličitanů, k léčbě byla doporučována již v roce 1795. Léčivé účinky má také jezerní bahno, které se využívá k léčbě kloubů a revmatických potíží (hungaritourism.cz).

Obr. 9: Lázně Héviz
Zdroj: www.heviz.hu

¹ *Jelikož se Budapešti věnuje samostatný referát, nebudou zde tyto lázně podrobně rozebírány*

Harkány

Harkány jsou nejen lázeňským komplexem, ale také místem, kde tráví své dovolené rodiny s dětmi. Založeny byly v roce 1823 a celý areál lázní prošel v roce 2003 rozsáhlou rekonstrukcí. Lázně se nacházejí na jihu Maďarska, a proto disponují výborným klimatem, které je již spíše středomořského rázu. Najdeme zde jak vnitřní tak venkovní bazény, a plocha vod ke koupání činí 2 098 m². Termální vody dosahují teplot kolem 34 – 38° C. Léčí se zde především gynekologické a kloubní problémy, záněty a kožní onemocnění (www.harkanyfurdo.hu).

Obr. 10: Lázně Harkány

Zdroj: www.harkanyfurdo.hu

Hájduszoboszló

Lázně Hájduszoboszló se nachází na východě Maďarska ve vzdálenosti 21 km od druhého největšího města Debrecen. První lázeňská budova zde byla otevřena v roce 1927. Mnozí vědci se domnívají, že voda v těchto lázních je skutečně unikátní a nikde jinde na světě se nevyskytuje voda stejné teploty a složení. Zdejší vody obsahují velké množství soli, sody, jódu, bromu a mnoho dalších rozpuštěných látek. Navíc díky jódu a asfaltu získávají temně hnědou barvu. Tyto lázně poskytují až 40 druhů léčby a jsou proto velmi hojně navštěvované. Lázeňský komplex ovšem nabízí i mnoho možností pro dovolené, najdeme zde mnoho bazénů bez léčivých vod, rozsáhlé jezero nebo velký aquapark (www.hajduszoboszlo.hu).

Obr. 11 a 12: Lázně a aquapark v Hájduszoboszló

Zdroj: www.hajduszoboszlo.cz, vlastní foto

8.2.2 Balaton – „Maďarské moře“

Jedním z nejnavštěvovanějších turistických cílů Maďarska je jezero Balaton. Od místních lidí dostal název „maďarské moře“ a jeho skutečný název „Balaton“ pochází se slovanského výrazu bláto nebo bažina. Jedná se o největší sladkovodní jezero ve střední Evropě, jeho plocha činí 600 km² a dosahuje hloubky 11 m. Jezero se nachází v nadmořské výšce 105 m a délka jeho pobřeží je 200 km. Na jižní straně je jezero mělké a je proto hojně využíváno především rodinami s dětmi, na severní straně dosahuje větších hloubek. Velká část pobřeží je pokryta bažinami, jen na severní straně se hojně pěstuje vinná réva. Balaton se rozkládá v Dunajské rovině podél jihovýchodního úpatí hor Bakony, v kotlině, která je tektonického původu. Voda je zelenožluté barvy a má léčivé účinky, lidé si zde léčí především nervový systém a chudokrevnost.

Lidé sem ovšem nejezdí jen kvůli léčivým účinkům zdejších vod. Balaton je již mnoho let významným centrem turistického ruchu. Vody jezera využívají jak rybáři, tak milovníci plachtění a vodních sportů. Oblast je využívána také milovníky turistiky, díky krásné přírodě, která jezero obklopuje. Kolem Balatonu se rozprostírá několik krásných měst, která jsou turisty také hojně navštěvována. Největším městem na jižní straně jezera je město Siófok. Najdeme zde přístav, ze kterého vyplouvají lodě na okružní plavby po jezeře. Město také nabízí jedny z nejžádanějších pláží. Nejstarším městem na pobřeží Balatonu je město Keszthely, které bylo významným obchodním centrem v římských dobách. Najdeme zde velké muzeum, které se podrobně zajímá o historii, kulturu i faunu a flóru Balatonu. Dalšími městy v blízkosti jezera jsou například města Badacsony s lávovými kopci, Tihany nebo lázeňské město Héviz (www.visit-hungary.com, www.quido.cz)

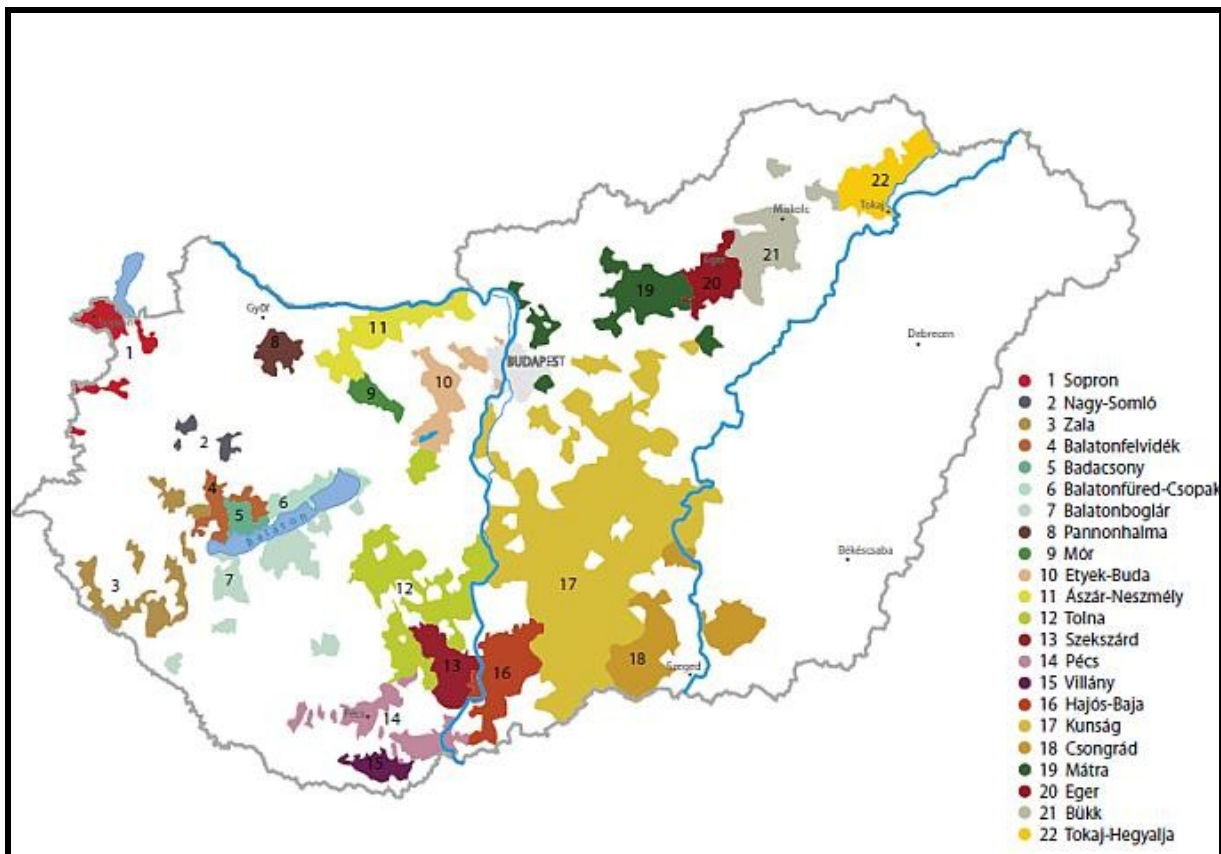

Obr. 13: Jezero Balaton

Zdroj: www.caboodle.hu

8.2.3 Vinařství

Maďarsko je tradiční zemí dobrých vín a vinařství zde má dlouhou historii. Vína se svou kvalitou řadí mezi nejlepší v Evropě a mohou se rovnat i tradičním francouzským vínům. První vinice byly vysázeny kolem Dunaje za vlády římského císaře Proba. Nejznámějšími odrůdami jsou Cabernet Sauvignon, Cabernet Franc a Merlot a světoznámé bílé víno Tokaj. Vinařství je pro Maďarsko natolik typické, že se zde začal objevovat pojem jakési „vinařské turistiky“. Klima je v Maďarsku pro pěstování vína velmi příznivé díky střetávání oceánského, kontinentálního a středomořského podnebí. Nachází se zde 22 vinařských oblastí, každá z nich produkuje vína různých chutí a stylů. Nejznámějšími oblastmi jsou oblasti Tokaj, Villány, Szekszárd, Eger, a také oblasti kolem jezera Balaton – Badacsony a Balatonfüred – Csopak. Všechny tyto oblasti mají dobře rozvinutou turistickou infrastrukturu a nabízejí vynikající kvalitu vín. Jak už bylo zmíněno, nejznámějším vínem v Maďarsku je přece jen Tokaj. Tokaj je také součástí světového kulturního dědictví UNESCO. Mikroklima této vinařské oblasti nabízí skvělé podmínky pro pěstování tohoto prvotřídního vína. Teplá léta a slunečné podzimy dodávají vínu jeho jedinečnou chuť. Víno se pěstuje na jižních svazích v blízkosti řeky Tiszy. Bobule jsou sklizeny až pozdě v sezóně, aby jejich kůže byla tenčí pro samotnou výrobu (Wine region in Hungary).

Obr. 14: Vinařské oblasti v Maďarsku

Zdroj: www.vonograf.cz

8.3 ZÁVĚR

Důvodů, proč se každoročně stává Maďarsko cílem turistů ze všech koutů Evropy, je samozřejmě mnohem více. Kromě zde zmíněných faktorů to je také cyklistika, rybolov, tradiční kuchyně, folklór, historická města nebo zajímavá příroda nejen v mnoha národních parcích. Srovnání cestovního ruchu Maďarska a jeho sousedů je velmi složité. Každá země se specializuje na jiné části turismu a turistický ruch je v různých stupních vývoje. Rakouskou dominantou jsou především Alpy, a tedy zimní rekreace, s čímž se Maďarsko nemůže měřit. Rozdílný cestovní ruch má také Chorvatsko, a to především díky turistům, kteří se zde vydávají v létě na dovolenou k moři. Cestovní ruch Ukrajiny vyniká především v návštěvnosti velkých měst, jako je například Kyjev nebo Lvov. V Rumunsku dominuje spíše příroda a dovolené u moře. Tyto země tedy poskytují jiný druh turismu, než můžeme najít v Maďarsku, a proto se s touto zemí nedají srovnat. Podobný cestovní ruch bychom mohli najít na Slovensku, kde jsou největším lákadlem především přírodní krásy, ale také lázeňská města a historické památky. Naopak je podle mého názoru Maďarsko zajímavější a turisty více vyhledávanou zemí než jeho dva zbývající sousedé Srbsko a Slovinsko.

POUŽITÁ LITERATURA

- Balaton. *Hungary* [online]. 2012 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://visit-hungary.com/balaton>
- *Heviz* [online]. 2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.heviz.hu/>
- *Hungary Tourism* [online]. 2013 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.hungarytourism.cz/>
- Jezero Balaton v Maďarsku. *Divy přírody* [online]. 2012 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.quido.cz/priroda/balaton.html>
- Lázně. *Hajduszboszó* [online]. 2011 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://hajduszoboszlo.hu/>
- Lázně. *Harkany* [online]. 2012 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.harkanyfurdo.hu/digitalcity/domainstart/harkany.jsp?dom=BAAFKVDV>
- Tourism, catering. *Hungarian central statistican office* [online]. Maďarsko, 2013 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: http://www.ksh.hu/tourism_catering
- Wine Regions in Hungary. *Visit Budapest.net* [online]. 2013 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://visitbudapest.travel/wine-regions/>

9. MAĎARSKÉ LÁZEŇSTVÍ, TERMÁLY

Mgr. Jakub Jaňura (GÚ PŘF MU)

9.1 ÚVODEM SDĚLENÍ

Dočkáte se:

Banálního básnického běsnění.

9.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

Již je tu, vážení...

Nuže, téma dána.

Čím potěšíte maďarskou dámu,
maďarského pána?

Koupíte mu plavky, ručník,
čepici.

Do bazénu permici.

Obr. 15 ilustrační obrázek

Jest totiž v zemi této dobrým zvykem,

(a typicky panonským) geo-trikem.

Že stačí rýpnout do Dunajské nivy

A tryskaj vody,
jako divý.

Termálně i minerálně,

jsou zajímavější.

(to minimálně).

Jejich vřelý dotek
jest možná pozůstatkem
dávné činnosti sopek.
A tak tenoučká slupka kůry zemské
Položila základ kultury lázeňské.²²

Ba údajně i činnost prospektorů,
hledajíc ropu,
vrtajíc noru,
přivedla vodu
nahoru.

Dodán budiž i krátký výňatek,
z obsahu velezdravých látek:
Snad vše na co člověk vzpomene
najdete zde ve vodě, rozpuštěné.
Soli, oxidy vápenaté a mírná radiace
vyléčí nervy, páteř i problém defekace.

Obr. 16 ilustrační obrázek

Typický a důležitý parametr
jest vodních zdrojů spektrum teplot.
Neb skočit tam kde nevnoríš ni prstu centimetr
Mohl by vážně jenom...

²² Dle maďarské turistické centrály – viz *IN BALNEIS SALUS - TVRDILI ŘÍMANÉ* (online 3.5. 2013)

Takže vás nepřekvapí skutečnost třeskutá,
že v termálním jezeře uvaříte i kýtu z mamuta.
Pochopil to Hun, pochopil Slovan,
pochopil Říman i barbar Conan.
Dávno než nastoupil do svojí bárky,
ohříval si Noe v termálu párky.

Pak po Římanech půldruhého milénia
přišel Turek, dodat loci svůj kus génia.
Nad prameny klenutými kopulemi
obohatil po dvě století celou zemi.

Obr. 17 ilustrační obrázek

Vcukuletu do současnosti,
kde Maďarsko v počtu hostí,
/dle statistik údajů/
blíží se českým krajům.

Najdeme však difference!
Srovnáme-li Pepu, Ference...
K nám jezdí víc našinci,
k Maďarům zas cizinci.

U nás hosti přespí třikrát déle,
u Maďarů zase umí skvěle
stavět, vymýšlet a inovovat
development menežovat.

Vliv na tamější rozpočet:
Podíl ruchu na HDP.²³
Roste nejmíň o ostošest,
a Maďarsko snad už zase tepe.

Proto dnes i dennodenně,
kdo chce hodit do pohody,
v Panonii víc než přirozeně
neodolá svodu termální vody.

Obr. 18 ilustrační obrázek

Neb za bakšiš přiměřený,
může člověk unavený,
dodat tělu trochu šťávy,
z vnitrozemské místní vláhý.

²³ Tvoří okolo 6%, dle Tourism in Hungary 2012 with preliminary data (online 3.5. 2013)

9.3 ZÁVĚR

Nejasný záměr
i forma nestandardní,
strach však nemám skoro žádný.
Text mi totiž schválila,
kolegyně:
Klemešová Kamila.

Děkuji vám za pozornost, za chvíli poslechu i kázně,
a na závěr všem doporučím: užijte si!
nejen maďarské lázně...

POUŽITÁ LITERATURA

- *IN BALNEIS SALUS - TVRDILI ŘÍMANÉ.* [cit. 2013-05-03].
Dostupné na: <<http://www.hungarytourism.cz/zeme-lazni%2C-madarske-lazne/in-balneis-salus---tvrdili-rimane/>>
- *Tourism in Hungary 2012 with preliminary data.* [cit. 2013-05-03].
Dostupné na: <<http://visit-hungary.com/market-intelligence/tourism-in-hungary/eloadatok-2012-en>>
- JAŇURA, J. (2012): *Budapešť, dvě ženy a já.* Brno: Vlastní tvorba.
- *Turecké lázně.* [cit. 2013-05-03].
Dostupné na: <<http://turecko.vdetailech.cz/cs/uzitecne-informace/turecke-lazne>>
- *Lázeňský cestovní ruch – komparace zemí střední a východní Evropy.* Czechtourism, 2010.[cit. 2013-05-03]. Dostupné na: <<http://www.czechtourism.cz/files/statistiky/lazne.pdf>>
- *GEOGRAFICKÁ EXKURZE DO MAĎARSKA.* OSU, Ostrava, 2011. 52 s. [cit. 2013-05-03].
Dostupné na: <http://projekty.osu.cz/zemepisnove/wp-content/uploads/madarsko_2.5.pdf>

10. MAĎARSKÉ ŠKOLSTVÍ

Mgr. Eva Svobodová (GÚ PŘF MU)

10.1 ÚVOD

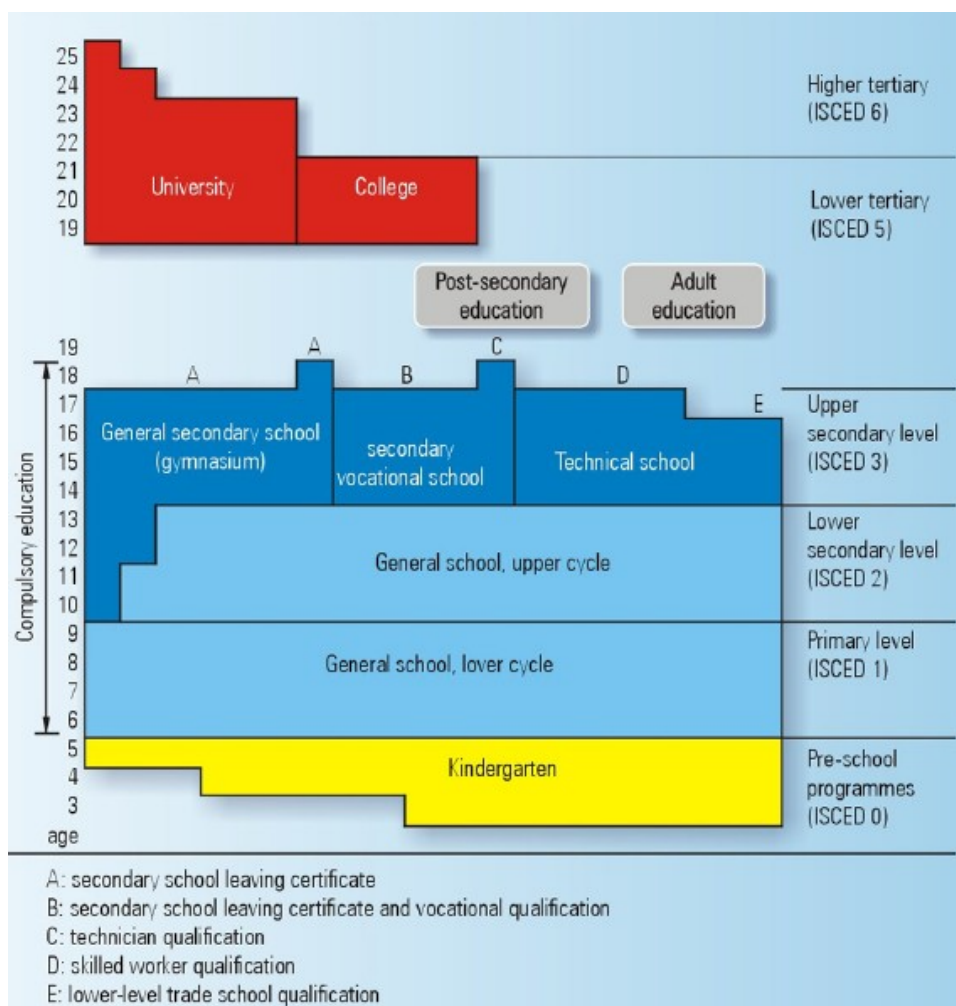
Následující příspěvek přináší stručný přehled maďarského vzdělávacího systému od primárního po terciární vzdělávání se zaměřením na délku studia, náplň studia a způsob zakončení studia. Podrobněji se zaměřuje na charakteristiku vysokoškolského vzdělávání, jeho strukturu a historický vývoj. Nedílnou součástí příspěvku vzniklého pro účely geografické zahraniční exkurze je také zhodnocení postavení geografie v maďarském národním kurikulu primárního a sekundárního vzdělávání.

10.2 MAĎARSKÝ VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM

Vzdělávání je v Maďarsku ze zákona povinné pro všechny děti ve věku od 6 do 18 let, celková doba povinné docházky tedy čítá 12 let (www.euroskop.cz). Základní (primární) škola se skládá ze dvou cyklů po 4 letech. Žáci ji ukončují ve věku 14 let, kdy si vybírají střední školu. Mohou si zvolit mezi technickou školou, speciální odbornou školou, střední odbornou školou a gymnáziem (www.npk.hu).

Technické školy jsou určeny pro žáky, kteří chtějí ihned po ukončení povinné školní docházky nastoupit do zaměstnání bez získání maturity. První dva roky jsou zde vyučovány základní obecné předměty. V posledním roce docházky je pozornost věnována odborným předmětům. Část výuky se odehrává ve škole a část v továrnách nebo ve školních dílnách. Střední odborné školy připravují žáky pro výkon odborné profese. Jsou ukončeny maturitní zkouškou a nabízejí možnost dalšího vzdělávání na terciárním stupni. Hlavním cílem gymnázií je připravit žáky na studium na vysoké škole. Vzdělání na gymnáziích je proto zaměřeno všeobecně. Stejně jako střední odborné školy jsou gymnázia ukončena maturitní zkouškou (www.npk.hu).

Vysokoškolský vzdělávací systém Maďarska je binární, zahrnuje vysoké školy (college) a univerzity (university). Délka studia na vysokých školách představuje nejméně 3 a maximálně 4 roky. Tento studijní program koresponduje s bakalářským stupněm vzdělání. Po jeho úspěšném ukončení získá student titul bakalář. Délka studia na univerzitě je minimálně 4 a maximálně 5 let (s výjimkou medicíny, jejíž studium trvá 6 let). Tento studijní program odpovídá magisterskému stupni vzdělání. Po jeho úspěšném absolvování získá student magisterský vysokoškolský titul, pro jehož držitele je otevřena možnost doktorandského studia a získání titulu PhD. Terciární vzdělávací institut může organizovat také krátké vzdělávací kurzy v délce 2 roky. Ty jsou nazývány AHVT (Accredited Higher Vocational Training). Absolventi takového kurzu získají certifikát o absolvování (Csepes, Kaiser, Varga, 2003).

Obr.19: Vzdělávací systém Maďarska. Zdroj: www.npk.hu

10.3 VYSOKOŠKOLSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Historie maďarského vysokoškolského vzdělávání sahá až do 14. století. První maďarská univerzita s právnickou a lékařskou fakultou byla založena ve městě Pécs v roce 1367. Její existence však nepřesáhla ani jednu dekádu. V roce 1435 byla založena univerzita v Óbuda, která fungovala po čtvrt století a nabízela studium na čtyřech fakultách. V roce 1635 byla založena univerzita v Nagyszombat (v místě dnešní Trnavy na Slovensku). Do místa současného působiště byla přemístěna v roce 1777 (původně do města Buda, dnes Budapešť), (Csepes, Kaiser, Varga, 2003). Univerzita je známá pod jménem Univerzita Loránda Eötvöse (*Eötvös Loránd Tudományegyetem*, zkráceně *ELTE*).

Počet institucí a fakult se v Maďarsku měnil v závislosti na politické situaci minulého století. V akademickém roce 1992/1993 bylo studentům otevřeno 91 institucí a 132 fakult. V akademickém roce 2002/2003 se mohli studenti zapsat do studia na 65 institucích a 161 fakultách (Csepes, Kaiser, Varga, 2003). Počet institucí pro terciární vzdělávání se v současnosti opět zvýšil, v akademickém roce 2011/2012 dosáhl čísla 70 (www.nefmi.gov.hu).

Terciární vzdělávací instituce zahrnují veřejné, soukromé, církevní vysoké školy a univerzity, které jsou akreditovány a formálně uznávány státem (www.euroskop.cz). Ačkoliv počet soukromých škol

převyšuje státní, 86 % studentů je zapsáno ve státních institucích (Csepes, Kaiser, Varga, 2003). Maďarští a EU/EHP studenti neplatí žádné poplatky za studium. Školné bylo zrušeno v referendu v roce 2008 (www.euroskop.cz).

Maďarsko se zapojilo do boloňského procesu sjednocování vzdělávacích systémů (bologna.msmt.cz). Vysokoškolský vzdělávací systém Maďarska tak umožňuje získat akademické hodnosti: odborník, bakalář, magistr a doktor (www.euroskop.cz).

Stejně jako mnoho dalších aspektů života v Maďarsku se vysokoškolské vzdělání koncentruje do hlavního města Budapešť, kde studuje přes 50 % studentů (Csepes, Kaiser, Varga, 2003). Další významné univerzity sídlí ve městech Debrecen, Szeged, Pécs a Miskolc.

10.4 POSTAVENÍ A POJETÍ GEOGRAFIE V MAĎARSKÉM NÁRODNÍM KURIKULU PRO PRIMÁRNÍ A SEKUNDÁRNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Podobně jako Česká republika transformuje svůj vzdělávací systém také Maďarsko. Geografický vzdělávací obsah je zařazen do oblasti „Člověk a příroda“, jako je tomu u našeho rámcového vzdělávacího programu. Většina geografického učiva je však součástí samostatné vzdělávací oblasti nazvané „Naše Země a naše prostředí“, která je zařazována do období 7. – 10. ročníku a je na ni vyčleněna časová dotace 4 – 8 hodin za celé období (www.rvp.cz).

V 7. a 8. ročníku je vyučován regionální zeměpis jednotlivých kontinentů, Země a její planety (tzn. základy planetárního zeměpisu), geosféry (tzn. základy fyzického zeměpisu) a zonalita (tzn. zonální a azonální jevy a procesy ve fyzickogeografické sféře). V 9. a 10. ročníku se žáci učí o regionálním zeměpise Maďarska, o obyvatelstvu světa (sociální geografie, sídla ekonomika), o nadnárodních koncernech, environmentálních problémech (tj. o základech společenského, hospodářského a politického zeměpisu, globalizační a environmentální tematice).

Výhoda zařazení samostatné vzdělávací oblasti „Naše Země a naše prostředí“ do kurikula spočívá v povinnosti výuky zeměpisu v 9. a 10. ročníku, tedy i na odborných školách. Nevýhodou je časová dotace přidělená na výuku zeměpisu, která činí pouhých 4 – 7 % z celkové časové dotace ve školním roce (www.rvp.cz).

10.5 ZÁVĚR

Maďarské školství se nijak výrazně neliší od českého školského systému. Děti začínají navštěvovat základní školu v 6 letech, povinnou školní docházku mají dvanáctiletou, tedy o 3 roky delší než v České republice. Téměř totožná je také nabídka sekundárního vzdělávání. Sjednocený vysokoškolský vzdělávací systém se stal výsledkem účastí obou srovnávaných států v Boloňském procesu. V Maďarsku se geografie vyučuje na primárním i sekundárním stupni vzdělávání v oblasti „Člověk a příroda“ a „Naše Země a naše prostředí“.

POUŽITÁ LITERATURA

- Csepes, O. - Kaiser, F. – Varga, Z. (2003): *Hungary.*, in: File, J. – Goedegebuure, L. (Eds.): *Real-time systems. Reflections on higher education in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovenia.* Vutium, Brno. 246 p. ISBN 8021423846.
- *Boloňský proces. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [cit. 2013-05-05]. Dostupné na: <<http://bologna.msmt.cz/>>
- *Euroskop.cz* [cit. 2013-05-05]. Dostupné na: <<https://www.euroskop.cz/482/sekce/madarsko---studium-prace-cestovani/>>
- *Nemzeti Pályainformációs Központ* [cit. 2013-05-05]. Dostupné na: <http://www.npk.hu/public/kiadvanyaink/2002/2002_2.pdf>
- *Metodický portál RVP* [cit. 2013-05-05]. Dostupné na: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/2915/GEOGRAFIE-JEJI-POSTAVENI-A-POJETI-V-NARODNICH-KURIKULECH-VE-SVETE---MADARSKO.html/>>
- *Ministry of National Resources* [cit. 2013-05-05]. Dostupné na: <<http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatas/felsooktatasi-intezmenyek>>

11. EKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA MAĎARSKA

Bc. Monika Franková (KG PŘF UPOL)

11.1 ÚVOD

Maďarsko je zemí, jejíž ekonomika byla, a stále také je, závislá na různých událostech, jako jsou například války, apod. Potýká se s řadou problémů a je řazena mezi nejzaostalejší ekonomiky ve střední a východní Evropě.

11.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

Ekonomiku Maďarska lze charakterizovat jako problémovou a neustále se měnící v čase. Již v meziválečném období propadla ekonomika do krize. Důvodem tohoto stavu bylo odtržení pohraničních území, jako jsou Slovensko, Podkarpatská Rus, Sedmihradsko, Vojvodina, Chorvatsko a Burgenland. V této době také došlo ke zničení vazeb mezi centrem Maďarska a jednotlivými okraji, jež byly bohaté na suroviny. Nová situace vedla ke vzniku autoritativního režimu, s čímž souvisel i pád domácí měny.

Po roce 1945 došlo k postupnému navázání ekonomiky na SSSR a na další státy. V této době přicházelo do Maďarska mnoho investic, podniky byly znárodněny a zemědělství zkolktivizováno. Ke změně došlo v roce 1968, kdy se tato země pootevřela zahraničnímu obchodu a díky tomuto měla jednu z nejvyšších životních úrovní v RVHP. Poté se však objevily problémy v průmyslu a zemědělství a technologie začaly postupně zastarávat. Postupně se začal zvyšovat státní dluh a v sedmdesátých a osmdesátých letech narostl pětinasobně. Proto došlo v roce 1988 k upravení ekonomiky směrem k západním ekonomikám. Tato změna souvisela se zavedením nových daní a se vznikem dvoustupňového bankovního systému. O rok později (1989) přišla ekonomika volného trhu.

Po éře komunismu byla provedena rozsáhlá liberalizace a přepracována daňová soustava. První roky po revoluci pomáhala Maďarsku Mezinárodní měnový fond. Byly zvýšeny ceny za dopravu, jídlo, energii a léky, neboť již nebyly tyto služby dotovány socialistickými vládami. Došlo k rozsáhlé privatizaci podniků. Některé z nich se však s tímto faktem nevyrovnaly a zkrachovaly. HDP se propadl. Rostla dále nezaměstnanost a státní rozpočet. V roce 1995 došlo k pokusu tehdejšího premiéra Gyula Horna, který chtěl situaci vyřešit velkou privatizací. Následně klesly výdaje vlády a podíl veřejného sektoru poklesl na tvorbě HDP z 62 % na necelých 50 %. Od této doby se ekonomika začala zlepšovat. Napomohl tomu i vstup do Evropské unie v roce 2004 (mezi vstupujícími zeměmi i ČR). Kvůli zadlužování vlády premiéra Ference Gyurcsánye došlo k opětovnému zhoršení ekonomiky a následnému zastavení některých reforem. Veškeré problémy se projeví zejména při tzv. finanční (též hospodářské) krizi v letech 2008 a 2009. Maďarsko bylo nuceno požádat o zahraniční pomoc, a to nejen různé mezinárodní instituce, ale i EU.

V případě Maďarska lze mluvit o jedné z nejpostiženějších ekonomik, které byly narušeny vlivem nastupující hospodářské krize v roce 2008. Narušena byla právě proto, že Maďarsko vytvořilo během posledních 30 let veliký státní dluh, který již není schopno splácet. To vše odhalila právě tato krize. Zadluženost státu se vyšplhala na 73 % HDP. Míra nezaměstnanosti představuje 8,6 %.

V současnosti se maďarská ekonomika nachází na pokraji státního bankrotu. Dochází ke znehodnocení maďarského forintu a rodiny nejsou schopné splácet úvěry a hypotéky. V současnosti je Maďarsko nejzadluženější zemí střední a východní Evropy.

11.3 ZÁVĚR

Vlivem vládnoucí strany Fidesz, v jejímž čele je v současnosti premiér Viktor Orbán, odešlo za hranice Maďarska zhruba 12 % ekonomicky aktivního obyvatelstva a mladých lidí. Tento odliv se však může ještě zvýšit. Proto byl schválen zákon, který zavazuje mladé lidi, kteří dostanou stipendium na vysoké škole, k poměrně dlouhé pracovní povinnosti v Maďarsku.

POUŽITÁ LITERATURA

Maďarsko: Ekonomická charakteristika země; c. 1997 - 2013 [online]; Dostupný na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/madarsko-ekonomicka-charakteristika-zeme-18568.html>>

Maďarsko; Euro Info; c. 2011[online]; Dostupný na WWW: <<http://www.euroinfo.gov.sk/445/madarsko/?pg=2#ekonomika>>

OECD, Better policies for better lives; Economic Survey of Hungary 2012; c. 2013 [online]; Dostupný na WWW: <<http://www.oecd.org/eco/surveys/economicsurveyofhungary2012.htm>>

Ekonomika Maďarska; Wikipedie c. 2013 [online]; Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ekonomika_Ma%C4%8Farska>

12.POLITICKÝ SYSTÉM MAĎARSKA

Mgr. et Mgr. Petr Voda (GÚ PŘF MU, KPOL FSS MU)

12.1. ÚVOD

Maďarsko má ve vývoji své státnosti podobnou historii jako současná Česká republika, když se jako samostatný a suverénní stát objevuje na politické mapě Evropy po skončení 1. světové války. Po spíše méně demokratické meziválečné periodě pak následovala role vazalského státu Německé říše a po válce členství ve východním bloku, odkud se Maďarsko neodpoutalo ani povstáním proti režimu. Maďarsko je z hlediska některých definičních kritérií, jako je nastavení institucí či rozdělení mocí ve státu standardní zastupitelskou parlamentní demokracií, ovšem současný trend ve faktickém fungování státní moci jde často proti demokratickým principům (především jde o široce kritizované změny ústavy, mediální zákon a návrh na změnu volebního systému).

Státní moc je dle ústavy rozdělena do tří oblastí, ve kterých je vykonávána různými institucemi. Moc zákonodárná náleží jednokomorovému parlamentu, moc výkonná je rozdělena mezi vládu a prezidenta, moc soudní soustavě soudů a ústavnímu soudu. V Maďarsku existuje také možnost konání referenda jako nástroje přímé demokracie.

Současná ústava Maďarska byla přijata 23. října 1989. De iure se jedná o novelizaci komunistické ústavy z roku 1949. Fakticky jsou změny oproti předchozí ústavě natolik rozsáhlé, že se jedná v podstatě o novou ústavu. Nicméně od počátku se předpokládalo vytvoření zcela nového textu. Tato snaha byla poměrně výrazná v druhé polovině 90. let, ovšem ke změně nakonec nedošlo. Rozsáhlé a poměrně kontroverzní úpravy byly provedeny a parlamentem potvrzeny v březnu tohoto roku. Mezi nejzásadnější či nejvíce kontroverzní „změny“ patří zejména zrušení stávajících rozsudků ústavního soudu a okleštění jeho pravomocí, faktická kriminalizace bezdomovectví či povinnost vysokoškolských studentů pracovat v Maďarsku.

12.2. MOC ZÁKONODÁRNÁ

Parlament Maďarska (Országgyűlés) je jednokomorový. Nese název Národní shromáždění a zasedá v něm 386 poslanců. Poslanci²⁴ jsou voleni na volební období trvající 4 roky v rovných, všeobecných a přímých volbách tajným hlasováním, formálně tedy naplňují všechny rysy demokratických voleb. Funkce poslance je neslučitelná s výkonem jiné veřejné funkce.

Parlament je především legislativním tělesem, což znamená, že iniciuje, přijímá, novelizuje a ruší zákony a to vše nadpoloviční většinou přítomných poslanců (kterých musí být alespoň nadpoloviční většina), případné veto prezidenta může být přehlasováno nadpoloviční většinou všech poslanců. Pro změnu ústavních zákonů je stanovena kvalifikovaná většina ve výši 2/3 všech poslanců. Parlament má pod kontrolou také konání referend, respektive souhlas 2/3 poslanců je jednou z cest k uskutečnění

²⁴ Pasivní volební právo (právo být volen) je omezen věkovým censem stanoveným na 21 let a Maďarským občanstvím. Aktivní právo mají občané Maďarska starší 18 let. Aktivní volební právo však mělo být na základě Orbánovy iniciativy komplikováno povinnou registrací.

referenda, jehož výsledek je pak při nadpoloviční účasti voličů závazný. Parlament má také nezanedbatelné kreační a kontrolní pravomoci. Především vyslovuje (ne)důvěru vládě, volí předsedu Nejvyššího kontrolního úřadu, Ústavní soudce, nejvyššího státního zástupce (prokurátora), prezidenta kurie, komisaře pro lidská práva a zřizuje orgány státní správy. Parlament v tajných volbách také volí prezidenta země. Mezi kontrolní pravomoci lze zařadit interpelace vlády a také vyhlášení nedůvěry vládě jako celku či jednotlivým ministrům.

Volební systém představuje jednu z nejkomplicovanějších variant smíšeného volebního systému. Volební systém má dohromady tři složky – poměrnou, většinovou a kompenzační. 176 poslanců je voleno dvoukolovým většinovým systémem v jednomandátových obvodech. Do druhého kola postupují kandidáti, kteří získali více jak 15 % hlasů, případně pak první tři kandidáti. Vítězem se pak stává kandidát s prostou většinou hlasů, pokud bylo dosaženo alespoň čtvrtinové účasti. 152 poslanců je pak zvoleno poměrným systémem, jehož základem je 20 více mandátových obvodů, Hagenbach-Bischoffova kvóta²⁵ pro rozdělení mandátů a 5% omezovací klauzule. Zbylých 58 mandátů je pak rozděleno na celostátní úrovni poměrným systémem, ovšem zde se počítají pouze hlasy, které nevedly k zisku mandátů v předchozích 2 složkách. Také zde platí 5 % volební klauzule. Vzhledem k omezovacím klauzulím, vysokému přirozenému prahu a poměrně striktním formálním nárokům na možnost účastnit se voleb má volební systém poměrně silný stabilizační efekt na stranický systém. V příštích volbách se však bude hrát podle jiných pravidel, neboť vládnoucí Fidesz provedl reformu, která posiluje většinovou složku a obecně disproporcionalitu systému, když nově bude z celkového počtu 199 poslanců 106 voleno většinovým a 93 poměrným systémem a zcela chybí kompenzační složka (viz mzv.cz).

12.2.1 Stranický systém

Politické strany jsou hlavním činitelem maďarské demokracie. Jak vyplývá z popisu role volebního systému, v průběhu času se počet i síla relevantních²⁶ stran příliš nemění. V současné době zasedá v parlamentu 5 stran. Jedinou vládní stranou je v současnosti Fidesz, který však působí v koalici ustavené již před volbami v roce 2006 s KDNP (Křesťansko-demokratická strana). V opozici pak zasedají socialisté (MSZP), extrémní pravice (Jobbik) a liberální zelená strana (LmP). V roce 2011 se pak z MSZP vyčlenila skupina okolo bývalého premiéra Gyuresányho, která vedla ke vzniku nové strany – Demokratické koalice DK. V období bezprostředně po roce 1990 byla jednou z nejvýznamnějších stran Maďarské demokratické fórum (MDF). Stranou podobného zaměření byla také Strana svobodných demokratů (SZDSZ). V 90. letech byla součástí stranického systému také strana zastupující zemědělců a živnostníky (FKGP) a také krajně pravicový předchůdce Jobbiku MIÉP.

12.2.2 Ústavní soud

²⁵ Celkový počet hlasů stran připuštěných do skrutinia je vydělen o jedna navýšeným počtem mandátů. Výsledek představuje republikové číslo, kterým se pak dělí počet stranami získaných hlasů. Tímto postupem se obvykle nerozdělí všechny mandáty, zbytek se tedy rozdělí podle nejvyšších zbytků dělení (Čaloud, Havlík, Šedo 2004: 23, zákon č. 333/2004 Sb.).

²⁶ Sartori (rok: strana) jako relevantní stranu definuje takové uskupení, které disponuje koaličním potenciálem (může se účastnit vládní koalice), případně pak vyděračským potenciálem (ostatní strany s ní koalici nechtějí tvořit, ale strana je dostatečně silná ovlivňovat některé politické procesy).

Jeho úkolem je následná kontrola ústavnosti přijatých norem, předmětu referenda a také voleb a ochrana ústavních práv a svobod fyzických i právnických osob, přičemž k zahájení činnosti potřebuje podnět pro přezkoumání. Současná situace okolo ústavního soudu je však poněkud zmatená s přijetím nové ústavy.

12.2.3 Referendum

V politickém systému Maďarska je zakotvena také možnost konání referenda. To musí být vyhlášeno v případě iniciativy 200 000 občanů, případně může být vyhlášeno na přání prezidenta, vlády nebo iniciativy 100 000 voličů. V případě nadpoloviční účasti voličů jsou poté výsledky referenda závazné a parlament se jimi musí řídit. Tematický rozsah možných otázek je omezen ústavou. Poslední referendum se konalo v roce 2008 a občané v něm odmítli vládní záměr zpoplatnit zdravotnictví a vysoké školství.

12.3. VÝKONNÁ MOC

12.3.1 Prezident

Hlavou státu je prezident volený parlamentem na pětileté období s možností jednoho znovuzvolení. Jeho úlohou má být vyjadřovat jednotu maďarského národa. Volba probíhá tajně, její systém je většinový a to v několikakolové variantě. Prezident nemá mnoho pravomocí a jeho role jako hlavy státu je spíše symbolická a ústřední postavou výkonné moci je tak spíše premiér. Řada pravomocí prezidenta je pak podmíněna kontrasignací premiéra či příslušného ministra. Kromě formálního jmenování vlády, navrhování osoby premiéra a zastupování státu navenek nemá ve vztahu k vládě žádné významnější pravomoci. Prezident rovněž jmenuje soudce, rektory a generály. V současnosti je prezidentem Jonas Ader ze strany Fidesz.

12.3.2 Vláda

Vláda je vrcholným orgánem výkonné moci, zabezpečuje plnění zákonů a ostatních norem a řídí a kontroluje ministerstva a ostatní orgány státní správy a disponuje zákonodárnou iniciativou. Je odpovědná parlamentu nicméně formálně ji jmenuje prezident. Premiér je volen parlamentem nadpoloviční většinou hlasů na návrh prezidenta republiky. Společně s volbou premiéra rozhoduje parlament o přijetí vládního prohlášení. Poměrně specifický je tzv. princip konstruktivního vota nedůvěry. S vyjádřením nedůvěry vládě je totiž současně vyjádřena důvěra novému premiérovi, jeho vládě a programovému prohlášení. Tento proces může být iniciován 1/5 poslanců. Vláda může být rozpuštěna také v případě, že požádá parlament o důvěru a pro vládu se nevysloví nadpoloviční většina poslanců. Zvolené pravidlo vede k poměrně značné stabilitě vlád. K demisi došlo pouze jednou a to v roce 2009 v případě „dobrovolné“ rezignace Ference Gyurcsányho (čl. 9 Ústavy).

Současná vláda vzešla z řádných parlamentních voleb, ke kterým došlo v dubnu roku 2010. Tyto volby skončily výrazným vítězstvím strany Fidesz, který obsadil 263 mandátů. To znamená, že získal více než dvě třetiny všech poslaneckých křesel a tím také ústavní většinu.

12.4. ZÁVĚR

Tímto textem byl stručně představen politický systém Maďarska. Bylo popsáno rozdělení státní moci a hlavní instituce tuto moc vykonávající a především formální rovina fungování těchto institucí. Opomenuty nebyly ani aktuální události měnící dosavadní nastavení politického systému. Vzhledem k rozsahu referátu naopak do textu nebyl zahrnut popis některých prvků politického systému, jako je samospráva či soustava obecných soudů.

POUŽITÁ LITERATURA

Benda, L. (2004): Maďarsko. In: Kubát, M. a kol. (2004): Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o.

Benda, L. (2003): Stranický systém Maďarska. In: Fiala, P. – Herbut, R. a kol. (2003): Středoevropské systémy politických stran. Brno: MPÚ MU

Cabada, L. – Ženíšek, M. (2003): Smíšené volební systémy. Dobrá Voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk

Fiala, P. – Holzer, J. – Strmiska, M. a kol. (2002). Politické strany ve střední a východní Evropě. Brno: MPÚ MU

Sartori, G. (2001): *Srovnávací ústavní inženýrství*, Praha: Sociologické nakladatelství.

Šedo, J. (2007): *Volební systémy postkomunistických zemí*, Brno: CDK.

Constitution of Hungary:

<http://www.kormany.hu/download/4/c3/30000/THE%20FUNDAMENTAL%20LAW%20OF%20HUNGARY.pdf>

Zprávy o přijetí nové ústavy

<http://zpravy.ihned.cz/c1-59485410-znepokojeni-a-zklamani-v-eu-madarsko-schvalilo-kontroverzni-novelu-ustavy>

http://zpravy.idnes.cz/v-madarsku-plati-nova-ustava-krati-nazev-statu-a-posiluje-vladu-ps9-/zahranicni.aspx?c=A120101_175606_zahranicni_js

http://zpravy.idnes.cz/madarsky-parlament-schalil-zmenu-ustavy-ffx-/zahranicni.aspx?c=A130311_174650_zahranicni_ert

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/madarsko/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html

https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-hu-cs.do

13.ZAHRANIČNÍ INVESTICE V MAĎARSKU

RNDr. Ondřej Šerý (GÚ PŘF MU)

13.1 ÚVOD

Přímé zahraniční investice (PZI) představují v posledních 25 letech zásadní faktor vývoje středoevropského hospodářství. Všechny postsocialistické státy totiž trpěly nedostatkem kapitálu, nízkou konkurenceschopností, špatným manažerským řízením podniků, přílišnou orientací na výrobní sféru a velkou provázaností se státy tehdejší Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). Všechny tyto problémy pomohl zahraniční kapitál řešit. Je však třeba uvést, že kromě nesporně pozitivních vlivů, se projevují i vlivy negativní. Příchod zahraničních investorů často znamenal restrukturalizaci podniků doprovázenou propouštěním nadbytečných pracovníků a rušením neperspektivních oddělení firem (či rovnou celých společností), vytvořila se přílišná závislost na zahraničním kapitálu (rozhodovací pravomoci a moc obecně se přesunuly mimo střední Evropu) a nově vznikající provozy (výroby) jsou často pracovními velmi náročné za relativně nízkou mzdu.

Tento příspěvek má za cíl stručně charakterizovat zahraniční investice v Maďarsku, zaměřit se na jejich odvětvovou a regionální strukturu. Rovněž se věnuje českým investicím v Maďarsku.

13.2 PŘÍMÉ ZAHRANIČNÍ INVESTICE V MAĎARSKU

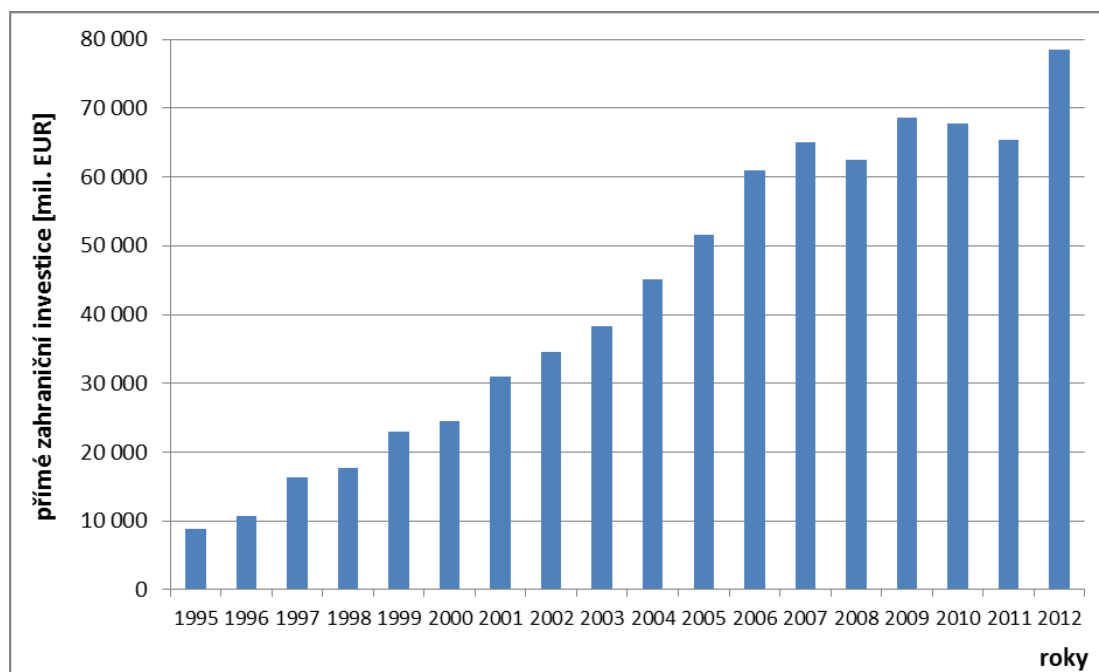
V rámci Visegrádské čtyřky patří Maďarsko spíše k zemím, které celkově získaly méně zahraničních investic. Podle maďarské centrální banky byl na konci roku 2011 stav PZI odhadován na 65 341,2 mil. eur. To je sice více než zaznamenalo Slovensko (39 641,9 mil. eur), ale méně než Česká republika (93 184,2 mil. eur) a Polsko (153 349,7 mil. eur). Tato skutečnost je však samozřejmě ovlivněna počtem obyvatel. Při přepočtu PZI na jednoho obyvatele je pořadí následující: Česká republika (8,9 tis. eur), Slovensko (7,3 tis. eur.), Maďarsko (6,6 tis. eur) a Polsko (4,0 tis. eur).

Mezi atraktivity Maďarska z pohledu zahraničních investorů patří na jednu stranu výhodná poloha země v Evropské unii, kvalifikovaná a relativně levná pracovní síla, fungující tržní hospodářství (i přes aktuální dopady ekonomické krize) a rozvinutá (silniční) infrastruktura. Maďarsko je často také označováno jako most mezi EU a jihovýchodní Evropou, což dokazují i silné přeshraniční hospodářské a kulturní vazby se státy s početnou maďarskou menšinou. V důsledku již zmíněné krize však na druhou stranu investory odrazuje zhoršená finanční a hospodářská situace země, ne zcela transparentní a stabilní investiční prostředí (zejména časté změny daňových zákonů po nástupu vlády Fidesz v roce 2010) a nízká mobilita pracovní síly (BusinessInfo.cz 2012).

Maďarsko se i v minulosti vyznačovalo ve srovnání s ostatními socialistickými zeměmi relativně reformním hospodářstvím. Už před rokem 1989 proudilo do Maďarska zanedbatelné množství zahraničních investic, což bylo v tzv. východním bloku unikátní (Kiss 2007a). Po pádu socialismu se tak Maďarsko stalo velmi atraktivním cílem, protože s ním už měli zahraniční investoři částečné zkušenosti a zároveň bylo nuceno vzhledem ke svému velkému zadlužení uskutečnit privatizaci státních podniků formou přímého prodeje do rukou zahraničních vlastníků.

Celkový objem zahraničních investic rychle narůstal. Jak znázorňuje obrázek 1, už v roce 1996 přesáhly PZI v Maďarsku hranici 10 mld. eur. Až do roku 2007 se celkový stav PZI v podstatě rok od

roku zvyšoval a dosáhl tak 65 mld. eur. Pak ale Maďarsko citelně zasáhla ekonomická krize a k moci se navíc dostala strana Fidesz s premiérem Viktorém Orbánem. Tato kombinace způsobila, že objem investic přestal narůstat a i na konci roku 2011 činil 65 mld. eur. Podle předběžných odhadů maďarské centrální banky však v roce 2012 nastal zlom a celkový stav PZI se zvýšil na téměř 79 mld. eur.

Obr. 20: Vývoj celkového stavu přímých zahraničních investic v Maďarsku v letech 1995 až 2012 (vždy k 31. 12.)

Zdroj: Foreign Direct Investment, Magyar Nemzeti Bank, 2013

Zhruba třetina zahraničních investic pochází z Německa, které je v současné době motorem evropského hospodářství. Do první desítky náleží i další dvě významné evropské ekonomiky, a to Francie (páté místo) a Velká Británie (deváté místo). Třetí příčka patří Rakousku jakožto sousední zemi, s níž má Maďarsko bohaté historické i ekonomické vztahy. Na předních místech se ale objevují i Nizozemsko, Lucembursko, Švýcarsko, Belgie a Kypr. V tomto případě se však nejedná o to, že by do Maďarska mířili investoři z těchto zemí, ale o jev pozorovatelný i v ostatních evropských státech. Řada nadnárodních společností si totiž za své „evropské sídlo“ zvolí státy Beneluxu či Švýcarsko a ve statistikách PZI jsou pak vykazováni jako nizozemští či švýcarští investoři. U Kypru je pak příčinou donedávna velmi příznivá daňová politika (země bývá označována jako „daňový ráj“). Jediným mimoevropským státem v první desítce jsou USA (šestá příčka). Více viz tabulka 8.

Tab. 8: Žebříček zemí podle výše PZI v Maďarsku k 31. 12. 2011

Poř.	Stát	PZI [mld. eur]	Podíl na PZI celkem [%]	Poř.	Stát	PZI [mld. eur]	Podíl na PZI celkem [%]
1.	Německo	19,4	29,7	6.	USA	2,4	3,7
2.	Nizozemsko	11,4	17,5	7.	Švýcarsko	1,8	2,8
3.	Rakousko	7,9	12,1	8.	Belgie	1,7	2,7
4.	Lucembursko	4,2	6,5	9.	Velká Británie	1,6	2,5
5.	Francie	3,0	4,6	10.	Kypr	1,3	2,0

Zdroj: Foreign Direct Investment, Magyar Nemzeti Bank, 2013

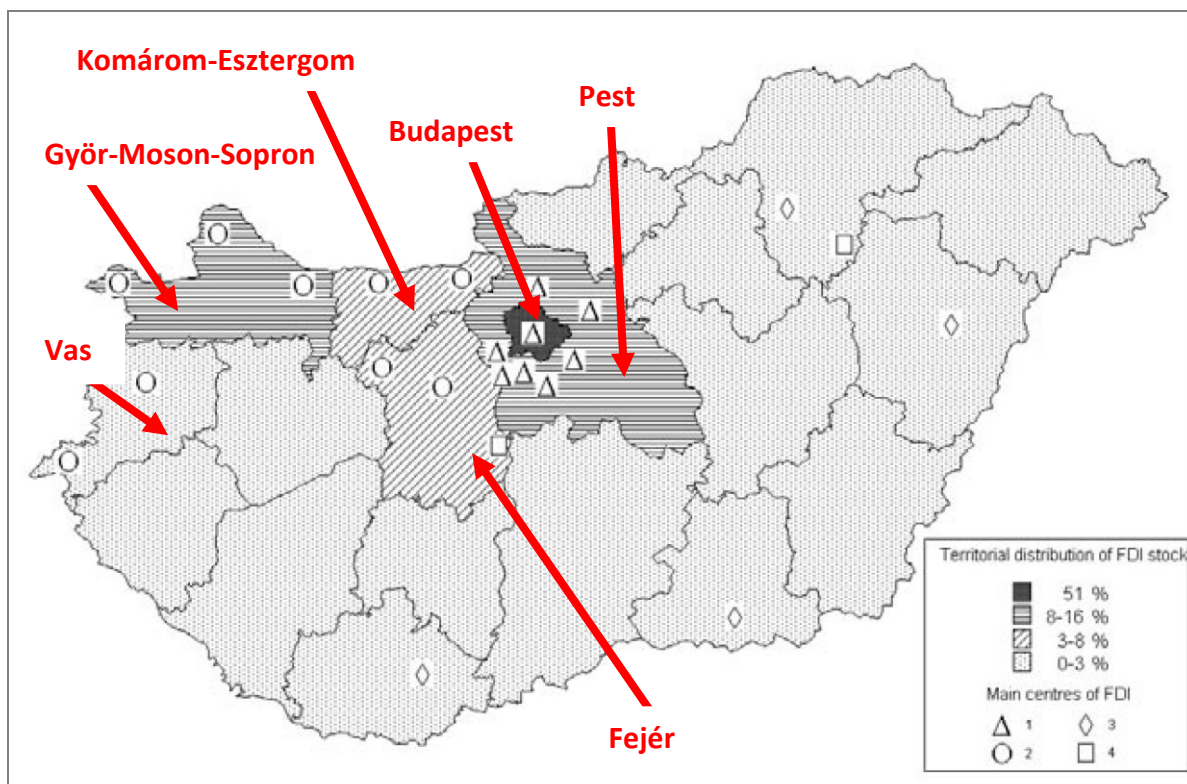
Struktura PZI podle odvětví ekonomické činnosti vykazuje zřetelnou převahu služeb, kdy profesní, vědecké a technické činnosti společně s velkoobchodem a maloobchodem odpovídají za zhruba dvě pětiny všech zahraničních investic. Následují další tři odvětví služeb, průmysl se objevuje až od šestého místa. Podrobnější údaje představuje tabulka 9. Maďarská agentura pro investice a obchod (HITA) definuje jako potenciálně zajímavé investiční sektory automobilový průmysl, biotechnologie a farmacie, elektroniku, potravinářský průmysl a obnovitelné zdroje energie (BusinessInfo.cz 2012).

Tab. 9: Žebříček odvětví národního hospodářství podle výše PZI v Maďarsku k 31. 12. 2011

Pořadí	Odvětví národního hospodářství	NACE	PZI [mld. EUR]	Podíl na PZI celkem [%]
1.	Profesní, vědecké a technické činnosti	69-75	18,5	28,3
2.	Velkoobchod a maloobchod	45-47	8,4	12,9
3.	Činnosti v oblasti nemovitostí	68	6,1	9,4
4.	Peněžnictví a pojišťovnictví	64-66	4,8	7,3
5.	Informační a komunikační činnosti	58-63	4,3	6,6
6.	Chemický průmysl	19-22	3,3	5,0
7.	Elektrotechnický průmysl	26-27	2,8	4,2
8.	Výroba a rozvod energií	35-39	2,4	3,6
9.	Potravinářský průmysl	10-12	1,5	2,3
10.	Doprava a skladování	49-53	1,3	2,0

Zdroj: Foreign Direct Investment, Magyar Nemzeti Bank, 2013

Prostorovému rozložení zahraničních investic (znázorňuje obrázek 21) jasně dominuje hlavní maďarské město Budapešť, na které na konci roku 2011 připadalo 47,7 % všech PZI (tj. 31,2 mld. eur). Důvodem je sídelní struktura Maďarska (Budapešť má 1,7 mil. obyvatel, druhé největší město Debrecen 200 tis. obyvatel), čímž se stává Budapešť přirozeným centrem služeb, uzlem dopravní infrastruktury, sídlem orgánů státní správy, univerzit a řady významných firem. Z tohoto efektu čerpá i župa Pest, jež vytváří zázemí hlavního města a na níž připadá 11,1 % všech PZI (tj. 7,2 mld. eur).

Obr. 21: Rozmístění přímých zahraničních investic v Maďarsku podle žup Zdroj: Barta, Kukely (2007, s. 5)

Druhou výraznou oblastí koncentrace zahraničních investic jsou župy ležící v severozápadní části země (NUTS 2 Northern Transdanubia). Podle Barty a Kukelyho (2007) patří totiž tato část Maďarska k rozsáhlejší části střední Evropy, kterou označují za pól růstu (Víděň – Brno – Bratislava – Győr – Budapešť). Na župu Győr-Moson-Sopron tak připadá 17,9 % všech PZI (tj. 11,7 mld. eur) a nadprůměrné podíly zaznamenaly také župy Komárom-Esztergom (3,5 %, tj. 2,6 mld. eur), Fejér (2,7 %, tj. 1,8 mld. eur) a Vas (2,2 %, tj. 1,4 mld. eur). Žádná další župa už nepřekročila hranici 2,0 % všech přímých zahraničních investic lokalizovaných v Maďarsku.

1.3 ČESKÉ INVESTICE V MAĎARSKU

Podle maďarské centrální banky činily na konci roku 2011 české investice v Maďarsku 50,2 mil. eur (tj. pouze 0,1 % všech PZI), což představuje mezi evropskými zeměmi až 22. místo. Více v Maďarsku investují i Poláci (17. místo; 202,1 mil. eur) a Slováci (21. místo; 79,9 mil. eur).

V roce 2005 otevřel královéhradecký výrobce stavebních izolačních panelů nový výrobní závod v Újhartyánu (40 km jihovýchodně od Budapešti v župě Pest). Do nové haly firma investovala 12 mil. eur. Ve firmě pracuje asi stovka osob. Zhruba šedesát procent produkce je určeno pro maďarský trh, zbytek připadá na export do Rumunska, Srbska, Chorvatska a Bulharska.

V roce 2006 koupila společnost Škoda Holding v dražbě za zhruba 2 mil. eur maďarský podnik Ganz Transelektro a vytvořila v Budapešti společný podnik Ganz – Skoda Electric Zrt, který dodává na maďarský trh elektrické pohony a trolejbusy. Důvodem koupě byla skutečnost, že Ganz Transelektro byl konkurentem Škody Transportation právě ve výrobě trolejbusů na trzích střední a východní Evropy.

Český energetický koncern ČEZ založil v Maďarsku společnost CEZ Magyarország Kft., jež se specializuje na obchod s elektrickou energií. Koncem roku 2007 podepsal ČEZ dohodu o spolupráci s maďarskou petrochemickou společností MOL. V rámci dohody ČEZ koupil zhruba 7 % akcií MOL za přibližně 15 mld. Kč. Součástí úmluvy byla také výstavba dvou plynových elektráren – v maďarském Százhalombatta u Budapešti (otevření se předpokládá v roce 2015) a na Slovensku u Bratislavy (stavba byla zatím odložena). V červenci 2008 také ČEZ a MOL založily společný podnik CM European Power International (každá firma vlastní 50 %). Od společného podniku si obě společnosti slibují posílení svého postavení (a využití synergie) v prostoru střední a jihovýchodní Evropy.

V říjnu 2008 dokončila příbramská společnost Ravak investici v Maďarsku za zhruba 250 mil. Kč, a to vybudování obchodního a logistického centra Ravak Business Center v Budapešti o ploše 14 500 m² (BusinessInfo.cz 2012).

1.4 ZÁVĚR

Z předešlého textu je tedy patrné, že zahraniční investice hrají v maďarské ekonomice důležitou roli. Podle Kiss (2007b) dokonce sehrály zásadní roli ve změně prostorových vzorců maďarského průmyslu. Za socialismu totiž průmysl stavěl svou lokalizaci na blízkosti přírodních a energetických zdrojů, tudíž prostorové vzorce kopírovaly směr pohoří, tj. bohatý pás severovýchod – jihozápad v severní polovině země (Miskolc – Budapešť – Szombathely). V průběhu 90. let 20. století však zahraniční investice způsobily, že se tento bohatý pás transformoval do směru severozápad – jihovýchod a do jisté míry kopíruje tok Dunaje (Győr – Budapešť – Kecskemét).

I do budoucna budou zahraniční investice představovat důležitý aspekt maďarského hospodářství. Vzhledem k tomu, že ekonomická krize pomalu odeznívá a začíná spíše období malého ekonomického růstu, vážnějším problémem tak zůstává vláda Viktora Orbána s výrazně nacionálními a populistickými rysy, která zahraniční investory v mnoha případech odrazuje.

POUŽITÁ LITERATURA

- BARTA, G. – KUKELY, G. (2007): *The Role of Foreign Direct Investments in Hungary's Regional Development*. Moravian Geographical Reports, vol. 15, no. 2, pp. 2-12.
- BUSINESSINFO.CZ (2012): *Maďarsko: Investiční klima*, [cit. 2013-05-08]. Dostupné na: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/madarsko-investicni-klima-18573.html>.
- KISS, E. (2007a): *Foreign Direct Investment in Hungary*. Eastern European Economics, vol. 45, no. 1, pp. 6-28.
- KISS, E. (2007b): *The Impacts of Relocation on the Spatial Pattern to Hungarian Industry*. Geographia Polonica, vol. 80, no. 1, pp. 43-61.
- MAGYAR NEMZETI BANK (2013): *Foreign Direct Investment*, [cit. 2013-05-08]. Dostupné na: http://english.mnb.hu/Statisztika/data-and-information/mnben_statisztikai_idosorok/mnben_elv_external_trade/mnben_kozetlen_tokebef.

14. MAĎARSKÁ ENERGETIKA

Bc. Luboš Císař (GÚ PŘF MU)

14.1 ÚVOD

V dnešní době je elektrická energie potřebná téměř ke všem lidským činnostem. A je zajímavé sledovat, jak ji jednotlivé státy světa vyrábějí a spotřebovávají. V příspěvku se pokusím analyzovat situaci v Maďarsku. Podíváme se na předpoklady energetiky z pohledu dostupnosti nerostných surovin, poté na samotnou výrobu elektrické energie.

14.2 ZÁSoby NEROSTNÝCH SUROVIN

Maďarsko není příliš bohaté na energetické nerostné suroviny. Výraznější zásoby má pouze u nekvalitního hnědého uhlí – lignitu (viz. Tab. 10). Proto je velmi výrazná část maďarské produkce energie založena na importu surovin a samotné elektrické energie (ta je nejvyšší mezi zeměmi Visegrádské čtyřky). Maďarsko se tak stává závislé na ostatních státech. Tuto závislost se snaží Maďarsko snížit posilováním role obnovitelných zdrojů. Obnovitelné zdroje energie hrají v energetickém mixu výraznou roli, která se bude do budoucna posilovat. V roce 2011 zaujímají obnovitelné zdroje energie 6,35%. Podle plánu EU a maďarské vlády má tento podíl vzrůst do roku 2020 na 14,6%. Současný podíl obnovitelných zdrojů se ale stále nachází výrazně pod průměrem EU27 – ten byl v roce 2011 20,44%.

Díky malému množství vlastních zdrojů je Maďarsko nuceno dovážet 93,3 % celkové spotřeby uhlí, 78 % ropy a 85,6 % zemního plynu. Velká část dovozu pochází z Ruska, což tuto závislost ještě prohlubuje.

Ropa - Ropa představuje asi 25% z celkových dodávek primárních energií. V roce 2010 celkové dodávky ropy činily 6,4 mil. tun, což představuje mírný pokles oproti 6,9 mil. tun v roce 2009. Většina ropy se dováží, přičemž veškeré dovozy pocházejí z Ruska. V roce 2010 bylo dovezeno 5,8 mil. tun surové ropy (+9% oproti roku 2009), zatímco maďarská produkce činila 0,72 mil. tun (-9% oproti roku 2009), tj. cca 11%. Maďarsko disponuje jen menšími zásobami ropy, které se nacházejí většinou na jihovýchodě země. V roce 2010 dosahovala domácí produkce maxima 14 tis. barelů denně. Těžba surové ropy vrcholila v roce 1985 s 64 tis. barelů denně a od té doby postupně klesá.

Zemní plyn - Zemní plyn má největší podíl na dodávkách primárních energií Maďarska, 38% v roce 2010 (předtím cca 40-45%). Domácí produkce plynu činila 2,87 mld. m³ v roce 2010 (-3,2% oproti roku 2009), což představovalo 21% celkových dodávek. V roce 2010 dovoz činil 9,4 mld. m³, přičemž většina plynu přichází z Ruska (83%), dále je plyn dovážen i z Německa (4%) a z Francie (7%).

Uhlí - Uhlí tvoří 11% z celkových dodávek primárních energií. V roce 2010 dodávky činily 2,7 mil. toe (tuna ekvivalentu ropy). Od roku 1985, kdy dodávky činily 8 mil. toe, však dochází k prudkému poklesu, v průměru o 4,1% ročně. Dovoz méně kvalitního černého uhlí činil v roce 2010 0,3 mil. tun čili asi 3% celkových dodávek hnědého uhlí. Z dovozů hnědého uhlí šlo 67% z ČR a 26% z Ruska. Veškeré černé uhlí je dováženo - 50% z Ukrajiny, 27% z ČR, 11% z Ruska a 10% z Polska.

Uran – Uranová ruda se v Maďarsku netěží od roku 1997, veškerá spotřeba je pokrývána dodávkami z Ruska.

Tab. 10: Zásoby a produkce jednotlivých energetických surovin v Maďarsku

surovina	geologické zásoby (2010)	těžitelné zásoby (2010)	produkce (2008)	produkce (2009)
	(miliony tun)			
ropa	209.40	18.40	0.81	0.80
černé uhlí	1625.10	1915.50	-	-
hnědé uhlí	3198.00	2243.80	1.39	0.95
lignit	5761.00	4356.30	8.04	8.03
uran	26.80	26.80	-	-
	(miliardy m ³)			
zemní plyn	3563.00	2392.90	2.88	3.12

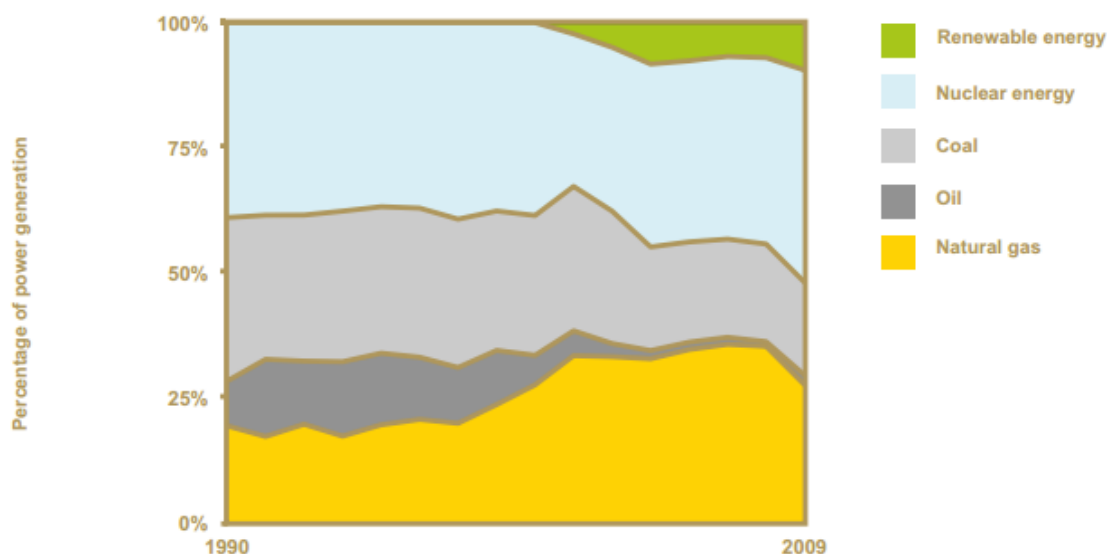
Zdroj: Ministry of National Development (2012): National Energy Strategy 2030.

14.3 VÝROBA ELEKTRICKÉ ENERGIE

K 31. 12. 2010 byl instalovaný výkon elektráren v Maďarsku 9 317 MW. Celková výroba elektrické energie ve stejném roce činila 37 TWh. Z toho 43% byla elektřina z jádra, 31% ze zemního plynu, 17% z uhlí a 7% ze spalování obnovitelných zdrojů a odpadu. Podíl větrných a vodních elektráren je zatím zanedbatelný, většina energie z obnovitelných zdrojů pochází z biomasy.

V Maďarsku je v současné době 19 elektráren, které mají výkon přes 50 MW. Ty tvoří celkovou kapacitu 85%. Zbytek produkce je tvořen malými elektrárnami. Největší elektrárna v Maďarsku je jaderná elektrárna Paks (jediná jaderná elektrárna v Maďarsku), která má instalovaný výkon 2 000 MW (4 bloky po 500 MW).

Jaderná energetika je pro Maďarsko velmi důležitá a její role má do budoucna ještě růst. Je to patrné i na současné elektrárně Paks, která je na konci své životnosti. Proběhlo zde několik státních a mezinárodních kontrol, které schválily její další využití po dobu 20 let, pokud dojde k opravám a modernizacím. Tyto úpravy jsou již schválené maďarským parlamentem a částečně se na nich pracuje. Celkové náklady na opravu jsou vyčísleny na asi 650 mil. Euro.

Obr. 22: Zastoupení jednotlivých zdrojů energie na produkci v Maďarsku mezi lety 1990 a 2009
Zdroj: Ministry of National Development (2012): National Energy Strategy 2030.

14.4 ZÁVĚR

Budoucnost maďarské energetiky je závislá na dodávkách energetických surovin ze zahraničí, pokud se nenajde způsob jak efektivně využívat jejich vlastní nerostné bohatství (hlavně uran a zemní plyn). Proto se současná vláda (ale i ty minulé) snaží o zajištění dodávky energetických surovin z většího množství míst a ne jen z Ruska (vybudování 2 nových plynovodů z Rumunska a Rakouska). Vláda se také snaží o snížení celkové spotřeby energie a její větší ekologičnost. Proto roste podíl energie vyráběné z jádra a obnovitelných zdrojů a klesá podíl fosilních paliv (hlavně ropy) v energetickém mixu země.

POUŽITÁ LITERATURA

- *National Energy Strategy 2030*. [cit. 2013-05-03]. Dostupné na: <http://www.kormany.hu/download/7/d7/70000/Hungarian%20Energy%20Strategy%202030.pdf>
- *Hungary – Energy efficiency report*. [cit. 2013-05-03]. Dostupné na: http://energysp.eu/useruploads/files/docs/energy_efficiency_in_hungary.pdf
- *Maďarsko: Energetika a těžba surovin*. [cit. 2013-05-03]. Dostupné na: <http://www.enviweb.cz/clanek/energie/94973/maarsko-energetika-a-tezba-surovin>
- *Hungary – Energy Mix Fact Sheet*. [cit. 2013-05-03]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/mix/mix_hu_en.pdf
- *Hungary*. [cit. 2013-05-03]. Dostupné na: http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/CNPP2010_CD/countryprofiles/Hungary/CNPP2010Hungary.htm

15.STRUČNÝ PŘEHLED MAĎARSKÉHO PRŮMYSLU

Bc. Libor Cach (KG PŘF UP)

15.1 ÚVOD

Maďarsko samo o sobě není průmyslovou zemí, především vzhledem k přírodním podmínkám je zde ve značné míře stále rozvinuto zemědělství, a to především rostlinná výroba, na kterou navazuje část potravinářského průmyslu, který je zde na vysoké úrovni.

15.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

V průmyslové výrobě je nejvíce rozvinuto zpracování hliníku a potravinářství (návaznost na zemědělství), rozvíjí se i jemná mechanika. V posledních letech se země zaměřuje na chemický a farmaceutický průmysl. Elektrickou energii získává hlavně z tepelných elektráren, pro vodní elektrárny tady nejsou vhodné podmínky. Maďarsko má také jednu jadernou elektrárnu, ta se nachází ve městě Paks. Je poměrně moderní, do provozu byla uvedena v roce 1987 a má fungovat až do roku 2037. Tato jediná elektrárna pokrývá 40% spotřeby elektřiny v zemi. Z Maďarska se vyváží především zemědělské produkty a bauxit, poslední době i léčiva a umělá hnojiva, dováží se především suroviny, ropa a zemní plyn.

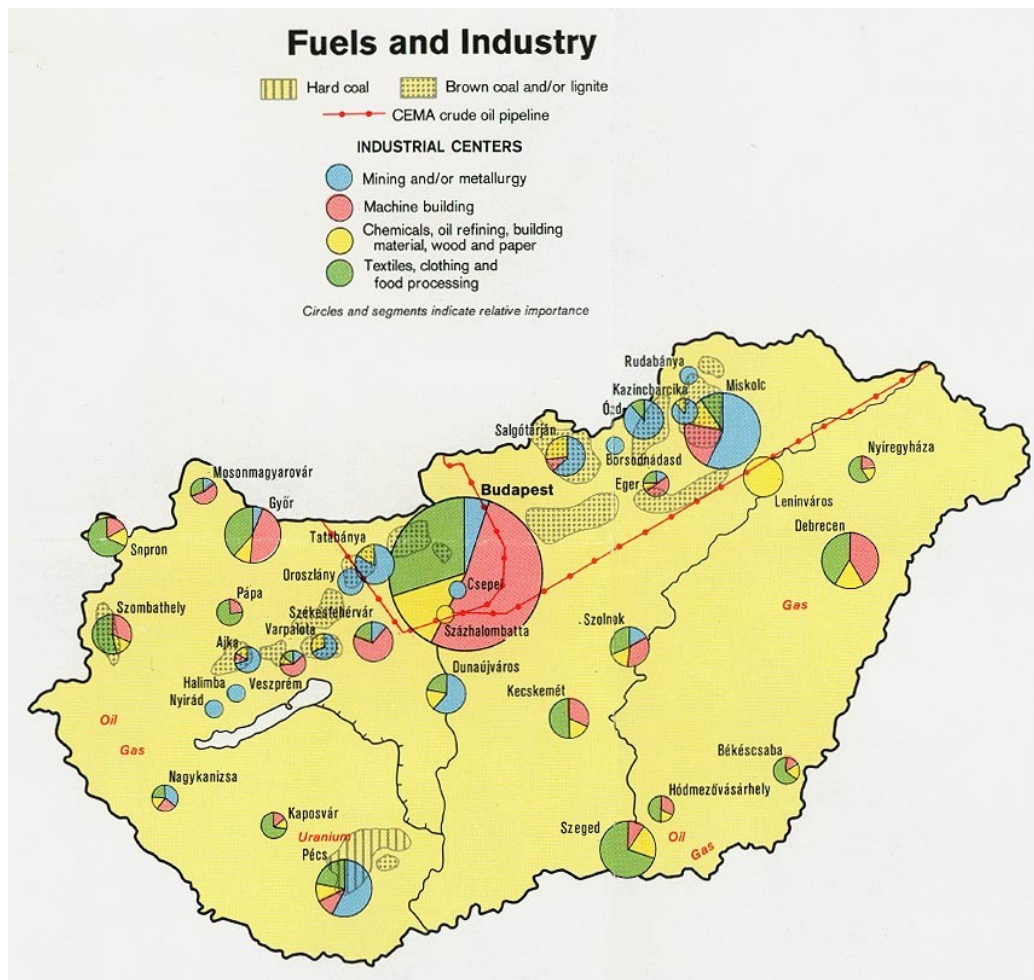
Asi nejznámějším průmyslovým podnikem v Maďarsku je společnost Ikarus, ta vyráběla autobusy již v 60. letech, v 70. a 80. se stala hlavním dodavatelem autobusů v rámci RVHP a Východního bloku, měla monopol i na kloubové autobusy. Po roce 1990, kdy se v Maďarsku změnila politické a společenské poměry, se továrna Ikarus v Budapešti dostala do velkých potíží – firma ztratila svoje trhy a nebyla schopna se přizpůsobit. Na konci 90. let byla začleněna do společnosti Irisbus (kde je také i Iveco Czech Republic nebo Orlandi), nyní vyrábí tzv. midibusy. V prosinci 2007 závod v Budapešti vyrobil poslední autobus.

Od roku 2009, kdy průmysl zaznamenal propad 17,8% v důsledku ekonomické krize, docházelo opět k růstu průmyslové výroby. V roce 2010 o 10,6% , v roce 2011 o 5,6%. Domácí poptávka zůstává slabá a růst je založen na exportu. Ke konci roku 2012 a v příštím roce se očekává spíše opětovný růst průmyslové výroby vzhledem k posilování výroby v některých nově spuštěných investicích v roce 2012, především v novém závodě firmy Daimler v Kecskemétu vyrábějící vozy Mercedes-Benz. Automobilový průmysl zaujímá důležité místo v rámci celkové maďarské průmyslové výroby, neboť sem svá výrobní centra umístilo již několik automobilek (dále Audi, Suzuki, General Motors) a je na ně navázána široká síť subdodavatelských firem. Automobilový průmysl tvoří cca 20% exportu Maďarska.

Významným dílem se na průmyslové výrobě Maďarska podílí průmyslové parky. První průmyslový park na území Maďarska byl otevřen v roce 1992. Počet podniků, které působí v těchto parcích, se od té doby zdesetinásobil, na více než 4 000. Počet průmyslových parků je nyní 470. Třetinu průmyslové výroby a více než třetinu průmyslového exportu uskutečňují firmy fungující v průmyslových parcích. Druhým největším zaměstnavatelem v Maďarsku po maďarském státu se staly právě průmyslové parky. Přispěly k vývoji regionů tím, že podporují zesílení hospodářské výkonnosti regionů, jejich konkurenceschopnosti a podporují investice zahraničního kapitálu

15.3 ZÁVĚR

Maďarský průmysl je zaměřený především na zpracovatelské odvětví, a to zejména průmysl potravinářský a strojírenský. Ve strojírenském průmyslu má největší podíl především výroba automobilů. Významná je taky výroba hliníku v rámci hutnictví barevných kovů, v Maďarsku je několik nalezišť bauxitu. V posledních letech se začíná výrazněji rozvíjet chemický průmysl.

Obr. č. 23: Rozložení maďarského průmyslu dle měst a odvětví²⁷

²⁷ World map: Map of Hungary industry [online]. 2010 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: http://mapas.owje.com/maps/8509_hungary-industry-map.html

Tab. č. 11: Jednotlivá průmyslová odvětví v roce 2012

	<i>Průmyslová odvětví</i>	<i>1-9/2012 (mil. HUF)</i>	<i>podíl z celku (%)</i>
A	Těžba nerostných surovin	73 776	0,42
B	Zpracovatelský průmysl	16 100 845	92,87
BA	Výroba potravinářských výrobků a nápojů, tabákových výrobků	1 845 522	10,64
BB	Výroba koksu, rafinérské zpracování ropy	1 364 074	7,86
BC	Výroba plastových, pryžových výrobků a nekovových minerálních výrobků	1 219 562	7,03
BD	Výroba základních kovů, hutních a kovodělných výrobků	1 221 124	7,04
BD	Výroba počítačů, elektronických a optických výrobků	2 399 442	13,84
BE	Výroba strojů a strojního zařízení	1 349 455	7,78
BF	Výroba dopravních prostředků	3 373 986	19,46
C	Výroba a rozvod elektřiny, plynu, páry a klimatizace	1 162 270	6,71
	Celkem (A+B+C)	17 336 890	100

Zdroj: KSH, Centrální statistický úřad HU 16. 11. 2012

POUŽITÁ LITERATURA

- *Bussinesinfo: Maďarsko: Ekonomická charakteristika země* [online]. 2012 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/maďarsko-ekonomicka-charakteristika-zeme-18568.html>>
- *Hungarian central statistical office* [online]. 2012 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.ksh.hu/stadat_infra_4_2>
- *Orbion: Maďarsko* [online]. 2011 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <<http://maďarsko.orbion.cz/stat/pruvodce/hospodarstvi-1067/>>
- *World map: Map of Hungary industry* [online]. 2010 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://mapas.owje.com/maps/8509_hungary-industry-map.html>

16. HISTORIE MAĎARSKA (STAROVĚK AŽ ROK 1526)

Mgr. Filip Chvátal (GÚ PŘF MU)

◦ 16.1 ÚVOD

Historie Maďarska je už od prvopočátku spojena s jeho přírodními podmínkami. Vzhledem k tomu, že Maďarsko je rovinatý a poměrně suchý kraj, bylo vždy vstupní branou kočovných národů z východu do Evropy. Maďarské roviny (puszty) byly ideálním místem pro pasení dobytka a především koní kočovných nájezdníků z východu. Historicky v dobách starověku se jednalo o různé kultury, které ani nemůžeme nazvat národy. A ač se dodnes vedou pře o tom, zda Keltové přišli také jako kočovníci původně z východních stepí, je celkem zřejmé, že jejich cesta do Evropy vedla právě přes Maďarsko.

◦ 16.2 STAROVĚK NA ÚZEMÍ MAĎARSKA

Psaná historie na území dnešního Maďarska je spojena s příchodem Římanů, kteří konstituovali svou východní hranici „Limes Romanum“ podél řeky Dunaje. To znamená, že kulturní oblast, která dodnes nese rysy vyspělejší části Maďarska, byla Panonie. Je zajímavé sledovat tuto rozhraní i v jiných státech, kde probíhala několikasetletá hranice vyspělého a barbarského světa. Nejmarkantnější rozdíly nalezneme zřejmě v Německu, částečně v Británii a dříve byly velmi markantní na Balkáně. Přirozeně v průběhu staletí a dalekosáhlých změn se tato hranice zcela vytratila, přesto však minimálně na ekonomické síle některých regionů v Evropě její pozůstatky sledovat můžeme.

Oblast římské provincie Panonie si své jméno v zásadě zachovala dodnes. Jedná se o západní Maďarsko vymezené hranicí řeky Dunaj. Římané dobyli tuto úrodnou oblast okolo roku 30 před Kristem. Ačkoliv zde Římané založili několik měst a vojenských táborů (castrum) bylo hlavní město Carnuntum v blízkosti dnešní Vídně. Nejznámějším městem v Panonii bylo město *Aquincum*, které dalo základ současné Budapešti a jeho vykopávky jsou přístupné dodnes na okraji Budapešti v části Buda. Bylo založeno už v 1. století př. n. l. Další města dala základ současné Pécsi a Szombathely.

◦ 16.3 RANÝ STŘEDOVĚK

Vzhledem ke geomorfologii se jednalo vždy o méně stabilní oblast, která přitahovala nájezdníky z východu a kromě řeky Dunaj zde nebylo jiné přírodní bariéry. Poprvé se to zásadně projevilo s příchodem divokých Hunů okolo roku 430 po Kristu, kteří současné Maďarsko pod vedením Attily ovládli. Odtud pořádali své nájezdy, dokud nebyl Attila poražen v bitvě u Katalaunských polí. Jeho obrovská říše se brzy rozpadla Hunové se postupně asimilovali, právě především v Maďarsku. Postupně oblast ovládli germánské barbarské kmeny Gepidů, východních Gótů a Langobardů, kteří oblastí spíše procházeli a drancovali. Přechod germánských kmenů zapříčinilo jejich vytlačení z východních oblastí, odkud je postupně vyháněl další krutý východní kočovný národ Avarů. Avarové dorazili okolo roku 560 po Kristu až do dnešního Maďarska, kde se usídlili. Historie se opakovala. Z této oblasti pořádali své válečné a drancující nájezdy do okolí. Avarové byli zastaveni až okolo roku 800 Franskou říší v osobě Karla Velikého, která je dokázala porazit. Avarové se poté opět rozdělili, jejich síla byla zlomena a došlo k jejich postupné asimilaci.

Ještě před příchodem Avarů pronikaly postupně ze severovýchodu do úrodné oblasti kmeny Slovanů. Avarové se fakticky již neasimilovali s původním románským a keltským obyvatelstvem, nýbrž se Slovanů. Románské obyvatelstvo i kultura bylo po tolika nájezdech kočovných středoasijských kmenů a průchodu Germánů výrazně zdecimováno. Když přichází Avari, je již majoritní obyvatelstvo Podunajské nížiny Slovanské. Slované také postupně během sta let relativního klidu opět získávají většinu. Západ regionu (Panonie) se dostává do rukou Karla Velikého, tedy Franské a následně Východofranské říše. Mezitím se ale na severu konstituuje malý nezávislý stát, Velká Morava. Velkomoravská knížata ovládají zpočátku pouze oblast západního Slovenska a Jižní Moravy. Jejich rozmach je silně limitován mocí Franské říše. V osobě knížete Svatopluka ovšem v druhé polovině 9. století připojují právě Panonii. Moravský biskup pak býval nazýván Moravsko – Panonským biskupem (i když sídlil na Velehradě), jelikož Panonie byla považována za daleko kulturnější oblast s tradicí křesťanství sahající až do Římských dob. Tato doba trvala poměrně krátce a už na konci 9. století přichází do uherské nížiny Maďarské kmeny. Podobně jako Hunové a Avarové se i Maďaři zpočátku živí drancujícími nájezdy na okolní státy a usidlují se v nížinné oblasti Maďarska. Velkomoravská říše není schopna nájezdům dlouhodobě odolávat a tak okolo roku 906 zaniká.

Obr.24 Trasa příchodu Maďarů do Maďarska v 9. století. A postupné zakládání přechodných říší.

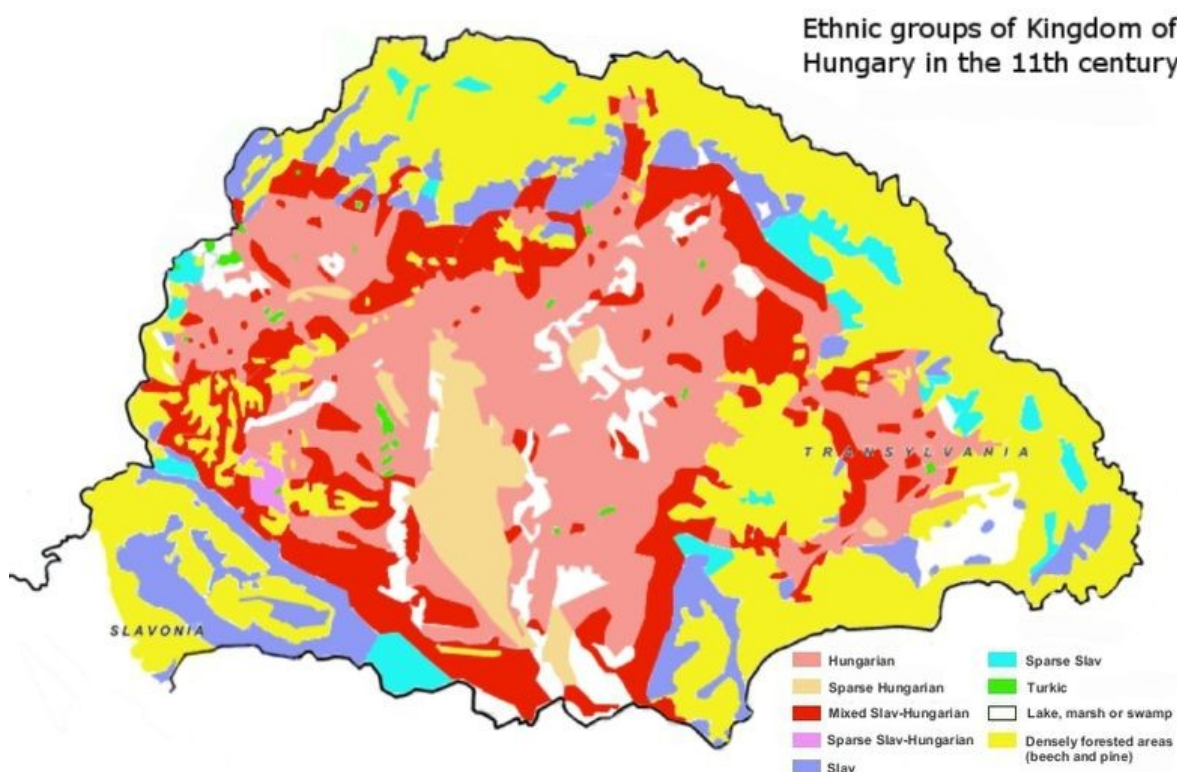
Zdroj: Wikipedie (2013), dostupné na http://de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_Ungarns

Jak vidíme na obr. 24 (výše), příchod Maďarských kmenů trval delší dobu. Původní domovina v jihozápadní Sibiři se začala v důsledku klimatických změn okolo roku 1000 př. Kristem měnit a stepi se začaly posouvat dále na sever. Ugrofinské kmeny se rozdělily na ty, které svůj způsob života nezměnily a proto se přesunuly dále na sever a na ty, které změnili způsob života na kočovné pastevectví s chováním koní. Tyto byly předchůdci dnešních Maďarů. Původně sibiřské ugrofinské kmeny se tehdy dostávaly do styku se starověkými íránskými kočovnými národy Skythů a Sarmatů od kterých se naučili zpracování kovů a převzali některá slova, která nalezneme v maďarštině dodnes (např. mléko, čísla, deset atd.). Okolo roku 500 př. Kr. se Maďaři stěhují na jižní Ural. Zde se konstituovala „říše“ kterou latinští letopisci nazvali Magna Hungaria. Ještě do příchodu Mongolů ve 13. století zde žili potomci, těchto Maďarů. Posléze došlo k přestěhování do oblasti tzv. Levedie, která byla pod vládou Chazarských chánů. Maďaři jim byli formálně podřízeni, ale fakticky si žili dále

svým nezávislým způsobem života. Z tohoto období pochází velké množství slov přejatých z jazyka těchto turkických a mongolských kmenů, které označujeme jako Chazary. Mezi Chazary a dalšími národy v oblasti došlo následně k nepokojům a snahám o převzetí moci. Chazaři nakonec tato povstání potlačili a donutili maďarské kmeny okolo roku 800 k odchodu. Maďaři se vydali směrem do Karpatské kotliny.

Jednotlivé ugrofinské kmeny byly organizovány kmenovým systémem až do příchodu do Maďarska. Každý kmen měl svého náčelníka a radu starších. Jednotlivé kmeny si pak následně zvolily svého nejsilnějšího zástupce. Postupně během 10. století docházelo k rozpadu spolupráce kmenů a tyto se vydávaly na nájezdy samostatně. Dokonce se vydávali samostatně ke křtu, někteří do Konstantinopole, jiní na západ. Na druhou stranu kmen Arpádů byl nejsilnější a nárokoval si vládu nad ostatními kmeny.

Po drtivé porážce v bitvě na Lechu roku 955 od Německého císaře Oty I. a českého knížete Boleslava I. a následné porážce od Byzance se okolním mocnostem podařilo divoké a méně civilizované Maďary donutit k usazenému způsobu života. Arpádovcům se podařilo vyjednat s Němci mír a brzy na to přijal jejich kníže Vajk křesťanskou víru a nechal se pokřtít na jméno Štěpán I. (Ištván), vlády se Štěpán ujal až roku 997. Maďaři zhruba do poloviny 12. století ovládli celý region, který byl později chápán jako velké Uhersko a v podstatě s přetržkou turecké invaze zůstal zachován až do roku 1918. Níže vidíme, jaké bylo etnické složení tak velké říše. V centrální oblasti převažovalo maďarské obyvatelstvo, avšak na okrajích se nacházeli Slované nebo smíšené maďarsko-slovanské obyvatelstvo.

Obr.25: Etnické skupiny v Uherském království v 11. století

Zdroj: Wikipedie (2013), dostupné na http://de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_Ungarns

◦ 16.4 VRCHOLNÝ A POZDNÍ STŘEDOVĚK

Maďarsko se následně konstitovalo jako regionální mocnost ve středoevropském prostoru. Arpádovci vydrželi jako jediná vládní dynastie podobně jako Přemyslovci v Čechách a Piastovci v Polsku do konce 13. století. Roku 1241 došlo k vyplenění Uherska mongolskými vojsky. Mongolové zničili Uhry výrazně více než okolní státy. Důvodem byly opět přírodní podmínky, které zapříčinily delší setrvání dalšího nomádského národa v této oblasti. Od této doby se také datuje příchod německých kolonizátorů, které uherský král Béla IV. Pozval, aby obnovili oblasti zpustošené po mongolských nájezdech. Vymřením Arpádovců roku 1301 se dostávají na Uherský trůn okolní královské rody. Do roku 1306 to byli Přemyslovci v osobě Václava III., který umírá.

Nejslavnějším uherským králem, který dosáhl největšího územního rozšíření Uher byl král Matyáš Korvín (vládl 1458-1490). Matyáš nebyl královského původu, ale válečnou a sňatkovou politikou se mu podařilo rozšíření Uher o Rakouské země, Moravu, Slezsko a Lužice. Po jeho smrti vládnou polskolitevský rod Jagellonců, kteří spojili Uhry a České země personální unií. Závěr samostatného Uherského státu je spojen s invazí Turků, kteří oblast postupně dobyli po vítězné bitvě u Moháče roku 1526, kde zemřel mimo jiné uherský a český král Ludvík Jagellonský.

16.5 ZÁVĚR

Starší historie Maďarska je charakterizována neustálými nájezdy kočovných a jiných kmenů do původně kulturní oblasti pod vlivem Římské říše. Tato situace byla dána geomorfologickou strukturou podunajské nížiny, která byla vhodná pro přebývání východních kočovných národů. K neradosti okolních států se tak Karpatská kotlina stala několikrát po sobě základnou pro agresivní a divoké národy, kteří odsud pořádali drancující nájezdy. Jednalo od pádu Římské říše se jednalo o Huny, germánské kmeny, Avary, Maďary, Mongoly a Turky.

POUŽITÁ LITERATURA

KONTLER, L. (2008): *Dějiny Maďarska*, Lidové Noviny, Praha, 2. vydání, 613 s., ISBN: 9788071066163

PRAŽÁK, R. (2009): *Dějiny Uher a Maďarska v datech*, Brno, 1. vydání, 534 s., ISBN:978-80-7277-391-6

PRAŽÁK, R. (2005): *Maďarsko, stručná historie států*, Nakladatelství Libri, Praha,

Wikipedie (2013), Citováno dne, 6.5. 2013 Dostupné na:
http://de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_Ungarns

17. HISTORIE MAĎARSKA – 1526 - 1918

Mgr. Lukáš Dolák (GÚ PŘF MÚ)

17.1 ÚVOD

Na samotném počátku řešené otázky historického vývoje Maďarska (Uherského království) v období od konce středověku po začátek 1. světové války je třeba stanovit časové rozmezí. Existuje množství textů zabývajících se otázkou konce středověku, které se liší jednak samotným rokem konce tohoto období, jednak studovanou oblastí, pro kterou bude daný rok platit. Lze říci, že v každém větším historickém regionu (západní, střední, jižní Evropa ...) skončil středověk v jiné době. Pro účely této práce bude stanoven konec k roku 1526, kdy z uherského trůnu odešla jagellonská dynastie. Jako počátek první světové války se pak uvádí rok 1914.

17.2 UDÁLOSTI PO MOHÁČI 1526

Rod Jagellonců vládl Uhrám mezi lety 1490–1526. Během poměrně krátké vlády Jagellonců prošly Uhry personální unií s Českým královstvím, selským povstáním a boji mezi palatinem Štěpánem Bathorym a Janem Zápolským. Během vlády Ladislava a Ludvíka Jagellonského se vystupňovala šlechtická oligarchie a anarchie. Neklidné období vyvrcholilo 29. 8. 1526 bitvou u Moháče (jižní Maďarsko), ve které zahynul po bitvě s Turky uherský král Ludvík II. Jagellonský a část Uher připadla pod osmanskou nadvládu.

Po smrti Ludvíka II. došlo k rozdělení Uher na dvě části (po roce 1541 na tři). Toto období se vyznačovalo soupeřením o nadvládu mezi uherskou šlechtou, vedenou zpočátku Janem Zápolským a Habsburskou monarchií, reprezentovanou v té době Ferdinandem I. Habsburským. Habsburkové ovládali Zádunají, horní Potisí a Uhry královské (dnešní Slovensko). Východní část Uher spolu se Zatisím a Sedmihradskem ovládal Jan Zápolský. V roce 1541 padlo město Budín do osmanských rukou a na dalších 145 let existoval ve střední části země budínský pašalik. Většina uherské šlechty odmítala habsburskou nadvládu, což dávala najevo řadou povstání. Pokračovala též v jagellonské politice a nekladla dostatečný důraz na obranu proti Osmanům, což se projevilo růstem turecké moci. Teprve až po obsazení velké části země Turky hledala část šlechty pomoc u Habsburků.

17.3 UHRY V DRUHÉ POLOVINĚ 16. STOLETÍ DO RÁKÓCZIHO POVSTÁNÍ 1711

V této době se Uherské království vyznačovalo částečnou nadvládou Osmanů a jejich rozpínavostí na úkor uherského území. Dále dochází k rozvoji Sedmihradska jako knížectví a jeho soupeření s habsburskou částí Uher. Až do r. 1711 probíhaly boje mezi uherskou šlechtou a Habsburky doprovázené řadou povstání. Po celé období docházelo k postupnému začleňování Uher do rakouského mnohonárodnostního soustátí. To se projevilo především v upevnění absolutismu, posílením měšťanského živlu a příchodem nových kulturních prvků do jinak opožděného maďarského vývoje. Jedná se o věk reformací, vyznačující se rozkvětem měšťanského humanismu, orientací na rozvoj národního jazyka pod vlivem františkánské ideologie a maďarizací méně početných národů (Slováků, Chorvatů, Srbů...)

Kultura byla poznamenána reformací probíhající od 40. let 16. stol. a zapouštějící kořeny především na venkově. V městském prostředí se nejvíce prosadilo luteránství (významná role Němců a Slováků ve městech), šlechta schvalovala luteránství spíše z politických důvodů. Reformací byla poznamenána literatura, hudba, kdy hlavním tématem byl boj proti Turkům. Prvním příznakem nadcházející protireformace byl příchod jezuitů r. 1561 do Trnavy. Nové prvky proudí na uherské území pod vlivem rudolfínské Prahy a od poloviny 17. stol. dochází k výraznému průniku novověkých tendencí ze západu a Itálie. Velkým přínosem bylo období 25 let míru Habsburků s Turky, které přispělo ke kulturnímu rozkvětu Uher a Sedmihradsko.

Roku 1593 období míru skončilo a vypukla 15 letá válka mezi Habsburky a Turky. Maďaři zpočátku podporovali habsburskou stranu, která však začala využívat této podpory k větší centralizaci a protireformaci. Uherská pomoc postupně opadala a vedla k protihabsburskému povstání v čele se zátiským magnátem Štěpánem Bočkajem v r. 1605, v jehož důsledku došlo k odvolání zákonů proti protestantům. Další povstání nastalo r. 1619 a bylo vedené sedmihradským knížetem Gáborem Bethlenym, které se střídavými úspěchy trvalo 10 let. Cíl vymanění se z habsburského područí nebyl splněn. Největší povstání v Uhrách mezi lety 1703–1711 vedl Ferenc Rákóczi. Důvodem rebelie, ke které se připojila i část poddaných, byl útlak ze strany Habsburků vyznačující se snahou o omezení privilegií uherského šlechtě, zvyšováním daní a omezováním poddaných a protestantů. Jednalo se o boj za stavovský stát vedený proti absolutismu. Ve výsledku došlo k vojenské porážce povstání, ale Habsburkové byli nuceni zaručit uherskou ústavu a privilegia šlechty, za což uherský sněm souhlasil s dědičným nárokem Habsburků na Uhry.

17.4 OD KONCE RÁKÓCZIHO POVSTÁNÍ PO JOSEFA II. 1790

Vítězství habsburského absolutismu nad uherským stavovstvím vedlo až do poloviny 18. století k restauraci dřívějších poměrů. Docházelo k rekatolizaci a útlaku protestantů. Ruku v ruce se šířením rekatolizace doznívalo v 18. stol. pozdní baroko a objevovaly se první myšlenky osvícenství. Absolutismus však v Uhrách neměl tak silné postavení jako např. v českých zemích po Bílé hoře. Šlechta si i po Rákócziho porážce zachovala mnohá privilegia, na kterých stavěla svou opozici vůči Vídni. Zároveň si však uvědomovala prospěšnost spojení s Habsburky a jejich ochranu proti Turkům. Šlechta tak dále požívala svých svobod i navrácených majetků a z politických důvodů podpořila jak pragmatickou sankci Karla III., tak Marii Terezii ve válkách s Pruskem.

Období 18. stol. je charakteristické velkou migrací obyvatel (především z dnešního Slovenska, českých zemí, Porýní a Švábska) do jižních částí Uher opuštěných Osmany. Jde o dobu reformu Marie Terezie, která prosazovala užší centralizaci správy, byrokratizaci a zvýšení absolutní moci. Snaha o germanizaci narazila na odpor a vedla k podpoře národních hnutí a většímu zájmu o národní identitu. Dochází též k hospodářskému rozmachu, především v odvětvích textilnických manufaktur a hornictví, merkantilismus podporuje domácí i zahraniční obchod. Byla zaváděna lodní doprava, stavěly se silnice a na některých velkostatech se prosazuje intenzifikace a modernizace. Postup nových vlivů stejně jako zaváděný reform byl díky uherskému konzervatismu v evropském měřítku pomalý a docházelo k zaostávání. Roku 1781 je zaveden toleranční patent a o čtyři roky později i patent o zrušení nevolnictví. Ten vedl k větší sociální diferenciaci venkova.

17.5 MEZI DVĚMA REVOLUCEMI 1789–1848

Velká francouzská revoluce našla ohlasy i ve střední Evropě. V Uhrách se projevila především reformními až revolučními myšlenkami uherského sněmu (1790–1791) a jakobínským spiknutím (1794–1795). Ozvala se maďarská opozice, došlo ke zformování základů Uherska jako politického národa a prosadilo se maďarské hnutí prosazující Maďary jako hegemonu v rámci Uher, čímž se po zbytek trvání monarchie dostali Maďaři do sporu se všemi národy žijícími v Uhrách. Ze strany Františka II. (později František I.) došlo k nastolení přísně protireformního a protirevolučního kursu. Zesílila policejní a cenzurní opatření a byl zaveden tzv. *kabinetní absolutismus* vyznačující se svým zpátečnictvím. Uherská šlechta se z tohoto důvodu neodvážila k revoluci a došlo k semknutí Uher a Rakouska. Ještě bližší svazek mezi Uhry a rakouským dvorem přinesly Napoleonské války, které znamenaly hospodářskou konjunkturu. Rovněž v době válek dochází k probuzení národního vědomí a obnově národního jazyka (r. 1843 maďarština úředním jazykem).

Reformní hnutí se se začalo prosazovat až od 30. let 19. stol., které lze rozdělit na umírněný, prohabsburský proud ve 30. letech vedený Istvánem Széchenyim a radikální revoluční hnutí prosazující samostatnost Uher pod vedením Lajose Kossutha v letech 40. Széchenyi si uvědomoval důležitost svazku s Habsburskou monarchií a prosazoval proto myšlenku nezávislosti na základě reformy, ne ničení starých pořádků, kterou prosazoval Kossuth. Zároveň si byl vědom nutnosti společného boje šlechty, měšťanů a venkovského obyvatelstva za zájmy Uher. Kossuthovy myšlenky vedly k revoluci, kterou Széchenyi neschvaloval, ale přesto jí zabránit nedokázal.

Významnou osobou mezirevolučního období byl i Ferenc Deák, umírněný Kossuthův stoupenec. Správně se obával ruského vlivu na Habsburskou mnohonárodnostní říši, ve které tvořili většinu Slované, a především možné podpory carského Ruska slovanskému hnutí. Na základě toho prosazoval názor, že samostatnost Uher je v tehdejší době nereálná a ohrožovala by celistvost státu.

17.6 MAĎARSKÁ REVOLUCE 1848

Dlouhodobé boje mezi zastánci větší nezávislosti na Vídni a úplnou samostatností Uherského království byly rozetnuty v březnu 1848, kdy se Evropou šířila další revoluční vlna. Velkého ohlasu se jí dostalo právě v národnostně nejednotném rakouském císařství. Odpor proti Habsburkům a jejich centralismu vedl k zřízení Výboru za obranu vlasti a sestavení vojska v čele s Lajosem Kossuthem na jaře 1848. Byl vydán požadavek nezávislosti a vynucen uherský stavovský sněm. Ten zrušil feudální výsady, poddanství a vyhlásil občanské svobody a omezené hlasovací právo. Docházelo dále k útlaku národnostních menšin a k bojům se Slováky (L. Štúr) a Srby. Na to František Josef I. odpověděl vysláním vojska Josipa Jelačiče, který obsadil většinu Uher. Reakcí uherské šlechty bylo sesazení Habsburků z uherského trůnu v dubnu 1849 a vyhlášení vlastního státu. Za pomoci ruské armády cara Mikuláše I. a nemaďarských utlačovaných národů bojujících na rakouské straně byli maďarští povstalci 13. 8. 1849 poraženi. Následovala vlna pronásledování, zatýkání, poprav, exekucí majetku a emigrace části šlechty. Postavení Habsburků se tak upevnilo, byly omezovány některé svobody, až nakonec 31. 12. 1851 došlo Silvestrovskými patenty ke zrušení Stadionovy ústavy zaručující minimální práva. Nastala doba Bachova absolutismu, trvající do sklonku 50. let, kdy došlo k rakouským porážkám v severní Itálii. V této době se šlechta dále stavěla do opozice vůči Vídni, ačkoli její pozice byla nyní okleštěna.

17.7 CESTA K DUALISMU 1866–1867

Nová jiskra naděje na větší míru nezávislosti svitla roku 1866 u Sadové. Zde se neúspěšně setkaly rakouské oddíly s výborně reorganizovanou pruskou armádou a po krvavé bitvě došlo k oslabení rakouského mocnářství. Maďaři se bitvy neúčastnili a nechali rakouské jednotky vykrváčet. Dosavadní centralistický způsob vlády byl neudržitelný a stát se potřeboval stabilizovat. Navíc mělo Rakousko z uherské neústupnosti a možné opakující se revoluce strach. Dochází tak k rakousko-uherskému vyrovnání (dualismu), kdy byla říše rozdělena na dva celky vedené německým a maďarským národem, taktéž Předlitavsko a Zalitavsko (dnešní Maďarsko, Slovensko, Chorvatsko a Sedmihradsko). Byla obnovena maďarská ústava a vyrovnání bylo dovršeno korunovací císařského páru v Pešti roku 1867. Částečnou zásluhu na vyrovnání měla i pro uherská císařovna Alžběta. Dualismus byl stvrzen 21. 12. 1867 tzv. *Prosincovou ústavou*. Jednalo se o tzv. zdvojený centralismus, který však nebyl absolutistický a zemské sněmy si zachovaly určitou samostatnost. Obě části říše byly spojeny osobou panovníka Františka Josefa I. a ministerstvy financí, zahraničních věcí, obrany a války. V novém uherském státě měli Maďaři absolutní nadřazenost nad zbylými národy a kromě několika jazykových a kulturních ústupků nebyla menšinám přiznána rovnoprávnost.

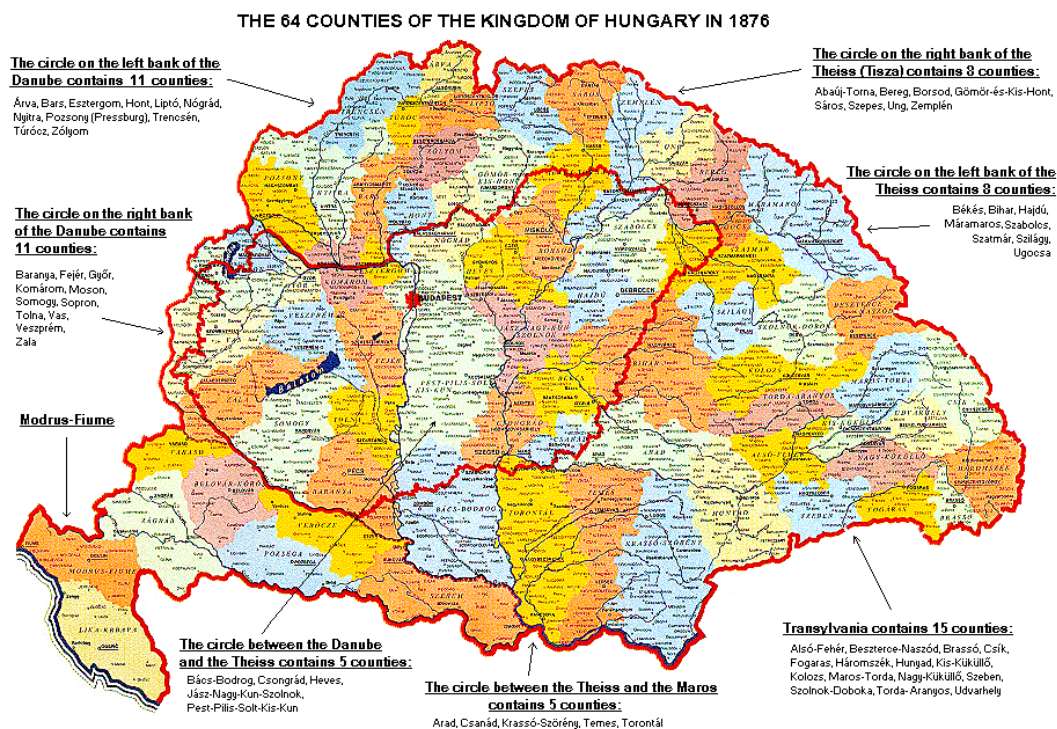
17.8 UHERSKO DO POČÁTKU 1. SVĚTOVÉ VÁLKY 1914

Po rakousko-uherském vyrovnání získalo Uhersko částečnou politickou samostatnost. Mělo vlastní vládu pro záležitosti Uher, a proto velká část problémů byla projednána za zavřenými dveřmi bez větší možnosti zásahu panovníka. Jedním z příkladů dominance maďarského národa je národnostní zákon z r. 1868. Velikost Uher se po vyrovnání neměnila (325 411 km²), docházelo však k prudkému úbytku obyvatel způsobenému vystěhovalectvím. Do 1. světové války se z oblasti Uher vystěhovalo až 1,9 mil. obyvatel, což bylo nejvíce ze všech zemí střední a jihovýchodní Evropy. Většinu v Uhrách si stále však drželi Maďaři s 33%, po nich následovali Slováci (25%) a Němci (18%).

Od 80. let 19. stol. se projevovala krize dualismu způsobená nástupem nových společenských tendencí a neschopnost Liberální strany sloučit ekonomické zájmy uherského kapitálu a velkostatků. Uherský správní systém se vyznačoval polofeudální zastaralostí, která znemožňovala výraznější reformy. 90. léta byla ve znamení vzniku nových stran, uzákonění některých výhod pro dělníky a růstu vlivu státu vůči církvi, jejíž moc ustupovala do pozadí (povinný občanský sňatek, vedení matrik státem). Maďarský tlak na národnostní menšiny se stupňoval.

Veřejnost si přála vznik silného jednotného státu s maďarskou dominancí s větší nezávislostí na Rakousku. Probíhaly protesty, manifestace a sociální bouře. Za radikální byl považován požadavek na samostatnou celní unii z r. 1904. Od r. 1905 se k moci dostává opozice s požadavky na větší maďarský vliv v armádě, vznikem samostatného celního území a založení uherské národní banky. Společenská krize trvající 15 let se stala krizí vládní. Na to reagovala vídeňská vláda rozeznáním parlamentu, omezením svobody tisku a jmenováním úřednické vlády. Maďaři reagovali tzv. *národní rezistencí*, hrozily stávkové akce a nastal rozklad společnosti.

V dalších letech pokračovala vládní i společenská krize, stupňovala se maďarizace, přesto nebylo možné dualismus ukončit. Vrchol nastal 23. 5. 1912 s generální stávkou vyhlášenou opozicí, která se zvrhla v revoluci. Následoval tzv. *krvavý čtvrtek*, kdy armáda násilím rozehnala stávkující a policie vyhnala opozici z parlamentu. Změnu vztahů mezi rakouským dvorem a Uhry přinesla až revoluce 1818/1819.

Obr. 26: Hranice současného Maďarska ve srovnání s Uhrami v roce 1876

POUŽITÁ LITERATURA

- KONTLER, L. (2008): *Dějiny Maďarska*, Praha, NLN.
- LENDVAI, P. (2002): *Tisíc let maďarského národa*, Praha, Academia.
- PRAŽÁK, R. (2010): *Dějiny Uher a Maďarska v datech*, Praha: Libri.
- PRAŽÁK, R. (1993): *Dějiny Maďarska*, Brno, MU.
- URBAN, O. (1991): *František Josef I.*, Praha, Mladá fronta.

18.KOMUNISMUS V MAĎARSKU

Bc. Anežka Gottfriedová (GÚ PŘF MU)

18.1 ÚVOD

Hlavní éra komunismu na území Maďarska je podobně jako u ostatních východoevropských států vymezena dvěma historickými body - koncem druhé světové války a revolučním rokem 1989. S Maďarskem coby komunistickým státem se však můžeme setkat v přechodném období již po první světové válce a to konkrétně v období od 21. března 1919 do 1. srpna 1919, kdy Maďarská demokratická republika byla nahrazena Maďarskou republikou rad. Jednalo se o komunistický stát s diktaturou proletariátu, v jehož čele stál komunistka Béla Kun. Proti MRR však vystoupily státy budoucí Malé dohody (Rumunské království a ČSR) a v dubnu 1919 zahájily společnou intervenci. Maďarská Rudá armáda se však nezhýřovala přejít do protiútoků a obsadit území jižního Slovenska, kde vytvořila Slovenskou republiku rad. Československé vojsko proti této ofenzivě na území ČSR zakročilo a okupované území bylo získáno zpět. Do protiofenzivy se zapojily i české spolky Sokol a DTJ. Rumunská vojska následně obsadila Budapešť a 1. srpna 1919 předala Maďarská republika rad vládu do rukou sociálních demokratů. Situace byla stabilizována 1. března 1920, kdy parlament vyhlásil Maďarské království, jeho regentem se stal Miklós Horthy.

18.2 MAĎARSKÁ LIDOVÁ REPUBLIKA

Vzhledem k tomu, že na jaře roku 1945 bylo Maďarské království osvobozeno sovětskou Rudou armádou, odehrával se poválečný vývoj již pod sovětským dohledem, třebaže na rozdíl od ČSR tady komunisté v poválečných volbách téměř vůbec neuspěli (v listopadových volbách roku 1945 zvítězila FKgP - Független Kiszgazda Párt (*Strana nezávislých maloročníků*) s 59,90 % hlasů a MKP (Maďarská komunistická strana) vedená Matyáše Rákosi obdržela důvěru pouze 17 % lidí). Sovětský maršál Vorosilov však odmítl vládu samotné Strany nezávislých maloročníků a ustanovil koaliční vládu s komunisty, kteří drželi několik klíčových pozic. Prvním prezidentem byl zvolen Zoltán Tildy, člen FKgP a přívrženec Sovětského svazu, naopak premiérem se stal Ferenc Nagy rovněž z FKgP, leč stoupenec západních demokracií. V květnu 1947 byl Ferenc Nagy donucen, pod výhrůžkou obvinění ze spiknutí, odstoupit z funkce a následně emigrovat. V roce 1947 se opět konaly volby, ve kterých zvítězila koalice v čele s MKP. Ta se následně sloučila s MSZDP (Maďarská sociálnědemokratická strana) do jednotné MDP - Magyar Dolgozók Pártja (*Maďarská strana pracujících*) a jejím generálním tajemníkem se stal Mátyás Rákosi. V následujícím období došlo k likvidaci antikomunistické opozice, masivnímu znárodnování všech podniků nad 100 zaměstnanců, započala kolektivizace zemědělství a soustava direktivně řízeného plánovaného hospodářství. V květnu 1949 proběhly volby již na základě jednotné kandidátky Maďarské lidové fronty, kterou volilo 95 % obyvatel. Dne 15. srpna 1949 byla vyhlášena Maďarská lidová republika, jejíž ústava byla sestavena podle vzoru ústavy SSSR z roku 1936.

18.3 RÁKOSI VERSUS NAGY

Rákosi se v MLR snažil co nejvíce upevnit svoji moc. Kolem dvou tisíc lidí nechal popravít a přes 100 tisíc bylo uvězněno. Přibližně 200 tisíc členů strany, kteří se vůči této politice postavili, bylo vyloučeno. Začali vykonstruované soudní procesy s náboženskými činiteli, bojovníky z druhé světové války a odpůrci režimu. Příslušníci ÁVH (tajná policie) rozhodovali o osudech a životech statisíců lidí. V srpnu 1952 byl Rákosi zvolen Národním shromážděním do funkce Předsedy Rady ministrů. Ovšem po smrti Stalina v březnu 1953 byl na přímý rozkaz nového vůdce SSSR N. Chruščova v červnu odvolán a novým premiérem se stal Imre Nagy.

Nagy působil už v první poválečné vládě jako ministr zemědělství, byl však posléze odstraněn Rákosim. Nyní ve funkci premiéra se snažil pozvednout ekonomiku, která se po Rákosiho působení nacházela v naprosté krizi. Nagyově vládě se podařilo akutní krizi překonat, což jí přineslo větší podporu veřejnosti. Přímou úměrně však rostla i obava stalinského křídla v čele s Rákosim. Nagy byl vnitrostranickými protivníky označován za pravicového oportunistu a pozvolna se měnil pohled na něj i v Moskvě. Protinagyovské síly nakonec získaly převahu a s požehnáním Moskvy byl Nagy na jaře 1955 odvolán a nahrazen Andrásem Hegedüsem. Nagyho působení však zanechalo mezi veřejností silné stopy. Zpomalení kolektivizace přineslo podporu ze strany zemědělců a také inteligence o sobě nechávala vědět. Byly zakládány četné skupiny a objevily se nepatrné zárodky vznikající občanské společnosti. Krátce na to, co Nikita Chruščov vystoupil proti kultu osobnosti, byl již v červenci 1956 přímo na vyšší sovětský rozkaz Rákosi odvolán ze všech svých stranických funkcí (oficiálně „ze zdravotních důvodů“) a následně poslán do SSSR na „léčbu“ a v čele strany stanul Rákosiho přítel Ernő Gerő.

18.4 MAĎARSKÉ POVSTÁNÍ

23. října 1956 se v Maďarsku rozpoutala první velká otevřená akce proti tvrdému komunistickému režimu. Po východoněmeckém povstání z roku 1953 a povstání dělníků v Poznani v roce 1956 se jedná o v pořadí třetí velký a násilně potlačený konflikt lidu s komunistickým režimem nebo přímo s okupační mocností v bývalých evropských satelitech SSSR. Iniciativy se chopili především studenti, kteří připravili na 23. října mohutnou manifestaci. V souvislosti se změnami v Polsku, kdy se k moci dostal W. Gomulka, formulovali studenti své požadavky. Ty však šly mnohem dále. Studenti mimo jiné požadovali svobodné volby a odchod sovětských vojsk z Maďarska.

Následujícího dne v ranních hodinách vjely do Budapešti sovětské tanky, avšak maďarští demonstranti (především studenti, k nim se ale postupem času přidávalo mnoho dalších) se nehodlali nechat zastrašit. Třebaže sovětský vpád byl dočasně úspěšný, odpor nadále pokračoval. Situace vřela i na politické scéně. Gerő nebyl s to ji řešit nastalou situací, tudíž na post šéfa strany byl dosazen János Kádár. Nagy mezitím vyjednával s ruským vedením a vyjednal příchodu nových ministrů do vlády. Příští den představil Nagy nový kabinet. Politický obrat byl tak téměř dokonán. Gerő odešel ze všech svých stranických funkcí a Nagyova vláda rozhodla o likvidaci systému jedné politické strany a navíc požádala o stažení sovětských jednotek.

Imre Nagy se ocitl na křižovatce – zda vystoupí vůči veřejnosti anebo překročí svůj stín a podpoří povstání až do důsledků. Nagy zvolil druhé řešení. Aby byla dána sovětskému útoku legitimita, byl sepsán dodatečně vyhotovený zvací dopis, který Nagy však odmítl podepsat, čímž

demonstroval svůj příklon na stranu povstalců. Poté žádal kompletní stažení sovětských sil z Maďarska a 1. listopadu 1956 vyhlásil maďarskou neutralitu - to se rovnalo faktickému vystoupení Maďarska z Varšavské smlouvy!

Moskva sledovala maďarské události s krajním znepokojením a následně se nečekaně uchýlila k řešení pomocí sovětské armády. Velitelem protiútoky byl jmenován maršál Koněv (vrchní velitel ozbrojených sil Varšavské smlouvy), známý již z druhé světové války svou bezohledností, co se týče ztrát na životech. Tanky se znovu valily ulicemi. Odpor však neustal a Maďaři bojovali až do poloviny listopadu. Přesile sovětských vojáků, kterých bylo 150 000, však nemohli děle odolat. V bojích padlo na 4 000 Maďarů, Rudá armáda ztratila necelých 800 mužů. V Maďarsku vznikla nová vláda v čele s Kádárem. Při následných čistkách bylo popraveno přes 200 lidí. Nagy se uchýlil na jugoslávské velvyslanectví. Posléze však byl zadržen, a když odmítl uznat novou Kádárovu vládu, byl v roce 1958 popraven.

18.5 PÁD KOMUNISMU

Po potlačení povstání v roce 1956 se do čela Maďarska dostal János Kádár. Ten se nemohl a ani nechtěl uchýlit zpět k praktikám svého stalinského předchůdce Rákosiho, vyhlásil všeobecnou amnestii a oznámil novou politiku „*kdo není proti nám, je s námi*“. Pro dobu a způsob vlády nalezly dějiny jednoduché označení kádárismus nebo také gulášový socialismus. V roce 1966 Ústřední výbor zavedl tzv. Nový ekonomický mechanismus, v rámci něhož se mělo přebudovat hospodářství a zvýšit produktivita tak, aby Maďarsko bylo na světových trzích více konkurenceschopné. Hospodářská reforma nabývala na intenzitě a v letech 1968 – 1978 vedla k hospodářskému rozvoji. Od počátku 80. let docházelo k hospodářské stagnaci, která se logicky dostavila po vyčerpání všech možností extenzivního vývoje. S růstem hospodářských potíží dochází i k napětí v sociální oblasti. Společnost začala vyžadovat větší svobodu v politické a kulturní sféře. Maďarská zahraniční politika se otevřela více Západu a celkově se MLR začala formovat v demokracii západního typu. Ve volbách v roce 1983 bylo poprvé dovoleno kandidovat nestraníkům. V září roku 1987 bylo založeno Maďarské demokratické fórum soustřeďující ve svých řadách výkvět maďarské demokratické inteligence. V březnu 1988 vznikla pravicová politická strana Fidesz (Maďarská občanská unie) a v listopadu strana SZDSZ (Svaz svobodných demokratů - Maďarská liberální strana). Také uvnitř samotné MSZMP sílily reformní tendence. Na jarním sjezdu strany překvapivě posílila moc reformistů, kteří požadovali odchod Kádára. Na jaře 1989 byl János Kádár uvolněn ze všech svých funkcí a krátce na to dne 6. července zemřel, ve stejný den, kdy byl rehabilitován Imre Nagy, kterého nechal v roce 1958 popravit. Mezi červnem a zářím 1989 zástupci MSZMP, opozičního Kulatého stolu a tzv. Třetí strany podepsali dohodu, v níž zdůraznili své odhodlání vytvořit právní a politické podmínky pro přechod k pluralitní demokracii a k vládě práva a překonat vleklou společensko-hospodářskou krizi. Na počátku října byl svolán mimořádný XIV. sjezd MSZMP, který se stal jejím posledním, neboť z iniciativy reformních komunistů vznikla nová strana – Maďarská socialistická strana. Došlo k uzákonění prozatímní ústavy, jež zaručovala pokojný přechod k tržní ekonomice, občanskou demokracii, lidská práva a výslovně zakazovala výkon vládní moci jen jednou stranou. Prezidiální rada byla zrušena a nahrazena úřadem prezidenta republiky se značně omezenými funkcemi. 23. října 1989, v den výročí počátku protikomunistického Maďarského povstání z roku 1956, byl předseda parlamentu Mátyás Szűrös zvolen prozatímním prezidentem a v pravé poledne slavnostně vyhlásil Maďarskou republiku. Tak skončila 40 let trvající existence Maďarské lidové republiky.

POUŽITÁ LITERATURA

- Pád komunismu v Maďarsku. *Studená válka* [online]. 2012 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: http://studena.valka.cz/pad_komunismu_v_madarsku.htm
- Maďarské povstání - 1956. *Studená válka* [online]. 2012 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: http://studena.valka.cz/madarsko_1956.htm
- Sověti před 50 lety potlačili maďarské povstání. *IDNES.CZ* [online]. 2006 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/soveti-pred-50-lety-potlacili-madarske-povstani-flx-zahranicni.aspx?c=A061103_104037_zahranicni_miz
- Maďarské povstání v roce 1956. *Moderní-Dějiny.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/madarske-povstani-v-roce-1956/>
- Maďarští komunisté popravili vůdce povstání z roku 1956. *Česká televize* [online]. 2008 [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kalendarium/18820-madarsti-komuniste-popravili-vudce-povstani-z-roku-1956/>
- Maďarské povstání. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-05-12]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ma%C4%8Farsk%C3%A9_povst%C3%A1n%C3%AD

19.ROK 1956 V MAĎARSKU

Mgr. Martin Braun (GÚ PŘF MU)

19.1 ÚVOD

Podobně jako v jiných státech tehdejšího východního bloku i v Maďarsku sílil odpor proti komunistickému stalinistickému režimu. Na pozadí změn v Sovětském svazu, které pomalu probíhaly po smrti J. V. Stalina v roce 1953 a hlavně pak v souvislosti s projevem Nikity Sergejeviče Chruščova na XX. sjezdu KSSS na Valentýna roku 1956, kde byl odhalen Stalinův kult osobnosti včetně praktik státního teroru a vykonstruovaných politických procesů, se bouřili lidé v mnoha zemích. Nejprve se situace dala do pohybu v Polsku, kde dělníci demonstrovali v Poznani proti lidově demokratickému vedení státu a nízkým mzdám. V Budapešti se na podzim roku 1956 na jejich podporu sešla původně poklidná demonstrace, která však přerostla v masivní protest proti maďarskému režimu reprezentovanému v té době generálním tajemníkem Maďarské strany pracujících a předsedou vlády Matyášem Rákosim.

19.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

19.2.1 Období před rokem 1956

Maďarsko podobně jako další země osvobozené Rudou armádou po druhé světové válce zažilo přechod k diktatuře proletariátu. V případě Maďarska se jednalo o proces poměrně násilný, kdy i čelní představitelé parlamentních stran byli ještě před plným nástupem komunistů zatýkáni a posíláni do SSSR či jinak perzekvováni.

V prvních poválečných volbách v listopadu 1945 zvítězila Maďarská nezávislá maloroľnická strana (FKgP) s téměř 60 % hlasů. Sovětský maršál Vorošilov však nedopustil jednobarevnou vládu a do kabinetu na důležité posty instaloval členy Maďarské komunistické strany (MKL) vedené Matyášem Rákosim. MKL ve volbách obdržela pouze 17 %, avšak moc si uzurpovala mnohem větší, než by jí přináleželo. Nová vláda, která nastoupila po vyhlášení Druhé maďarské republiky a pádu Maďarského království dne 1. února 1946 byla plně pod vlivem Sovětského svazu. Nejprve ještě veřejné funkce zastávali spíše členové FKgP jako například prezident Zoltán Tildy, který ovšem inklinoval k Sovětskému svazu a v premiérském křesle pak usedl Ferenc Nagy, který byl stoupenec spíše západního demokratického způsobu vládnutí. Podobně jako v Československu, tak i v Maďarsku byly ozbrojené sbory policie pod komunistickým ministrem vnitra, který za šest měsíců v roce 1946 propustil na 60 000 lidí ze státní správy se slovy, že se jedná o čištění státu od pravicových živlů. Zestátňovaly se pilíře ekonomiky jako byly banky, klíčový průmysl, doly.

V roce 1947 vrcholila akce sovětské vojenské policie, která zatkla a odvezla do SSSR tajemníka FKgP Bélu Kovace. V květnu téhož roku byl násilně donucen odstoupit i premiér Ferenc Nagy, který nakonec emigroval.

Ve volbách v roce 1947 vítězí koalice vedená MKL. Komunisté se v roce 1948 slučují s maďarskou sociálně demokratickou stranou a vzniká Maďarská strana pracujících (MDP), od roku 1956 transformovaná v MSZMP. Jejím generálním tajemníkem se stal Matyás Rákosi a počala další vlna znárodnování (firem nad 100 zaměstnanců), násilné kolektivizace, centrálního plánování a stalinistické

represe či likvidování demokratické opozice. Volby v roce 1949 již měly pouze jedinou kandidátku Maďarské lidové fronty a volilo ji 95 % obyvatel. Dne 15. srpna 1949 byla vyhlášena Maďarská lidová republika, jejíž ústava se značně inspirovala ústavou SSSR.

Rákosi byl vůdcem strany a podobně jako ve všech ostatních sovětských satelitech i v Maďarsku pod jeho vedením probíhaly čistky a vykonstruované procesy proti opozici, vnitřnímu nepříteli, církvi. Jeho hlavní oponent, někdejší ministr vnitra László Rajk, a tehdejší ministr zahraničí byl obviněn z vyzvědačství pro západní imperialisty a Trockého a následně popraven. Na 200 000 členů strany, kteří proti podobným praktikám protestovali, bylo ze strany vyloučeno a život v zemi ovládala tajná policie (ÁVH).

Rákosi v roce 1952 obsadil rovněž post šéfa rady ministrů. Po nástupu Chruščova byl však na jeho přímý rozkaz z této funkce odvolán (byl však stále šéfem strany) a na jeho místo nastoupil Imre Nagy. Stalinista Rákosi pak po tři roky bojuje s poměrně reformním komunistou Nagyem. Ten zrušil státní dohled nad médií, mluvil o svobodných volbách, o nepřistoupení Maďarska k Varšavské smlouvě, stejně jako rozpoutal diskuzi o ekonomické reformě a nastolil téma neutrality Maďarska po vzoru sousedního Rakouska. Rákosi však posléze obvinil Nagyho z revizionismu a byl následně Národním shromážděním v dubnu 1955 odvolán. Na jeho místo nastoupil Rákosiho člověk András Hegedüs a Maďarsko spoluzakládá Varšavskou smlouvu.

Po Chruščovovu odhalení Stalinova kultu osobnosti je v červenci 1956 Rákosi odvolán na přímý rozkaz Moskvy ze všech funkcí a odjíždí do SSSR (oficiálně ze zdravotních důvodů). Na jeho místo je dosazen jeho přítel Ernő Gerő. Množí se však již četné demonstrace a protesty.

19.2.2 Mezinárodní situace

Události v Maďarsku v roce 1956 navazují na širší mezinárodní situaci, které se tento příspěvek již dotkl. V Německu po smrti J. V. Stalina v roce 1953 bylo očekáváno jisté uvolnění, ke kterému ale nedošlo. Sověti k Německu přistupovali jako ke své kolonii a požadovali účast na reparacích a dodávkách z válkou zdecimované země. Lidé trpěli hladem a houfně emigrovali do západních okupačních zón. Jednalo se přibližně o 185 000 lidí, kdy denně utíkalo na 2 000 východních Němců. Na tento stav přišla reakce v podobě zvýšení pracovní výroby a snížení přídělů potravin (Východní Německo bylo v té době poslední zemí, kde tento „lístkový systém“ ještě fungoval). Proti masovým (400 tisíc lidí) demonstracím v červnu roku 1953 zasahuje s tanky sovětská okupační armáda. Zabito bylo na 40 lidí a v následném období stanného práva bylo v mimořádných „hodinových“ soudech popraveno na 400 lidí.

Jak již bylo uvedeno, tak po Chruščovově vystoupení na XX. sjezdu KSSS v únoru 1956 došlo k oficiálnímu konci stalinistické éry ve východním bloku. V roce 1955 rovněž odchází sovětská armáda z Rakouska a další potenciální satelit Sovětského svazu nevznikl. Rakousko 15. května vyhlásilo neutralitu a Maďarsko pod Nagyho vládou chtělo jít obdobným směrem.

Polsko na Chruščovovo odhalení reagovalo okamžitě. A sice propuštěním řady politických vězňů a církevních hodnostářů. Mezi propuštěnými byl i komunist, který vystupoval proti Stalinovu rozkolu v Jugoslávii, Wladyslaw Gomulka. V ovzduší těchto změn proběhla i na Poznaňském strojírenském veletrhu demonstrace za vyšší mzdy. Mezi dělnickými požadavky se však objevily i body zcela politické. Nepokoje vyvrcholily 28. června, kdy demonstranti obsadili ústředí tajné policie, zapálili věznici a budovu Strany. Povstání bylo tvrdě potlačeno a před zraky návštěvníků veletrhu bylo stříleno

do demonstrantů. Propuštěný Gomulka byl na podzim zvolen do čela polské Sjednocené dělnické strany a oznámil různé změny ve vnitřní politice. Konec násilné kolektivizace (uplatňované od 1948), zmírnění cenzury, uvolnění církevní činnosti (církev byla pronásledována od roku 1953) a také novou polskou samostatnost. Tyto akce ale nebyly konzultovány s Moskvou a Chruščov nařídil sovětským tankům obklíčit Varšavu a námořnictvu obsadit polské břehy. V takto zabezpečeném Polsku chtěl Chruščov dojednat návrat starých pořádků. Za Gomulkou stál polský lid odhodlaný k odporu. K jistému uvolnění došlo, ale občanům to nestačilo a vyšli do ulic protestovat proti sovětským jednotkám. Nálady v Polsku byly obecně protiruské, neboť Rusko bylo jednou ze zemí, která ovládala Polsko v období před první světovou válkou. Dne 21. 10. 1956 bylo tedy dojednáno, že Polsko může vykročit ke komunismu vlastní cestou, ale v intencích poslušného člena Varšavské smlouvy z roku 1955.

19.2.3 Situace v Maďarsku

Vyostření začalo na podzim, kdy poklidná demonstrace na podporu polských dělníků v Poznani přerostla v pouliční bouři, kdy byly ničeny symboly Rákosiho éry. Symbolem se stala vlajka, ze které byl vystřižen znak umístěný právě Rákosiho administrativou. Na studentské demonstraci 23. 10. se sešlo asi 200 tisíc lidí a podpořili ji i vojáci. Dav se sešel u sochy revolučního básníka Sándora Petöfiho a poté se vydal k pomníku generála Józefa Bema, hrdiny nejen polských povstání, ale též Maďarské revoluce 1848-49, (tedy osoby, která symbolizuje protirusky orientovanou polsko-maďarskou spolupráci). Téhož dne byla svržena Stalinova socha. Lidé se dožadovali okamžitého odchodu sovětských vojsk, svobodných voleb, zrušení cenzury a vytvoření nové vlády. Část studentů se pokoušela dostat do budovy rozhlasu a nechat odvysílat své požadavky, takzvaných 16. bodů. Byli však zajati příslušníky ÁVH. Večer v rádiu promluvil tajemník Maďarské strany pracujících - Ernő Gerő, který označil demonstranty za nepřátele národa a fašisty. U rozhlasu také padly první výstřely tajné policie. Rozběsněný dav ale tlak stupňoval a získával zbraně například od sympatizujícího vojska, nebo odzbrojil samotné příslušníky ÁVH. Protesty se přenesly na celé Maďarsko.

V noci Ernő Gerő požádal Sovětský svaz o vojenský zásah. Zhruba ve stejnou chvíli byl Imre Nagy kooptován do politbyra a jmenován ministerským předsedou.

Následujícího dne, 24. 10., proběhla invaze sovětských vojsk. Vojáci stříleli na vše, avšak povstalci se poměrně úspěšně bránili. Zbraně získávali od maďarského vojska a policie. Téhož dne nový maďarský premiér Nagy vyhlásil stanné právo, ale odmítl k jeho vymáhání povolát tajnou policii.

O den později proběhla další velká demonstrace před parlamentem. Do poklidného shromáždění ale začali ze střeš pálit příslušníci tajné policie a odstartovali tak krveprolití a honbu na členy ÁVH, kteří byli po dopadení věšeni na lampy veřejného osvětlení. Téhož dne Gerőho nahradil János Kádár. Imre Nagy se později rozhodl pro vytvoření národně demokratické republiky a uznání revolučních výborů a rad, které se živelně ustavily v jednotlivých oblastech Maďarska. Nagy rovněž oznámil změny, které měly nastat s novým státem. Slíbil amnestii, rozpuštění nenáviděné ÁVH a reformu zemědělství. Téhož dne představil i svou novou vládu s Tildim nebo Kovácsem.

Přibližně týden po vypuknutí povstání se situace začínala uklidňovat a sovětská vojska se postupně stahovala z Budapešti. Jednalo se ale pouze o gesto, neboť sovětská armáda se v té době již chystala k dalšímu útoku. Dne 1. listopadu vyhlásil Imre Nagy neutralitu a vystoupení z Varšavské smlouvy. Zároveň žádal OSN o pomoc, neboť již měl informace o chystaném druhém sovětském útoku. Západ

ale maďarské volání nevyslyšel. Vše bylo rámováno situací na Blízkém Východě, kde vrcholila Suezská krize. Rusové byli ochotni setrvat v pasivitě na Blízkém východě, když se jim dostane ujištění, že se západní státy nezapojí do vývoje v Maďarsku. Západ nezasáhl a tak dne 4. listopadu 1956 odstartovala operace Vichr, kdy sovětské tanky opět vjely do Budapešti.

Maďarská armáda odpor nekladla, ale obyvatelstvo se proti silné převaze bránilo asi týden, a to i v dalších městech země. Během druhé invaze kolaboroval veřejně János Kádár, který však již dříve s Moskvou potajmu spolupracoval. Kádár se postavil do čela sověty podporované dělnicko-rolnické vlády, která vybízela k potírání kontrarevoluce a k podpoře Sovětů. Boje trvaly šest dní až do 11. 11. a v samotném hlavním městě si vyžádaly na 2 500 obětí, v celém Maďarsku pak na další 3 000. Sověti si na potlačení povstání dali velmi záležet, o čemž svědčí i nasazení nejmodernějších proudových stíhaček MIG 15 při dobývání Budapešti.

Po ukončení bojů byl Imre Nagy vylákan z jugoslávského velvyslanectví, kde se skrýval, byl zatčen a spolu s dalšími reformisty v červnu roku 1958 ve vykonstruovaném procesu v tichosti odsouzen a popraven. S Kádárovým utužením režimu, který ovšem doprovázelo oficiální zrušení ÁVH, byla spojena i emigrace až 300 000 Maďarů na Západ. Ač se to zprvu nezdálo a Kádár byl ve své době nejnenáviděnějším člověkem v zemi, kde národ stál proti svému vedení, později režim pod jeho vedením polevil a nastolil takzvaný gulášový komunismus. Ten se vyznačoval jistou liberálností a existencí soukromého sektoru ve státním plánovaném hospodářství. Zároveň však i větším důrazem, než bylo v socialistických zemích obvyklé, na zajištění základního spotřebního zboží. Tím obyvatelstvo uspokojilo své konzumní potřeby a nevznikala taková potřeba protivládních nálad.

19.3 ZÁVĚR

Rok 1956 byl v Maďarsku významnou etapou v moderní historii země. Ač se jednalo de facto o jeden týden bojů, měl pro obyvatelstvo značné následky. Maďaři si podobně jako Poláci zajistili jistou míru „vlastní cesty“ ke komunismu, která právě v podobě gulášového komunismu a zastoupení soukromého sektoru otupila původní tvrdé sovětské postupy. Obdobná příležitost v Československu v roce 1968 měla již jiné následky a naše orgány se v letech po pražském jaru chovaly o mnoho poplatněji SSSR než Maďarsko v období po roce 1960 až do pádu režimu v roce 1989.

POUŽITÁ LITERATURA

- Český rozhlas: *Ecce Homo - XX. sjezd KSSS* [cit. 2013-05-08]. Dostupné na: <http://www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/224269>
- Český rozhlas: *Zaostřeno na moderní dějiny - Maďarské povstání v roce 1956* [cit. 2013-05-08]. Dostupné na: <<http://prehravac.rozhlas.cz/audio/1020345>, <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/madarske-povstani-v-roce-1956/>>
- Česká televize: *Za touhu po svobodě zaplatilo Maďarsko krví* [cit. 2013-05-08]. Dostupné na: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/70502-za-touhu-po-svobode-zaplatilo-madarsko-krvi/>>

- Česká televize: *Konec maďarských ideálů – tvrdý zásah a spousta krve* [cit. 2013-05-08]. Dostupné na: < <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/106246-konec-madarskych-idealu-tvrdy-zasah-a-spousta-krve/>>
- OSLOVMA.HU: *Výročie maďarského povstania z roku 1956* [cit. 2013-05-08]. Dostupné na: < <http://www.oslovma.hu/index.php/sk/archiv/183-archiv-politika/525-vroie-maarskeho-povstania-z-roku-1956>>
- TOTALITA.CZ: *Události v Maďarsku v roce 1956* [cit. 2013-05-08]. Dostupné na: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ndr53.php>>
- TOTALITA.CZ: *Události v PLR v roce 1956* [cit. 2013-05-08]. Dostupné na: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/plr56.php>>
- SVOBODA, M. (2010): *Rok 1956 v Československu. Odezva událostí v Polsku a Maďarsku v Československu*, Brno: MU.

20. VIKTOR ORBÁN A FIDESZ

Bc. Kateřina Sochorová (GÚ PŘF MU)

20.1 ÚVOD

Viktor Orbán se narodil 31. května 1963, je ministerským předsedou (premiérem) Maďarska od roku 2010. V postavení premiéra působil též v letech 1998-2002. Stojí v čele nejúspěšnější maďarské politické strany Fidesz (Maďarská občanská unie).

Obr.27: Viktor Orbán (Zdroj: <http://www.romania-insider.com/non-euro-eu-countries-romania-included-could-be-asked-to-divert-funds-for-greece/27018/viktor-orban-hungary/>)

Tab.12: Politické strany Maďarska (Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Politick%C3%A9_strany_v_Ma%C4%8Farsku)

Politická strana					Členství		Zastoupení	
↕ Zkratka ↕	Název	Předseda	Ideologie	Skupina v EP	Evropská strana	MP	EP	
Fidesz	Fidesz – Magyar Polgári Szövetség (Fidesz - Maďarská občanská unie)	Viktor Orbán	Konzervatismus Národní konzervatismus Občanská demokracie	EPP	EPP	227	13	
Jobbik	Jobbik Magyarországért Mozgalom (Hnutí za lepší Maďarsko)	Gábor Vona	Antiglobalismus Euroskepticismus Maďarský nacionalismus	Nezařazení	AENM	47	3	
KDNP	Kereszténydemokrata Néppárt (Křesťanskodemokratická lidová strana)	Zsolt Semjén	Křesťanská demokracie Národní konzervatismus Sociální konzervatismus	EPP	EPP	36	1	
LMP	Lehet Más a Politika (Politika může být jiná)	(András Schiffer)	Progresivismus Sociální liberalismus Zelený liberalismus	—	EGP	16	0	
MDF	<i>Magyar Demokrata Fórum</i> (Maďarské demokratické fórum)	—	(Liberální) Konzervatismus	ECR	AECR	0	1 ^[2]	
MSZP	Magyar Szocialista Párt (Maďarská socialistická strana)	Attila Mesterházy	Sociální demokracie	S&D	PES	59	4	

Fidesz (Svaz mladých demokratů-Maďarská občanská unie) je středo-pravá maďarská politická strana. Fidesz byla založena v roce 1988 jako antikomunistická strana, podporující rozvoj tržní ekonomiky a evropské integrace. Fidesz měla svůj první pozoruhodný úspěch v roce 1990, kdy kandidáti spojení s koalicí, které byla Fidesz členem, vyhráli volby v řadě měst. Ve volbách do Národního shromáždění v témže roce získala Fidesz 22 křesel. Následující rok se stala Fidesz největší stranou v Národním shromáždění, vyhrála 148 míst, a tvořila koaliční vládu s oběma dalšími účastníky. Její leader Viktor Orbán se stal premiérem. Orbánova vláda pokračovala v úsporném programu. Strana byla vyloučena z vlády po volbách v roce 2002. Po 8 letech letích socialistické vlády Fidesz těží z pokračující ekonomické krize Maďarska a v roce 2010 se opět dostává na vrchol.

20.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

Viktor Orbán se pochází ze Székesfehérváru. V roce 1981 absolvoval střední školu, kde studoval angličtinu. V následujících dvou letech absolvoval vojenskou službu, pak studoval právo na Univerzitě Loránda Eötvöse v Budapešti. Po promoci v roce 1987, měl práci jako sociolog v Institutu manažerského vzdělávání Ministerstva zemědělství a potravin v Budapešti. V roce 1989 Orbán získal stipendium od nadace Soros a strávil čtyři měsíce v Oxfordu, kde studoval na Pembroke College Oxfordské univerzity. V lednu 1990 opustil Oxford a vrátil se do Maďarska, kde získal místo v prvním maďarském postkomunistickém parlamentu. V roce 1988 byl Orbán jedním ze zakládajících členů strany Fidesz (Fiatal Demokraták Szövetsége / Svaz mladých demokratů). Prvními členy byli většinou studenti, kteří oponovali komunistickému režimu. Dne 16. června 1989 Orbán přednesl projev na náměstí Hrdinů v Budapešti k příležitosti znovupohřbení Imre Nagyho a dalších národních mučedníků z dob maďarské revoluce. Ve svém projevu požadoval svobodné volby a stažení sovětských vojsk. Řeč mu přinesla široký národní a politický ohlas. O tři roky později se stal vůdcem strany Fidesz. Pod jeho vedením se Fidesz transformovala z radikální studentské organizace na stranu středopravou lidovou. V září 1992 byl zvolen místopředsedou Liberální internacionály. V listopadu 2000 však Fidez opustil Liberální internacionálu a vstoupil klubu Evropské lidové strany. Během té doby Orbán usilovně pracoval na sjednocení středo-pravicových stran v Maďarsku. Na kongresu klubu ELS v říjnu 2002 byl zvolen viceprezidentem.

Do voleb v roce 1998 šel Fidesz jako hlavní pravicová strana s programem obhajoby zájmů "celého maďarského národa", a to včetně Maďarů žijících v zahraničí, požadoval ochranu maďarského jazyka a kultury, hájil význam církvi pro soudržnost společnosti, a trval na důsledném hájení národních zájmů při vyjednávání vstupu do Evropské unie. Tyto volby Fidesz vyhrál a Viktor Orbán se stal premiérem Maďarské republiky (1998 – 2002).

Pod jeho vedením vstoupilo Maďarsko roku 1999 do NATO a dostalo se o krůček blíže ke vstupu do Evropské unie. Jeho vláda kladla větší důraz na podporu zahraničních Maďarů, což vyvrcholilo dne 19. června 2001 přijetím takzvaného Krajanského zákona, který dává Maďarům žijícím mimo území země v Maďarsku stejná práva, jako mají maďarští občané.

Po celou dobu jeho tehdejší první vlády se úspěšně rozvíjela ekonomika, snížila se nezaměstnanost a vzrostla spotřeba obyvatelstva. Většina ministrů jeho vlády byla ve věku zhruba 30 let a měla tak blízko k mladé generaci a rodinám s dětmi, ale brala v úvahu i potřeby starších občanů (*Ekonomické úspěchy zahrnovaly pokles inflace z 15% v roce 1998 na 10,0% v roce 1999, 9,8% v roce 2000 a 7,8% v roce 2001. Tempo růstu HDP bylo poměrně stabilní: 4,4% v roce 1999, 5,2% v roce 2000 a 3,8% v roce 2001. Fiskální deficit se snížil z 3,9% v roce 1999 na 3,5% v roce 2000 a 3,4% v*

roce 2001 a poměr státního dluhu byl snížen na 54% HDP.).

V lednu 2000 Orbán jako premiér odstoupil z funkce předsedy své strany. Jeho nástupcem se stal László Kövér. V září téhož roku se Fidesz rozešel s Liberální internacionálou a v listopadu získal přidružené členství v Evropské lidové straně.

Vztahy mezi Fidesz (vedené koaliční vládou) a opozicí se zhoršily v Národním shromáždění. Vláda prosadila urychlenou výměnu hlav klíčových institucí např. Maďarské národní banky. Ačkoli se opozice pokusila bránit, např. zpožděním jejich jmenování, vláda je prostě ignorovala. Četné politické skandály v průběhu roku 2001 vedly de facto k rozpadu koalice, která držela moc v Budapešti. Skandál úplatkářství v únoru vyvolal vlnu obvinění a stíhání v FKGP.

Ve volbách v roce 2002 strana Fidesz prohrála parlamentní volby s opoziční Maďarskou socialistickou stranou, která zřídila koalici s jeho dlouholetým spojencem, liberální Aliancí svobodných demokratů. Volební účast byla rekordních 73,5%.

V roce 2004 ve volbách do Evropského parlamentu byla vládnoucí Maďarská socialistická strana těžce poražena opoziční konzervativní stranou Fidesz. Fidesz získala 47,4% hlasů. Dne 1. října 2006 Fidesz vyhrála komunální volby. V roce 2009 ve volbách do Evropského parlamentu Fidesz vyhrála, získala 56% hlasů.

Viktor Orbán byl kandidátem strany na post premiéra pro Parlamentní volby 2010. Již podle předvolebních průzkumů se preference Fidesz pohybovaly od 53% do 68%, zatímco preference levicové MSZP byly jen od 17% do 23%. Bylo tedy již předem vcelku jasné, že se Fidesz stane vítězem voleb. Parlamentní volby 2010 se pak pro stranu Fidesz podle očekávání staly nejúspěšnějšími volbami od jejího samotného vzniku. Fidesz zvítězil se ziskem 263 mandátů, což je 68,13%. Získal tak ústavní dvoutřetinovou většinu nutnou ke změně ústavních zákonů. Měl takto otevřenou cestu nejen k reformám v hospodářství, ale také k dalekosáhlým změnám ve struktuře státního aparátu a jeho personálního obsazení. Dne 29. 4. 2010 složil Viktor Orbán v parlamentu slib a stal se tak po osmi letech v opozici v pořadí již osmým premiérem Maďarska. Pod jeho vedením byla vypracována nová maďarská ústava, která vstoupila v platnost k 1. 1. 2012. Touto ústavou byl mimo jiné změněn název státu z *Maďarské republiky* na Maďarsko.

20.3 ZÁVĚR

Desítky tisíc lidí protestovali v Budapešti proti nové kontroverzní maďarské ústavě k 2.1.2012, pouhý den poté, co vstoupila v platnost. Oponenti tvrdí, že ohrožuje demokracii tím, že odstraňuje kontroly a rovnováhy vytvořené v roce 1989, kdy padl komunismus. Protest byl organizován nezávislými nevládními organizacemi, zatímco opoziční politické strany (LMP, MSZP, DK, 4K!) ukázaly svou podporu. Evropská unie a Spojené státy rovněž žádají, aby práva byla stažena. Nicméně Fidesz proklamuje, že nová ústava, nebo základní práva, zlepšují právní rámec života v Maďarsku.

TESSÉK VÁLASZTANI

Obr.28: Politický plakát od Fidesz v roce 1990. Plakát nás vyzývá "Udělej si svůj výběr" mezi různými polibky. Muži v horní části: ze SSSR Leonid Brežněv (vlevo) a z východního Německa Erich Honecker.

POUŽITÁ LITERATURA

Viktor Orbán. *Wikipedia: The free encyclopedia* [online]. [cit. 2013-04-19]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Viktor_Orb%C3%A1n

Fidesz. *Encyclopedia Britannica* [online]. [cit. 2013-04-19]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1004859/Fidesz>

21. MAĎARSKÁ ÚSTAVA

Mgr. Kamila Klemešová (GÚ PŘF MU)

21.1 ÚVOD

Právo je v demokratické společnosti odedávna považováno za základní prostředek řízení společnosti. Má za cíl chránit základní lidské hodnoty a zamezovat vzniku konfliktů, které by měly za následek narušení soužití společnosti. Pokud by nová maďarská ústava měla znamenat restrikcii práva (jak je na ní často nahlíženo), byla by prvním výstražným signálem, že s demokracií v dané společnosti není vše v pořádku.

V následujícím příspěvku budou analyzovány změny ústavy, kroky ovlivňující demokracii v zemi i vztahy Maďarska a Evropské unie po vstoupení ústavy v platnost.

21.2 POSTAVENÍ ÚSTAVY V RÁMCI PRÁVNÍHO SYSTÉMU

Ústavní právo stojí na nejvyšší příčce hierarchie právního systému. Se vstupem evropských států do Evropské unie se postupně uspořádání práva významně mění. Pro Maďarsko stejně jako ostatní členské státy platí, že veškeré právo vznikající na národní úrovni musí být v souladu s evropským primárním i sekundárním právem. V případě ústavního práva jsou v ústavě, popř. ústavním pořádku dané země definovány především základní lidská práva, kulturní, sociální a majetkové hodnoty, nejvýznamnější státní instituce a nezávislé soudy. Je tak potřeba zajistit soulad především s primárním právem v podobě Smlouvy o Evropské unii, popř. Listinou základních práv EU či Úmluvou o lidských právech.

21.3 HISTORIE ÚSTAVY

První ústava Maďarské republiky vznikla v roce 1949. Tato ústava platila až do roku 2012. Před samotnou kritikou nové ústavy je tedy potřeba uvědomit si historickou konotaci, kdy Maďarsko jako jediná evropská země po pádu komunistického režimu nezavedla novou ústavu. Původní ústava tak zapracovávala demokratická ustanovení prostřednictvím několika novel v 90. letech. (Benátská komise, 2011). Nová ústava byla přijata dne 18. dubna 2011 Národním shromážděním Maďarské republiky. V platnost vstoupila 1. ledna 2012 (Usnesení Evropského parlamentu, 2011).

21.4 OSOBNOST VIKTORA ORBÁNA

Přijetí nové ústavy je úzce spojováno s osobností Viktora Orbána, současného premiéra Maďarska. Dle kritiků ústavy je právě on důvodem vzniku nové ústavy v podobě, jakou má dnes. Pro pochopení určitých, nejen kritických pohledů, na vznik obsahu nové ústavy, je potřeba přiblížit si alespoň ve zkratce „kariéru“ a život tohoto politika.

Viktor Orbán je vystudovaný právník, studia ukončil v Budapešti, rok studoval také na Oxfordu. Jeho současné působení na postu premiéra je již druhým působením v této funkci. Poprvé tam byl dosazen v roce 1998. Funkční období mu skončilo v roce 2002.

Viktor Orbán je pravicově zaměřeným politikem a předsedou strany Fidesz - Maďarská občanská unie (dále jen Fidesz), kterou jako hnutí založil již v revolučním roce, kdy se asi poprvé politicky zapsal hlouběji do povědomí maďarského národa. Postupné změny (pokles) v preferencích strany Fidesz přiměly Viktora Orbána k postupné změně politiky v průběhu 90. let, kdy začal více vystupovat jako nacionalista hájící zájmy maďarského národa. Po skončení svého premiérského mandátu se Fidesz dostalo na několik let do opozice, jeho preference vzrostly v důsledku vnitřní politické situace před volbami v roce 2010, které strana Fidesz s přehledem vyhrála a získala v Parlamentu více než 2/3 křesel, potřebné pro změny ústavy (Orbán, 2013). Kromě nového funkčního období ve funkci premiéra se tak pro Viktora Orbána s jeho nacionalisticky zaměřenou politikou otevřela možnost ovlivnit principy fungování maďarské společnosti.

21.5 NOVÁ ÚSTAVA

Ústava platící od roku 2012 obsahuje součásti, které se staly terčem kritiky ze strany části maďarské společnosti, sousedních států i Evropské Unie. Následující kapitola se zaměří na zhodnocení jednotlivých problémových částí.

Prvním problémem nové ústavy se jeví již samotný proces přijímání ústavy a veřejné diskuze o takto důležitém dokumentu. Právě nedostatečné komunikace s opozicí, stejně jako s širokou veřejností, byla Maďarsku vyčítána (Např. Benátské komise, 2011).

Jako problematická se jeví již samotná preambule. (Fundamental law of Hungary, 2011). Nejen u Maďarské ústavy se ústavněprávní teoretici shodují v názoru, že preambule ústavy dále slouží pro interpretaci ústavy. Maďarská preambule operuje s výrazem: „*My příslušníci maďarského národa.*“ Dle mnohých tak vyjadřuje nacionalistické sklony a určitou exkluzi ostatních menšin žijících v Maďarsku. Usnesení Evropského parlamentu (2011) tak požaduje, aby: „*v souladu s článkem 21 Listiny základních práv Maďaři zajistili, aby ústava a její preambule zaručovala všem občanům stejnou ochranu práv bez ohledu na to, k jaké náboženské, sexuální, etnické či jiné společenské skupině patří.*“

Problém s národnostní otázkou mají mj. Slováci, kteří vidí jako výrazně problematickou část, kdy maďarská ústava uvádí, že „*práva Maďarů žijících mimo Maďarsko spadají pod zodpovědnost Maďarska a ne pod odpovědnost země, ve které žijí.*“ (Presseurop, 2011). Zásah do suverenity státu v tomto ohledu nepociťují pouze slovenští sousedé, nýbrž celá Evropská unie, kdy je tato část ústavy kritizována z mnoha směrů (Benátská komise (2011), Český helsinský výbor (2012)).

Další změnou přicházející s novou ústavou je samotné přejmenování státu. Zatímco do roku 2012 byla oficiálním názvem Maďarská republika, od účinnosti nové ústavy je oficiální pojmenování státu Maďarsko. Určité historické konotace pak v mnoha médiích (např. české internetové servery) vyvolaly obavu, že Maďarsko míří zpět k monarchii. K tomuto argumentu se vyjádřila mj. Benátská komise, která ve změně samotného názvu nevidí odklon od republiky. Upozorňuje spíše na jiné aspekty, jako oslabování parlamentní většiny a postavení Ústavního soudu.

Vlna nevole se zvedla proti části zabývající se rodinou, kdy manželství definuje ústava jako svazek mezi mužem a ženou. Ovšem podobná definice existuje v mnoha zemích a ani pro Evropskou unii neexistuje v této oblasti společná úprava, proto se mi kritika tohoto postupu jeví značně neopodstatněná. Podobně kritické hlasy k formulaci ochrany lidského plodu od početí automaticky nelze překládat jako zákaz potratů. Diskuzi o tomto tématu vyvolal např. Kühn (2011).

Kontraproduktivní se jeví změny, kdy ve věcech státního rozpočtu nesmí rozhodovat Ústavní soud. I Benátská komise (2011) se zde obává, že by mohlo v důsledku tohoto rozhodnutí dojít k udržování státního dluhu pod 50 % HDP (podmínka daná ústavou) i protiústavním způsobem.

Z hodnocení Benátské komise je následně vybráno ještě několik bodů, které je nutné připomenout v rámci analýzy problematických částí ústavy.

Velmi mnoho otázek je podrobněji upraveno v ústavních zákonech, které si vyžadují dvoutřetinovou většinu, ačkoli se většinou jedná o otázky, kde je běžně dostačující nadpoloviční většina (Benátská komise, 2011). V případě Viktora Orbána se to nejeví jako problém, neboť má 2/3 v parlamentu, ovšem tato situace je nepravděpodobná u jeho následovníků. Situace se tak jeví jako vytvoření určitého dogmatu současnou vládou.

Příliš obecně je také v ústavě upraveno soudnictví. Evropská unie požaduje, aby: *„maďarské orgány znovu potvrdily nezávislost soudnictví tím, že bez výjimek obnoví právo Ústavního soudu na kontrolu právních předpisů vztahujících se k rozpočtu, jak požadují právní předpisy vycházející z Evropské úmluvy o lidských právech, a přehodnotí ustanovení o nižším povinném důchodovém věku soudců a jasně zaručí nezávislou správu systému soudnictví“* (Usnesení Evropského parlamentu, 2011).

21.6 NOVELIZACE ÚSTAVY

V roce 2013 se problematika maďarské ústavy stává znovu aktuální především kvůli čtvrtému dodatku. Ten je dle odpůrců hrozbou demokracii (Presseurop, 2013).

4. dodatek k maďarské ústavě, který byl jako součást novely schválen 11. března 2013, se opět pokouší zavést změny, které již maďarský ústavní soud zrušil v prosinci 2012. Tento dodatek se mimo jiné snaží omezit pravomoci ústavního soudu, zavést ustanovení týkající se soudnictví, včetně ustanovení o předávání případů, zúžit definici rodiny a omezit ji pouze na manželské páry nebo na vztahy rodič-dítě, čímž by byly vyloučeny páry, které spolu žijí v partnerském soužití nebo registrovaném partnerství (u svazků osob stejného pohlaví), dále se snaží kriminalizovat osoby bez domova a omezit volný pohyb vysokoškolských studentů po absolvování studia prostřednictvím tzv. „studentských paktů“ (Evropský parlament, 2013).

Evropská komise slíbila znovu analyzovat ústavu Maďarska po této novele a v průběhu dubna se k ní vyjádřit. José Manuel Barosso v současné době veřejně přiznal obavy, které vyvolává novelizace ústavy (Euroskop, 2013).

Jako nejpálčivější problém se bezesporu jeví omezení operačního prostoru Ústavního soudu. Novela ruší všechna jeho rozhodnutí přijatá před rokem 2012. Tím vlastně ruší možnost využívat starší judikaturu jako precedens. Kritici reformy označují novelu základního zákona za mstu ústavním soudcům za jejich odmítavý postoj k některým dřívějším Orbánovým iniciativám. Šlo zejména o zamítnutý návrh zákona o povinné registraci voličů (Finanční noviny, 2013). Tento krok může mít výrazně negativní dopad nejen na oblast soudnictví, ale celkově právní jistoty ve společnosti.

21.7 ZÁVĚR

Nová maďarská ústava je významným počinem země. Nacionalistické ladění ústavy dané osobností Viktora Orbána nelze při čtení ústavy přehlédnout, na druhou stranu je potřeba kontrovat některým českým médiím, které přijetí nové ústavy hodnotí jako absolutní rozpor s veškerými právy. Na internetu se můžeme setkat také s názory vymykajícím se většině. Autor o ústavě tvrdí: „*Její jednostranná chvála není na místě a přehnaně nacionalistické vyznění bychom měli odsoudit. Celkový duch ústavy ale přesto představuje velmi zajímavý pokus vzepřít se trendům 20. století a místo abstraktní ideologie se pro změnu inspirovat historickými zkušenostmi, což je na ní zajímavé a příliš se o tom nepíše.*“ (Pro monarchii, 2012).

Ústavu opravdu dle autorky příspěvku nelze odsoudit jako celek. Nachází se v ní pasáže, které jsou více či méně problematické. Jako u každého právního předpisu záleží i zde především na odborné interpretaci a výkladu odborníků z řad právníků a soudců. Za velký problém autorka osobně považuje především pasáže ústavy, které vyznívají čistě jako demonstrace Orbánovy moci. Těmito oblastmi ústavy se jeví především část novelizace týkající se omezení práva Ústavního soudu a potřeba souhlasu 2/3 poslanců pro změny v ústavních zákonech. Tyto oblasti mohou do budoucna způsobit nedozírné následky. Prostřednictvím omezení parlamentní demokracie se pro Viktora Orbána otevírá možnost ovlivňovat velké množství oblastí společenského života s minimální možností jeho nástupců jeho jednání zvrátit. Podobně omezení Ústavního soudu vyvolává důvodné pochyby o možnosti Ústavního soudu nezávisle rozhodovat pouze na základě demokratických hodnot. Nemožnost využít jakékoli kauzy před rokem 2012 dle autorky hluboce oťře soudní rozhodovací praxi.

Hlavní úlohou maďarské a evropské společnosti tak v budoucnu pravděpodobně nebude ani tak hodnocení současné ústavy, jako spíše potřeba dohledu nad novelizacemi, které by mohly být v mnohém nebezpečnější než samotná nová ústava. Dokud bude mít Viktor Orbán v parlamentu většinu, mohou tyto novelizace vznikat až příliš snadno.

POUŽITÁ LITERATURA

- Benátská komise (2011): stanovisko k nové ústavě Maďarska 14/2011 [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <<http://www.psp.cz/sqw/ppi.sqw?d=3>>
- Český helsinský výbor (2012): Stanovisko k maďarské ústavě. [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <<http://www.helcom.cz/view.php?cislocclanku=2012011801>>
- Euroskop (2013). Orbán odmítl bruselskou kritiku nové maďarské ústavy. [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <<https://www.euroskop.cz/8953/22145/clanek/orban-odmitl-bruselskou-kritiku-nove-madarske-ustavy/>>
- Evropský parlament (2013). Parlamentní otázky. [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+OQ+O-2013-000024+0+DOC+XML+V0//CS>>
- Finanční noviny (2013): Maďarský parlament schválil kritizovanou ústavní novelu. [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <<http://www.financninoviny.cz/zpravy/madarsky-parlament-schvalil-kritizovanou-ustavni-novelu/912370>>

- Fundamental law of Hungary (2011). Anglický překlad maďarské ústavy. [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <http://tasz.hu/files/tasz/imce/alternative_translation_of_the_draft_constituion.pdf>
- KÚHN, Z. (2011). Nová ústava Maďarska. [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <<http://jinepravo.blogspot.cz/2011/04/nova-ustava-madarska.html>>
- Orbán Viktor (2013) – oficiální stránky. [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <<http://www.orbanviktorkom.com/>>
- Presseurop (2013): protestanti zablokovali Fidesz. [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <<http://www.presseurop.eu/cs/content/news-brief/3509761-protestanti-zablokovali-fidesz>>
- Presseurop (2011): Maďarská ústava pod slovenskou lupou. [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <<http://www.presseurop.eu/cs/content/blog/745081-madarska-ustava-pod-slovenskou-lupou>>
- Pro monarchii (2012): V Maďarsku začala platit nová ústava, jde o ústup od republiky. [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <<http://www.promonarchii.cz/index.php/novinky/aktuality/488-v-madarsku-zacala-platit-nova-ustava>>
- Usnesení Evropského parlamentu ze dne 5. července 2011 o změně maďarské ústavy (2013/C 33 E/03). [cit. 2013-04-07]. Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:033E:0017:0021:CS:PDF>>

22.ČESKO – MAĎARSKÉ VZTAHY

Mgr. Pavlína Zrůstová (GÚ PŘF MU)

22.1 ÚVOD

Vzájemné vztahy České republiky a Maďarska jsou určovány geografickou polohou těchto států ve střední Evropě i společnou dlouhou historií. Po několik století jsme byli součástí stejného politicko-mocenského uskupení a i dávno před vznikem samotného Rakouska – Uherska se projevoval uherský vliv na území Čech a Moravy či naopak. Současné vztahy mají vysokou úroveň a odpovídají diplomatickým vztahům sousedních zemí, avšak nebylo tomu tak vždy, zejména v minulém století, kdy se zřetelně projevovaly nacionalistické tendence maďarského obyvatelstva na okolních státech.

22.2 ČESKO-MAĎARSKÉ VZTAHY DO POČÁTKU 20. STOLETÍ

Počátek česko- maďarských vztahů se datuje přinejmenším do období fungování Velkomoravské říše v 9. a 10. století, kdy snahy o expanzi uherského obyvatelstva dále na západ byly poměrně časté. Ve 13. století stály obě země v bitvách u Kressenbrunu i na Moravském poli proti sobě. V roce 1335 byl hrad Visegrád, tehdejší sídlo maďarských králů, dějištěm jednání mezi polským, českým a maďarským králem. Panovníci se zde dohodli na těsné spolupráci v politických a obchodních otázkách, čímž o mnoho generací později inspirovali k založení další středoevropské iniciativy (viz dále). Od 16. století jsou společné vztahy determinovány vládou Habsburské monarchie, která se v roce 1867 přeměnila na základě rakousko-uherského vyrovnání na Rakousko-Uhersko (PRAŽÁK, 2010).

Velmi intenzivní vztahy lze pozorovat v oblasti kultury. Mezi významné osobnosti, které měly vztah k oběma zemím, patří například sv. Anežka, dcera Přemysla Otakara I. A Konstancie z uherského rodu Arpádovců. Mezi roky 1650 až 1654 působil například Jan Ámos Komenský v Sárospataku (Šarišském Potoce). Josef Dobrovský se stal zakladatelem české hungaristiky a ugrofinistiky na UK v Praze. Zahraničním členem Maďarské akademie věd byl v roce 1834 zvolen František Palacký. Čeští politici a spisovatelé jako byli právě František Palacký nebo K. H. Borovský však řadili Maďary spolu s Němci do skupiny „odvěkých nepřátel“. Tato skutečnost byla motivována jednak žárlivou revnivostí na úspěchy maďarské politiky, jednak nesouhlasem s postojem relevantních maďarských kruhů k nemaďarským národnostem. Vzájemné vztahy rakousko-uherských na národní úrovni tedy byly velmi komplikované. Napětí se projevovalo v rámci státního dualismu mezi Čechy a Němci a mezi Slováky a Maďary a tento stav setrval až do konce první světové války (PRAŽÁK, 2002).

22.3 ČESKO-MAĎARSKÉ VZTAHY VE 20. STOLETÍ

Po první světové válce vzniklo samostatné Maďarsko i Československo. Maďarsko však přišlo o více než 70 % svého dosavadního území, které připadlo na základě Trianonské mírové dohody z roku 1920 podepsané v Paříži Československu, Jugoslávii, Rumunsku a Rakousku. Toto řešení přineslo z pochopitelných důvodů napětí do československo-maďarských vztahů a Maďarsko po dlouhá léta požadovalo revizi smlouvy. Jedním z prostředků proti maďarským tendencím bylo vytvoření tzv. Malé dohody mezi ČSR, Jugoslávií a Rumunskem, jejíž ironický název odkazoval na Trojdohodu (SLÁDEK, 2000).

Před II. světovou válkou se Maďarsko s vidinou získání ztraceného území stalo spojencem nacistického Německa, a k Maďarsku byla následně připojena část jižního Slovenska. Po skončení

války uznaly spojenecké možnosti pouze odsun německého obyvatelstva, v případě československých Maďarů doporučily maďarské i československé vládě, aby se dohodly na jiném řešení. Vláda proto uzavřela s maďarskou vládou dohodu o tzv. "výměně obyvatelstva", při které se jakýkoliv příslušník slovenské menšiny v Maďarsku mohl přestěhovat do ČSR a za něj byl vystěhován do Maďarska jeden příslušník maďarské menšiny na Slovensku. Na základě této dohody bylo odsunuto do Maďarska 90 000 slovenských Maďarů. Další Maďaři byli deportováni do českého pohraničí, tak, aby došlo k rozptýlení silné maďarské diaspory na jihu Slovenska. V roce 1949 podepsali zástupci ČSR a Maďarska v Budapešti Smlouvu o přátelství a spolupráci, což byl krok k formálnímu ukončení poválečné nacionalistické politiky vůči maďarské menšině (UHROVÁ- MÉSZÁROSOVÁ, 2008).

Jistým společným prvkem jsou snahy obou států o demokratizaci po II. světové válce a vymanění se ze sovětského vlivu. Sovětská armáda byla do Maďarska povolána ke „zklidnění“ protikomunistických tendencí již v roce 1956, kdežto do Československa až v roce 1968. Tohoto aktu se však mimo jiné účastnila i maďarská vojska, což lze vnímat jako další zdroj konfliktu mezi zeměmi. Ve vztazích obou zemí znamenal rok 1968 změnu vztahu k horšímu.

22.4 ČESKO-MAĎARSKÉ VZTAHY V SOUČASNOSTI

Dva roky po získání nezávislosti a začlenění obou států do demokratického světa se v roce 1991 se ve Visegrádu sešli prezident ČSFR Václav Havel, premiér Maďarska József Antall a prezident Polska Lech Wałęsa. Podepsali deklaraci blízké spolupráce tří (čtyř) středoevropských zemí na jejich cestě k evropské integraci. Po zhroutilí komunistického režimu byla kooperace mezi zeměmi důležitá pro jejich přechod od totalitárního systému ke svobodné, pluralitní a demokratické společnosti. Po rozdělení Československa v roce 1993 se maďarská pozornost soustředila spíše na jednání o pozici maďarské menšiny na Slovensku a vztahy se staly v určitých obdobích vyhraněnější.

Po přijetí zemí skupiny V4 do NATA v roce 1999 a zejména Evropské unie v roce 2004 výrazně vzrostly zahraničně-politické aktivity Visegrádské čtyřky a skupina se zaměřila na prosazování spolupráce a stability v širším regionu Střední Evropy. Spolupráce s Rakouskem a Slovinskem probíhá v rámci takzvaného Regionálního partnerství, s dalšími zeměmi střední a východní Evropy skupina spolupracuje v rámci takzvaného programu V4+. Vztahy obou zemí jsou na velmi dobré úrovni (O V4, online).

22.5 ZÁVĚR

V hodnocení česko- maďarských vztahů se odráží komplikovaná minulost prostoru střední Evropy. Díky několikasetletému soužití ve společném státním uskupení a geografické blízkosti lze v historii najít celou řadu styčných bodů, ale i třecích ploch. Ne vždy byly vztahy na dobré úrovni, jako je tomu nyní, zejména v průběhu dvacátého století byly silně narušeny maďarskými tendencemi o udržení resp. navrácení vlivu nad ztraceným územím. Dnešním dobrým vztahům určitě napomohl jak společný vstup obou zemí do NATO či Evropské unie, tak i fungování v rámci „Visegrádské čtyřky“.

POUŽITÁ LITERATURA

- PRAŽÁK, R. *Dějiny Uher a Maďarska v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2010, 534 s. ISBN 978-80-7277-391-6.
- ZEMEK, M. *Moravsko-Uherská hranice v 10. až 13. století*. Brno, 1972.
- SLÁDEK, Z. *Malá dohoda 1919-1938: Její hospodářské, politické a vojenské komponenty*. Praha: Karolinum, 2000. 297 s. ISBN 80-7184-820-4.
- UHROVÁ-MÉSZÁROSOVÁ, A. *Maďarská menšina na Slovensku*. Vesmír 01 2008, roč. 87, 46
- PRAŽÁK, R. Česko-maďarské vztahy. In Kontler, L.: *Dějiny Maďarska*. 2. vyd. Praha: Lidové noviny, 2002. s. 434-506, 71 s. ISBN 80-7106-616-8.
- *Stručné dějiny česko-maďarských vztahů* [cit. 2013-04-4]. Dostupné na: <http://www.mzv.cz/budapest/cz/vzajemne_vztahy/strucne_dejiny_madarska_a_cesko/index.html>
- *Morava a Uhry v průběhu staletí* [cit. 2013-06-4]. Dostupné na: <<http://www.mkic.cz/cs/svaz-madaru/historie-a-soucasnost.html>>
- O V4 [cit. 2013-08-4]. Dostupné na: <<http://www.visegradgroup.eu/v4-110412>>

23.SLOVENSKO – MAĎARSKÉ VZTAHY

Bc. Hana Vallová (KG PŘF UPOL)

23.1 ÚVOD

Základ vzájemných konfliktů Slovenska a Maďarska v dnešní době je třeba hledat především v historii, kdy bylo Slovensko součástí Rakouska-Uherska. Zde se formovaly vzájemné konflikty a neshody. Po první světové válce, kdy vzniklo Československo na jihu Slovenska, podél maďarské hranice, zůstalo velký počet Maďarů. Jejich počet na Slovensku se stále zmenšuje, avšak problémy mezi těmito dvěma národy přetrvávají.

Obr. 29 : Etnická skladba obyvatelstva Rakouska-Uherska

23.2 MAĎARSKO-SLOVENSKÉ VZTAHY

Maďari v současné době tvoří největší národnostní menšinu na Slovensku (v letech 2006 až 2010 cca 10 % dle sčítání obyvatel). Maďari osídlují především území na jihu Slovenska, což přispívá k vysoké míře národnostních aktivit. Mají rozvinutou síť školských zařízení, obsahující všechny typy vzdělávacích institucí. Maďari jsou také aktivní v politických sférách a zakládají kulturní sdružení. Největším maďarským sdružením je kulturní svaz Maďarů na Slovensku – CSEMADOK.

23.2.1 Konflikty ze strany politických stran

Konflikty, které vznikají, jsou především na politické půdě. Jedná se především o projevy slovenských politiků na adresu maďarské menšiny. Nejkontroverznější z nich je Ján Slota, bývalý předseda SNS, který se neostýchal ani se svými vulgárními a nacionalistickými výroky.

Od roku 2006 byl J. Slota předsedou vládní strany a jeho výroky pravděpodobně výrazně přispěly k vyhocení maďarsko-slovenského konfliktu. SNS se od svého předsedy nedistancovala a jeho výroky nijak neodsoudila, spíše na nich budovala svůj „image“.

(Některé výroky: „Maďari sú nešťastie Európy“, „Maďari sú zlí ľudia, ktorí vyvraždili veľa našich otcov a materí.“, „Maďari sú mi úplne ukradnutí. My chceme len jedno: aby nám dali konečne po tisíc rokoch svätý pokoj.“, „Nasadneme do tankoch a zrovnáme *Budapešť*“).

Autonomie

Otázka autonomie je na Slovensku velmi citlivá. V letech 2006 až 2010 se maďarské sdružení Regionální autonomie pokusilo toto téma otevřít, později se k nim přidalo i SMK a jejich snahou bylo alespoň prosadit samosprávu školství a kultury pro jižní region Slovenska, obývaný maďarskou menšinou. Toto téma je ze strany Slováků vnímáno většinou negativně a v případě jeho podpory jakoukoliv „slovenskou“ politickou stranou by snadno mohlo dojít ke ztrátě voličské podpory. Slovenské politické strany proto tuto otázku raději nesnaží ani řešit a stavějí se k ní negativně.

Jednotlivé konflikty

V roce 2009 připravovala místní maďarská menšina odhalení sochy svátku uherského krále sv. Štěpána v Komárně. Na slavnost byl pozván i prezident Maďarska. Dle zdrojů Maďarsko oznámilo tuto návštěvu Slovensku s dvouměsíčním

Obr. 30: Transparent na slovenském stadionu

Obr. 31: Transparent na Maďarském fotbalovém zápase

předstihem s tím, že se jedná o soukromou cestu. Pár dní před touto cestou ho slovenský prezident, premiér i předseda parlamentu vyzvali, aby zrušil tuto cestu, kterou označili za nevhodnou. Tento krok odůvodnili bezpečnostním rizikem. Tento incident vyvolal vlnu nevole ze strany Maďarů s poukazem na omezení svévolného pohybu. Maďarsko se dokonce obrátilo na Evropskou komisi, aby tento spor posoudila. Slovensko se za „vykázání“ prezidenta neomluvalo a ani se nepokusilo tento stav jinak uklidnit. Naopak členové SNS pokračovali s protimaďarskými výroky, čímž situaci ještě vyostřili. Dalším problémem, který opět zhoršil vztahu Maďarů a Slováků byl maďarský zákon o dvojím občanství, který umožnil žádat o občanství i příslušníkům menšin v zahraničí. Slovenská zareagovalo přijetím protizákona, který znemožňoval slovenským občanům mít dvojí občanství. To se však ukázalo jako nevhodné, neboť by tímto slovenská vláda poškodila nejen Maďary, ale také ostatní obyvatele, kteří mají občanství jiného státu.

Konflikt na úrovni veřejnosti

Na Slovensku se rozšířily případy národnostně motivovaného násilí především na fotbalových zápasech, vulgární nápisy na adresu Maďarska, nebo Slovenska i případy pálení národních vlajek. V roce 2006 se na fotbalových zápasech v Maďarsku objevily výrazně hanlivé nápisy, týkající se Slovenska a Jána Sloty. V Banské Bystrici zatkla policie fanoušky, kteří na fotbale rozvinuli transparent: „Smrť Maďarom“.

Jedním z dalších konfliktů byl v letech 2006 až 2010 útok na Hedvihu Malinovou. Jednalo se o studentku maďarské národnosti, kterou podle ní napadli dva mladí muži kvůli její národnosti. Po dvou týdnech policie tento případ uzavřela s tvrzením, že se trestný čin nestal. Bez ohledu na fakt, zdali studentku opravdu napadli nebo ne, vyvolal tento čin na veřejnosti pocit vracejícího se etnického konfliktu a navíc poukázal, jak snadné je pro vládu toto rozčlenění společnosti podpořit. Ze strany vlády totiž nedošlo k uklidnění situace, tím že by došlo k bezprostřednímu odsouzení národnostního násilí.

23.3. ZÁVĚR

Všechny maďarsko-slovenské konflikty se odrazily na růstu obav společnosti z růstu tohoto konfliktu. Konflikt nabyl rovněž podoby pálení vlajek (maďarských i slovenských), hanlivých nápisů na adresu obou stran na fotbalových stadionech. Nejsledovanější případ napadení studentky Hedvigy Malinové nebyl dodnes vyřešen. Různé druhy těchto konfliktů ukazují na projevy nacionalismu. Za aktéra, který ve většině případů nepřispěl k uklidnění situace, lze označit slovenskou vládu. Chybělo její jasné vyjádření proti těmto 18 konfliktům a tím možné upokojení. Ve většině případů rovněž došlo k posilování nacionalistické konfliktní linie mezi „slovenskými“ a maďarskými“ stranami na Slovensku.

24. ETNICKÉ MENŠINY V MAĎARSKU

Bc. Tomáš Chromec (KG PŘF UPOL)

24.1 ÚVOD

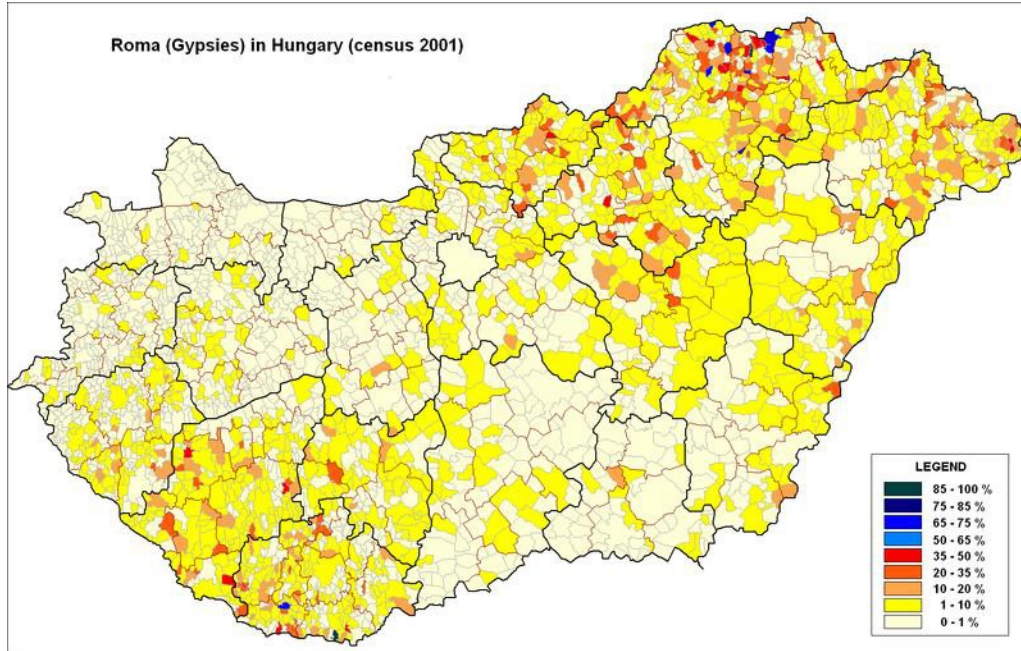
V tomto referátu bude zachycena situace okolo etnických menšin na území dnešního státu Maďarsko. Národnostní složení Maďarska není příliš rozmanité, naopak poměrně velký počet Maďarů žije mimo hranice vlastního státu. Právě s nimi jsou spjaty relativně časté konflikty s vládami okolních zemí. Nejpočetnější maďarské menšiny jsou například na Slovensku, v Rumunsku nebo Slovinsku. Co se týká národnostních menšin na území Maďarska, spadají sem především Romové, Němci, Rumuni, Slováci, Chorvati a Srbové.

24.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

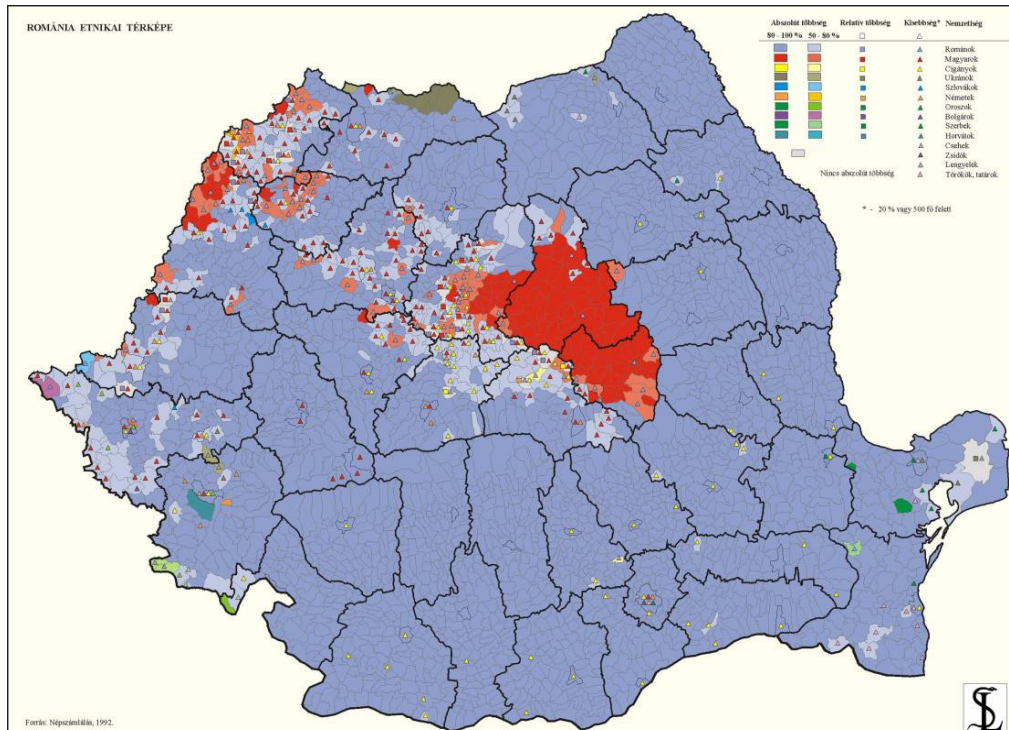
Procentuální zastoupení obyvatel hlásících se k maďarské národnosti je podle sčítání lidu z roku 2001 96,9 %, na národnostní menšiny tak připadá zbylých 3,1 % (Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2012). Z historického hlediska bylo území dnešního Maďarska poměrně rozmanitou oblastí a obyvatelstvo vlivem historických událostí v čase znatelně měnilo svou strukturu. První Maďaři na toto území přišli již v 9. století a postupně začali vytlačovat předchozí obyvatele – Slovany (Bílí Chorvaty). Maďarsko bylo v minulosti součástí celku Rakousko – Uhersko. Po rozpadu tohoto velkého státu, po první světové válce, došlo ke vzniku nových suverénních států na tomto území. Tento krok vedl k silnému pnutí mezi nově vzniklými státy, kdy si Maďarsko nárokovalo některá území, která spadla pod správu jiných zemí, např. ČSR (Maďarsko-československá válka, 2013). Hlavními důvody ke vzniku těchto konfrontací byla přítomnost maďarských menšin v okolních státech, kam populačně expandovali za dob Rakouska-Uherska. Území Maďarska, které vzniklo po první světové válce, bylo jádrovým územím maďarského obyvatelstva a proto je zde přítomnost národnostních minorit v menší míře než v jiných státech střední Evropy. Hlavní podíl obyvatel cizí národnosti na tomto území tvoří Romové, kteří podle posledních údajů tvoří 5-10 % maďarské populace. Při sčítání v roce 2011 se ovšem k této menšině přihlásilo pouze 1,9 % obyvatel, částečně může tento přístup být způsoben poměrně xenofobním přístupem maďarských nacionalistů z politické strany Jobbik, jejichž rétorika je převážně mířená právě proti Romům a Židům. Další výraznou menšinou na tomto území je ta německá. Původně se jedná o švábské Němce, kteří na toto území přicházeli po 10. století a pomáhali v rozvoji měst a obcí. V dnešní době sídlí převážně podél řeky Dunaje a jezera Balaton. Tato menšina již postupně ztrácí povědomí o svém původu a její členové se již považují za Maďary. Dalšími národnostními menšinami jsou například rumunská, srbská nebo chorvatská, tyto menšiny sídlí převážně v blízkosti hranic s jejich státy.

24.3 ZÁVĚR

Národnostní složení Maďarska není příliš pestré, největší podíl jiné než maďarské národnosti zauímají Romové, kteří dle odhadů mohou tvořit až 10 % obyvatel Maďarska. Porodnost v tomto etniku je podstatně vyšší než u většiny ostatního obyvatelstva proto se dá předpokládat, že jejich podíl na celkové velikosti populace nadále poroste.

Obr. 32: Podíl romského obyvatelstva v jednotlivých obcích Maďarska, zdroj: <http://commons.wikimedia.org>

Obr. 33 - lokace maďarské národnostní menšiny v Rumunsku v roce 1992, Zdroj: <http://sebok1.adatbank.transindex.ro>

POUŽITÁ LITERATURA

- Erdélyi Magyar Adatbank.* (2013). Získáno 30. 4 2013, z <http://sebok1.adatbank.transindex.ro/kepek/retnikai.jpg>Erdélyi Magyar Adatbank
- Maďarsko-československá válka.* (2013). Získáno 30. 4 2013, z Wikipedia: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ma%C4%8Farsko-%C4%8Deskoslovensk%C3%A1_v%C3%A1lka
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR.* (2012). Získáno 30. 4 2013, z Maďarsko: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/madarsko/
- Pestrá Evropa.* (2012). Získáno 30. 4 2013, z Němci v Maďarsku: <http://pestraevropa.hks.re/nemci-v-madarsku.php>
- The World Factbook.* (2013). Získáno 29. 4 2013, z HUNGARY: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hu.html>
- UNDATA.* (2013). Získáno 27. 4 2013, z HUNGARY: <http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Hungary>
- Wikipedia.* (2013). Získáno 28. 4 2013, z Maďarsko: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ma%C4%8Farsko>

25. MAĎARŠTINA JAKO UGROFINSKÝ JAZYK

Mgr. Denisa Witoszová (GÚ PŘF MU)

25.1 ÚVOD

Maďarština je řeč na míle vzdálená indoevropským jazykům. Ačkoliv si Maďaři od Slovanů vypůjčili nejruznější slovíčka, je pro Čecha většina maďarské slovní zásoby "španělskou vesnicí". Maďarština, jež spadá do skupiny jazyků ugrofinských, je využívána v Maďarsku, v částech srbské Vojvodiny, na jihu Slovenska, na jihu ukrajinské Zakarpatské oblasti, v částech rakouské spolkové země Burgenland, na severozápadě Rumunska a v částech Chorvatska. Maďarským jazykem tedy hovoří celkem zhruba 13,3 milionů lidí. Maďarština má hlubokou historii, její předchůdce – pramaďarština – vznikla již kolem r. 1000 př.n.l. Tato stará řeč v sobě nese stopy mnohých dalších jazyků. V moderní maďarštině můžeme nalézt mnoho kavkazských, turkických (Turci byli v Uhrách přes 150 let), románských, ale i řeckých vlivů. Nejděším maďarským slovem je „megszentségtelenítetlenségeskedéseitekért“, které v překladu znamená zhruba toto: "pro vaše konání ve smyslu nemožnosti vás znesvětit".

25.2 KLASIFIKACE

Maďarština patří do uralské jazykové rodiny. Spadá do ugrofinské jazykové větve spolu s jazyky, jimiž se hovoří na severovýchodě Evropy (především finština a estonština). Přes jistou podobnost mluvnického systému a společné kořeny slovní zásoby je příbuznost s těmito jazyky dosti vzdálená. K nejbližším příbuzným jazykům patří jazyky západosibiřských Chantů a Mansijců čili jazyky obso-ugrické. Z hlediska areálového členění patří maďarština do dunajského jazykového svazu. Maďarská jazyková oblast je izolovaná – obklopena zcela odlišnými indoevropskými jazyky – románskými, slovanskými a germánskými.

Obr. 34: Rozšíření maďarštiny v Evropě. (Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ma%C4%8Far%C5%A1tina>)

Maďarsky se hovoří v následujících oblastech – Maďarsko (9,5 milionů – 2001), Rumunsko – hlavně Sedmihradsko (1,4 milionů – 2002), Slovensko (520 tis. – 2001), Srbsko – hlavně Vojvodina (285 tis. – 2002), Ukrajina – hlavně Podkarpatská Rus (149 tis. – 2001), Kanada (75 tis. – 2001), Izrael (70 tis.), Rakousko – hlavně Burgenland (22 tis.), Chorvatsko (16 tis.), Slovinsko – hlavně Zámuří (9 tis.).

Přibližně další milion maďarských mluvčích žije v dalších zemích světa: Argentina, Austrálie, Belgie, Brazílie, Česko, Finsko, Francie, Německo, Nizozemí, Polsko, Itálie, Švýcarsko, Spojené království, USA, Venezuela a jiné.

25.3 ÚŘEDNÍ JAZYK A NÁŘEČÍ

Maďarština je úředním jazykem Maďarska – a také i jedním z úředních jazyků Evropské unie. Maďarština je také jedním z úředních jazyků Vojvodiny (Srbsko) a oficiální jazyk tří samosprávných obcí ve Slovinsku – Hodoš/Hodos, Dobrovník/Dobronak a Lendava/Lendva spolu se slovinštinou. V Rumunsku v obcích, městech a samosprávných jednotkách s podílem maďarského etnika vyšším než 20%, je maďarština také oficiálním jazykem. Tento jazyk je také oficiálně uznán jako regionální jazyk v Rakousku, Chorvatsku a na Slovensku. Od prosince roku 2012 je maďarština uznána jako regionální jazyk rovněž ve vinohradském okrese ukrajinského Zakarpatí. Všechny informační ukazatelé, tabule a vývěsní štíty se od té doby objevují také v maďarštině.

Maďarština se dělí na dialekty: Alföld, Západní Dunaj, Dunaj-Tisza, Oblast maďarského průmysku, Severovýchodní Maďarsko, Severozápadní Maďarsko, sikulština/seklerština a Západní Maďarsko. Všechny tyto dialekty jsou si navzájem srozumitelné. Existuje ještě dialekt csángó, jimž se dorozumívají lidé v kraji Bacău, dále v Rumunsku či v Moldávii. Tento dialekt se velmi podobá středověké maďarštině, neboť většina obyvatel mluvících csángó byla po mnoho let izolována od ostatních Maďarů.

25.4 MAĎARSKÝ JAZYK A JEHO SPECIFIKA

Základ slovní zásoby je společný s dalšími uralskými jazyky. Přibližně 21 % slovních kořenů je ugrofinského původu. Zhruba polovina kořenů byla v minulosti přijata z jiných jazyků – zejména pak ze slovanských (21 %), z němčiny (11 %) a turkických jazyků (9,5 %). Maďarština dále sdílí mnoho slov řeckého a latinského původu (6 % slovních kořenů). 2,5 % slovních kořenů pochází pak z jiných románských jazyků, z ostatních jazyků pak pochází přibližně 1 %. U 30 % slovních kořenů není původ jasný.

Při přejímání z cizích jazyků se slova přizpůsobují maďarské fonetice (např. slova *asztal*, stůl, a *udvar*, dvůr, pocházejí ze slovanských jazyků, slovo *polgár*, občan, z němčiny (Bürger)). Výjimku tvoří slova řeckého a latinského původu.

Slovní zásoba se obohacuje vytvářením slov z již existujících slovních základů. Odvozování slov se uskutečňuje pomocí slovtvorných předpon a přípon. Velmi časté je také skládání.

Příklady slovtvorby v maďarštině:

- základní slovo: **ad** = dát, dávat
- předpony: **bead** = podat, **elad** = prodat, **felad** = podat, **kiad** = vydat
- přípony: **adag** = dávka, porce, **adó** = daň

- předpony i přípony: ki**ad**ó = vydavatel(ství)
- skládání: munka**ad**ó = zaměstnavatel (ten, kdo dává práci)
- kéz = ruka, kézi = ruční
- munka = práce
- kézimunka = ruční práce

Maďarština využívá následující diakritická znaménka u samohlásek:

- dvě tečky – označují přední zaokrouhlené samohlásky: ö, ü (čtou se stejně jako v němčině);
- čárka – označuje dlouhé samohlásky: á, é, í, ó, ú (čtou se stejně jako v češtině);
- dvě čárky – označují délku u předních zaokrouhlených samohlásek: ő, ű (čtou se dlouze).

Maďarština nemá hlásku „ch“, proto pokud se vyskytnou vedle sebe „c“ a „h“, čtou se odděleně jako dva zvuky. Existují však výjimky z tohoto pravidla, pokud se jedná o historická slova nebo slova přejatá z jiných jazyků.

Maďarština užívá zdvojené souhlásky. Ty se vyslovují dlouze, podobně jako slovenské dlouhé ř nebo í. Např. „ss“ se vyslovuje [šš], „ccs“ se chápe jako „cs“ + „cs“ a vyslovuje se tedy [čč], „zzs“ se vyslovuje [žž] atd.

Maďarština je bezrodý jazyk. Nerozlišuje rod mužský, ženský a střední, dokonce ani u zájmen: ő znamená on, ona i ono. Pokud je potřeba rozlišit pohlaví, existují možnosti přechylování na úrovni slovní zásoby, například složeniny se slovem nő (žena): tanár = učitel – tanárnő = učitelka.

Slovosled maďarské věty je volný. Základní slovosled je SVO (podmět – přísudek – předmět). Větný člen, na který je kladen důraz, obvykle stojí před přísudkem. Věta může mít nevyjádřený podmět, pokud je z kontextu zřejmý.

Typické pro maďarštinu a další ugrofinské jazyky je samohlásková neboli též vokalická harmonie. Za tímto účelem jsou samohlásky dělené na tzv. přední (e é ö ő ü ú) a zadní (a á o ó u ú). Dle tohoto pravidla se v jednom slově mohou vyskytovat buď samohlásky přední nebo jen samohlásky zadní. Výjimkou jsou slova cizího původu. Toto je důležité mít na paměti při skloňování a časování – tzn. při výběru správných koncovek.

25.5 ČEŠTINA A MAĎARŠTINA

Ve sčítání obyvatelstva 2001 se k maďarské národnosti přihlásilo přes čtrnáct tisíc osob. Maďarština je v Česku jedním z jazyků národnostních menšin, a může být tedy příslušníky maďarské menšiny v ČR užívána před úřady veřejné správy a na soudech.

V maďarštině, podobně jako v češtině, se podstatná jména skloňují. Avšak maďarština má skoro 3x více pádů než čeština. Neexistují zde také žádné vzory skloňování jako v češtině.

Na rozdíl od češtiny si zachovala spřežky (v Česku je odstranil Jan Hus, který zavedl nabodeníčka dlouhá a krátká – tj. čárky a háčky). Maďaři dnes používají diakritiku i spřežky zároveň. Kromě spousty dalších odlišností se maďarština liší i tím, že používá psaní příjmení před křestním jménem.

Tab.13: Výslovnost

Maďarsky	Výslovnost	Maďarsky	Výslovnost	Maďarsky	Výslovnost
gy	d'	ly	j	s	š
ty	t'	cs	č	zs	ž
ny	ň	sz	s	dzs	dž

Poněkud neintuitivní je pro Čechy a Slováky především čtení *sz* jako *s* a maďarského *s* jako *š*. V polštině, která je nám mnohem blíže, je to totiž přesně naopak.

Maďarština je na rozdíl od češtiny jazykem aglutinačním, což znamená, že pády se vyjadřují předponami a příponami. Nové tvary se tak skládají z jednotlivých přípon a předpon připojených ke kořeni slova – tzn. každá mluvnická kategorie se vyjadřuje zvláštní koncovkou. (Čeština patří mezi jazyky flexivní – ohebná česká slova se skloňují nebo časují.).

Základní koncovky, které se připojují (v uvedeném pořadí) jsou:

- koncovka množného čísla (plurálu);
- přivlastňovací koncovka – vyjadřuje vlastnické vztahy (obdoba českých přivlastňovacích zájmen);
- pádová koncovka.

Příklad:

- könyv = kniha
- könyv-e-k-ben = v knihách
- könyv-e-i-m-ben = v mých knihách

- -e- je vkladná samohláska
- -k/i- vyjadřuje množné číslo
- -m- vyjadřuje vlastnictví (moje)
- -ben je pádová koncovka tzv. inessivu (odpovídá českému *v* + 6. *pád*)

Podobné s češtinou mají to, že oba jazyky kladou přízvuk na první slabiku.

25.6 ZÁVĚR

Maďarština patří mezi jedny z nejtěžších jazyků světa. Maďarština je také hodně odlišná od jiných evropských jazyků, a se znalostí cizích jazyků mimo turistická centra návštěvník či turista téměř vůbec nepochodí. Z cizích jazyků se prosazuje zejména angličtina, dále pak v obchodní oblasti i němčina a to díky úzkým ekonomickým vazbám na Rakousko a Německo. Znalost cizích jazyků v rámci maďarské populace je nižší než je běžné v západní Evropě.

POUŽITÁ LITERATURA

Maďarština (maďarský jazyk) – základy [cit. dne 2013-05-03]. Dostupné na: <http://www.dusekarpat.cz/madarsko/madarstina/>

Katedra středoevropských studií [cit. dne 2013-05-03]. Dostupné na: <http://kses.ff.cuni.cz/madarstina>

Hlas Ruska [cit. dne 2013-05-03]. Dostupné na: http://czech.ruvr.ru/2012_12_23/Madarstina-se-stala-na-Ukrajine-regionalnim-jazykem/

Maďarština [cit. dne 2013-05-04]. Dostupné na: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ma%C4%8Far%C5%A1tina>

Maďarština/samohlásková harmonie [cit. dne 2013-05-04]. Dostupné na: http://cs.wikibooks.org/wiki/Ma%C4%8Far%C5%A1tina/Samohl%C3%A1skov%C3%A1_harmonie

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky – Maďarsko [cit. 2013-05-04]. Dostupné na: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/madarsko/

26. MAĎARSKÉ VINAŘSTVÍ

Bc. Petra Lavická (GÚ PŘF MU)

26.1 ÚVOD

Myslím, že velké spoustě lidí se při pomyslení na Maďarsko, kromě hlavního města, lázní, Balatonu a klobás, vybaví víno. Řekla bych, že v konkrétním případě víno z nejproslulejší maďarské vinařské oblasti, kterou je Tokaj. Víno a vinařská turistika k Maďarsku již po dlouho dobu neodmyslitelně patří. Příznivé, víceméně kontinentální klima i množství srážek jsou optimální pro pěstování vinné révy po celé zemi.

Stejně jako u nás, i maďarské vinařství trpělo dlouhou dobu totalitním režimem a dříve obdivovaná vína díky mizerné kvalitě ztratila na své reputaci. Avšak díky experimentům se smíšenou ekonomikou již za vlády komunismu proběhla privatizace po roce 1989 bez vážných sociálních otřesů a bylo podstatně snadnější přitáhnout zahraniční investory, kteří pozvedli úroveň místních vín (Vino, online).

Maďarsko eviduje více než 20 vinařských oblastí rozprostírajících se zhruba na 80 000 hektarů půdy, což přibližně odpovídá ploše vinic Německa, Austrálie, Bordeaux, nebo pětinasobku vinic ČR (Vinorum.cz: hungaria wines, online). Tato skutečnost tedy Maďarsko řadí mezi evropské vinařské velmoci.

Sami Maďaři považují víno za svůj národní nápoj. Maďarsko je zemí vína s dlouholetou tradicí, přičemž zaručeně nejznámější jsou vína z oblasti Tokaj (Světadíly.cz: Maďarsko, online).

Kvůli tomu, že je maďarština ugrofinský jazyk, maďarský překlad slova víno ani zdaleka nenaznačuje, co pod sebou nese. Víno se v maďarštině řekne *bor*, červené víno *vörösbor* a bílé víno *fehérbor*, kde suché víno je *száraz bor* a sladké *edés bor*. Dle mého nutné znát pro dobrou orientaci v jídelním či nápojovém lístku. Pravděpodobně se během exkurze potkáme ještě s dalším důležitým maďarským slovem *borászat*, které je maďarským ekvivalentem slovního spojení vinné sklepy (Google překladač, online).

26.2 PŘÍRODNÍ PODMÍNKY PRO PĚSTOVÁNÍ VÍNA

Kromě toho, že leží Maďarsko v mírném klimatickém pásu, má jeho podnebí poměrně značně kontinentální charakter, který se projevuje suchými teplými léty a chladnou zimou (Maďarsko, online). Maďarsko má více než 2000 hodin slunečního svitu ročně a průměrná roční teplota dosahuje téměř 10 °C (CK Mayer a Crocus, online). Asi tři čtvrtiny plochy Maďarska pokrývají roviny Malé a Velké Dunajské kotliny. Hory se zvedají pouze na hranicích se Slovenskem a Chorvatskem (Světadíly.cz: Maďarsko, online). Spolu s převládajícím rovinatým reliéfem pak podnebí vytváří v Maďarsku ideální podmínky pro pěstování vinné révy. (Hungaria Wines, online).

Typ a odrůda vína závisí také na půdním podloží, na kterém je réva pěstována. Co se týče půdních typů ve vinařských oblastech, je Maďarsko obzvlášť rozmanitou zemí. V zastoupení jsou zde půdy bohaté na vulkanické horniny, půdy s vysokým obsahem vápence, půdy se sprašovým podložím,

hlinité půdy a další. Vulkanické horniny jsou například nejhojněji zastoupeny v půdách tokajské vinařské oblasti (Vinorum.cz: hungaria wines, online).

26.3 VINAŘSKÉ OBLASTI

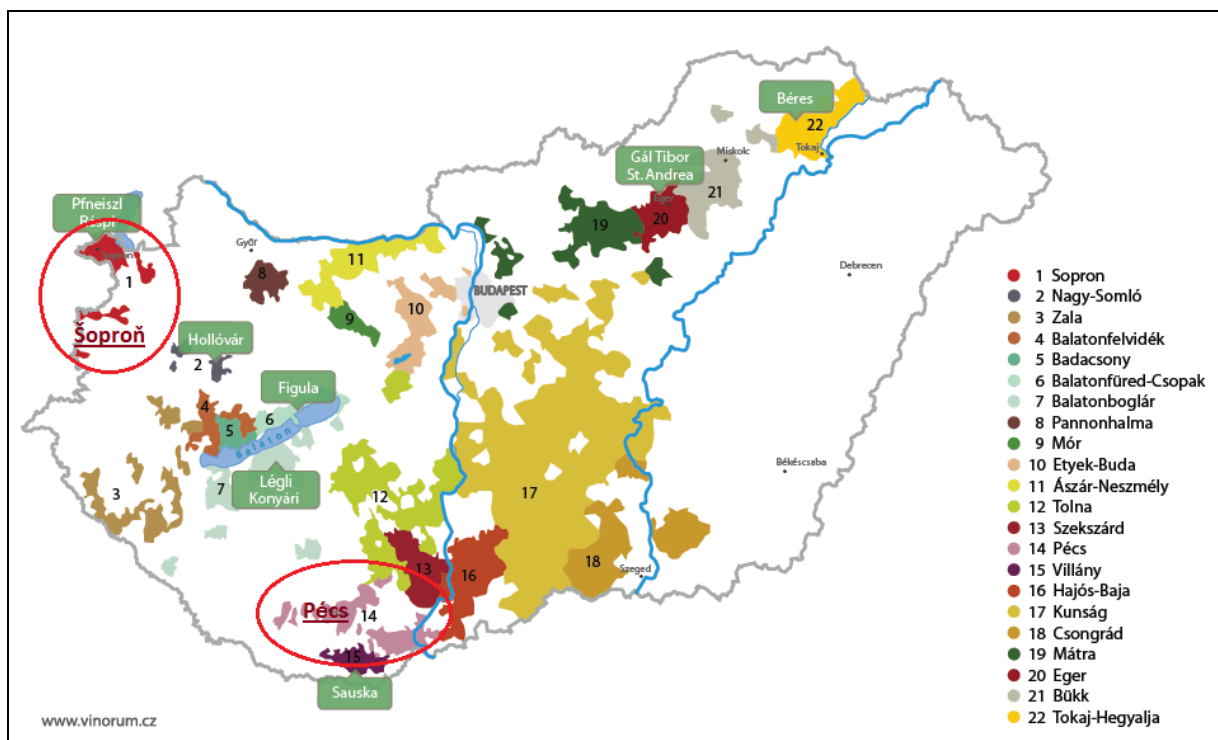
Jak již bylo výše naznačeno, kvalita a reputace maďarského vína byly dlouho poznamenány komunistickým režimem, který se o vinařství příliš nestaral. Zároveň bránil privatizaci, která by byla schopna pozvednout úroveň a věhlas maďarských vín. To vše se na konci 80. let minulého století podařilo překonat a s příchodem kapitalismu přichází i první zahraniční investice. První vinařskou oblastí, která se stala cílem investic, byla Tokaj, proslavená svými sladkými bílými víny (Vino, online).

V současnosti je Maďarsku zaregistrováno celkem 22 vinařských oblastí seskupených do pěti větších celků (Vinorum.cz: hungaria wines, online).

Tab. 14: Vinařské maďarské oblasti sdružené do pěti větších celků

Severní Zadunají	Balaton	Jižní Zadunají	Velká Nížina	Severní Maďarsko
Ászár-Neszmély	Badacsony	Pécs	Csongrád	Bükkalja
Etyek-Buda	Balatonboglár	Szekszárd	Hajós-Baja	Eger
Mór	Balatonfelvidék	Tolna	Kunság	Mátraalja
Pannonhalma	Balatonfüred – C.	Villány		Tokaj
Šoproň	Zala			
	Somló			

Zdroj: Vinorum.cz: hungaria wines

Obr. 35: Vinařské maďarské oblasti

Zdroj: Vinorum.cz: hungaria wines

Vinařská skupina *Severní Zadunají* leží u severních hranic s Rakouskem blízko řeky Dunaj. Řadíme sem Ászár-Neszemény těsně při řece, Etyek-Buda v okolí hlavního města, oblast Mór na jižních svazích hory Vértes, oblast Pannonhalma kolem stejnojmenného opatství, a oblast Šoproň v blízkosti Nezdierského jezera a rakouského Burgenlandu.

Další významnou skupinu vinařských oblastí najdeme kolem jezera *Balaton*, pojmenovanou podle jezera. Sem patří podoblasti Balatonfelvidék, Badacsony a Balatonfüred-Csopak na severním břehu, Balatonboglár na jižním břehu, Zala a Somló v blízkém, spíše západním okolí jezera.

Skupina vinařských oblastí *Jižního Zadunají* je známa především hlavně díky nejjižnější maďarské oblasti Villány. Velký talent dokazují i trochu severnější vinaři ze Szekszárdu. V zahraničí zatím méně známé podoblasti této skupiny jsou pak Tolna a Pécs.

Plochou vinic a množstvím vyrobeného vína jasně vede skupina podoblastí na velké *jižní nížině Alföld*, na východ od Dunaje. Sem patří Csongrád, Hajós-Baja a obrovská podoblast Kunság.

Ve skupině *Severního Maďarska* najdeme čtyři podoblasti na jižních svazích hor Mátra, Bükk a Tokaj, které jsou podle těchto hor pojmenovány: Mátra, Eger, Bükk a Tokaj.

Tab. 15: Množství plochy vinic na orné půdě v Maďarsku, v ČR a ve Francii v roce 2008

	plocha orné půdy (1000 ha)	plocha vinic (1000 ha)	podíl vinic na orné půdě (%)
<i>Maďarsko</i>	1 009,8	79,3	7,9
Česká republika	920,1	16,4	1,8
<i>Francie</i>	9 910,5	846,3	8,5

Zdroj: Statistic – Agriculture. In Eurostat.

Z výše uvedené mapy vinařských oblastí v Maďarsku je patrné, že víno se pěstuje téměř na celém území Maďarska. Nejvíce se víno daří mezi řekami Dunaj a Tisa, nicméně na východ od Tisy až po hranice s Rumunskem leží kraje poměrně na víno chudé. Z tabulky je patrné, že poměr plochy vinic na orné půdě v Maďarsku je téměř totožný s největším evropským producentem vína Francií. Plocha vinic Maďarsku dosahuje 80 tisíc hektarů, přičemž největší vinařská oblast *Kunság* se podílí na celkové ploše zhruba 30 % (25 tisíc hektarů) (Vinorum.cz: hungaria wines, online).

26.4 VINAŘSKÉ OBLASTI V RÁMCI CESTY EXKURZE

26.4.1 Vinařská oblast Šoproň

Šoproňský vinařský region je jedním z nejstarších v zemi – založili ho staří Keltové už okolo roku 300 před naším letopočtem. Vinice leží na ploše kolem 2000 hektarů (Vinorum.cz: hungaria wines, online). Ve 13. století se Šoproň stala královským městem a produkce vína rok od roku stoupala. Zamilovala si ho prý i Napoleonova armáda. Traduje se, že právě francouzští vojáci mohou za název nejznámějšího šoproňského červeného vína *Kékfrankos – Frankovka* (v překladu Modré franky). Platili totiž za víno jedině ve francích a modré franky měly vyšší cenu (Světadíly.cz: Maďarsko, online). Šoproňská frankovka se vyznačuje intenzivními višňovými tóny s doplňkem koření. Z bílých jsou nejrozšířenější tradiční Zöldvelteli - Veltlínské zelené (Vinorum.cz: hungaria wines, online). Předními vinařstvími oblasti Šoproň jsou například Zoltán Iváncsi, Jandl, József Luka, a mnoho dalších (Vino, online).

Nedaleko, asi 50 km jižně od města Šoproň, leží malá vinařská oblast Kószég²⁸. Tato oblast je proslulá malebnými vinnými sklípky. Víno se tu pěstuje už více než 2000 let a historii vinařství od roku 1740 dokumentuje unikátní kronika, do které vinaři každý rok na sv. Jiří (24. dubna) zaznamenávají údaje o svých vínech.

Jako v každé vinařské oblasti, tak i v Šoproni se každoročně na začátku září pořádají Šoproňské slavnosti vína (Hungary-tourims.cz, online).

²⁸ Vinařská podoblast Kószég je součástí oblasti Šoproň.

Obr. 36: Kékfrankos – Frankovka z vyhlášeného šoproňského vinařství Zoltán Iváncsik

Zdroj: <http://www.wineandfeeling.hu/>

Obr. 37: Vína z vinařství Jandl

Zdroj: <http://www.jandl.hu/>

26.4.2 Vinařská oblast Pécs

Vinařská oblast Pécs, ležící okolo stejnojmenného města, je malou vinařskou oblastí rozprostírající se na 700 hektarech půdy. Spolu s Villányem je jedna z nejteplejších oblastí Maďarska, která je ze severu chráněna před studenými větry pohořím Mecsek (Vinorum.cz: hungaria wines, online).

Ve městě Pécs byla zde založena jedna z prvních společností na výrobu sektu a vinařství má jak ve městě, tak v regionu dlouholetou tradici (Světadíly.cz: Maďarsko, online). Typickými odrůdami této oblasti je Chardonnay a Cabernet Sauvignon (Vinorum.cz: hungaria wines, online).

26.4.3 Vinařské oblasti kolem jezera Balaton²⁹

Pro vinařské oblasti kolem jezera Balaton je typické pěstování zejména bílých odrůd. Vinice leží na kopcovité krajině, na svazích s půdou vulkanického původu. Nejčastější odrůdou je Ryzlink vlašský a Rulandské šedé. Bílá vína z těchto oblastí patří mezi nejoblíbenější bílá vína v Maďarsku (*HUNGUES HOTELS: HUNGARY*, online).

26.5 NEJPROSLULEJŠÍ MAĎARSKÉ VINAŘSKÉ OBLASTI

26.5.1 Vinařská oblast Tokaj

Tokaj je nejznámějším vinařským regionem Maďarska s více než 1000 let starou historií (Vino, online). Tokajské víno je dobře známé po celém světě a bylo populární již ve 12. století. Existují záznamy, že například ruští panovníci si kolem Tokaje udržovali malou vojenskou základnu, aby měli zajištěn plynulý přísun tokajského vína na svou tabuli. Dále je známo, že tokajskému holdoval i Beethoven, Voltaire, Goethe a Schubert. Proto má také tokajské víno lichotivý přídomek *Vino králů* (Maďarsko, online).

Oblast se nachází v severovýchodní části země a patří do ní 6 tisíc hektarů úrodných vinic. Zdejší půda je bohatá na vulkanické minerály, které tokajská vína často reflektují (Vinum.cz: hungaria wines, online).

Tokajské víno je speciálně žluté a vyrábí se z odrůd Furmint, Muškát žlutý a Lipovina. Tokajské víno má pouze bílé odrůdy (Světadíly.cz: Maďarsko, online). Základem všeho jsou cibebý – scvrklé, sluncem a větrem vysušené bobule napadené ušlechtilou botrytidou (plíseň). Celé tajemství tokajského spočívá v tom, že z vysušených, extrémně sladkých „cibeb“ vylisuje vinař ještě sladší šťávu, kterou přidává do běžně vykvašeného vína (Světadíly.cz: Maďarsko, online). Na množství přidávaných hroziněk přidávaných do suchého vína závisí sladkost, cena a také kategorie tokajského vína (*Hotel BALATON*, online).

Rok 2002 se do historie města Tokaje a celého okolního kraje zapsal velice významně, neboť na základě rozhodnutí UNESCO byla tokajská historická vinařská oblast zanesena do seznamu chráněných hodnot, které společně tvoří Světové kulturní dědictví (Maďarsko, online).

26.6 PRODUKCE A SPOTŘEBA VÍNA V MAĎARSKU

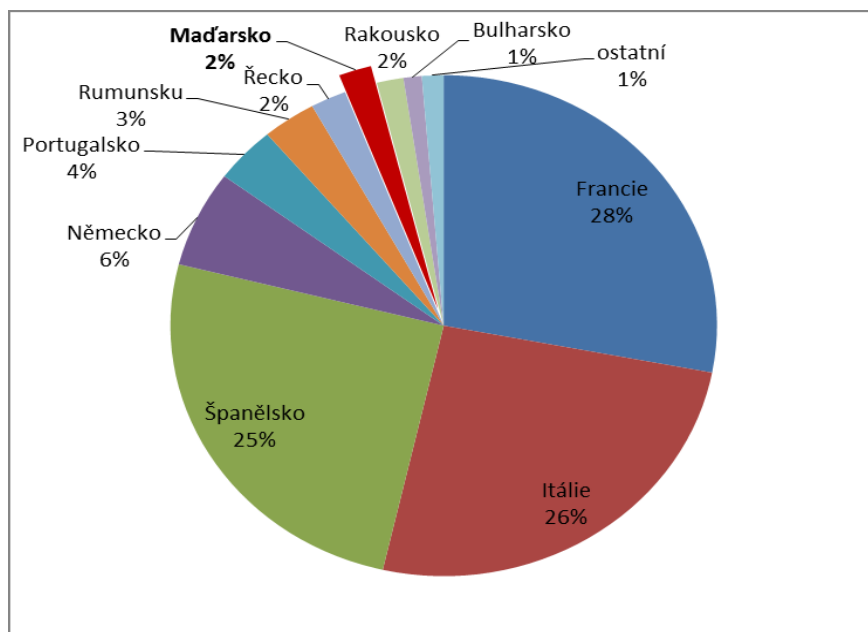
Maďarsko je významným evropským producentem bílého i červeného vína. V roce 2008 maďarská vinařství dle Eurostatu vyprodukovala více než 3 200 tisíc hektolitřů vína a obsadila tak v evropských tabulkách osmé místo. Na celkovém objemu produkce vína v Evropě se podílelo téměř 2 %.

²⁹ Vinařské oblasti Badacsony, Balatonboglár, Balatonfelvidék, Balatonfüred-Csopak, Zala, Somló

Tab. 16: Země EU podílející se v roce 2008 na objemu produkce vína

	produkce vína v 1000 hektolitrech	procentuální podíl na produkci EU
Francie	46 547,0	28,0
Itálie	42 514,0	25,6
Španělsko	42 140,0	25,4
Německo	10 363,0	6,2
Portugalsko	6 073,0	3,7
Rumunsku	5 288,8	3,2
Řecko	3 511,0	2,1
Maďarsko	3 221,7	1,9
Rakousko	2 628,0	1,6
Bulharsko	1 796,0	1,1
Slovinsko	857,8	0,5
ČR	434,0	0,3
Slovensko	357,6	0,2
Kypr	217,0	0,1
Lucembursko	142,0	0,1
Litva	66,8	0,0
Malta	37,9	0,0
Velká Británie	10,0	0,0
Belgie	3,0	0,0

Zdroj: Statistic – Agriculture. In Eurostat.

Obr 38: Největší evropští producenti vína v roce 2008

Zdroj: Statistic – Agriculture. In Eurostat.

Mezinárodní organizace pro vinice a víno (OIV) zveřejnila data o celosvětové spotřebě vína na osobu za rok³⁰. Dalo se předpokládat, že spotřebě vína vévodí státy jižní Evropy a Francie, které jsou zároveň i největšími světovými producenty vína. Průměrný Francouz, Ital a Portugalec ročně vypije více než 50 litrů vína. Roční spotřeba vína v Maďarsku na osobu je něco málo přes 30 litrů, což v porovnání se spotřebou obyvatel České republiky je téměř dvojnásobek. Češi vypijí v průměru 16 litrů na osobu za rok (Moravia Vitis, online). Tak velký rozdíl ve spotřebě vína mezi Čechy a Maďary pramení patrně kvůli dominanci spotřeby piva v České republice. Stejně jako Maďaři označují víno za svůj národní nápoj, označují Češi za svůj národní nápoj pivo.

Je sice pravda, že hodnoty o spotřebě jsou poměrně dosti zastaralé, nicméně si myslím, že poměrně naznačují spotřebu vína ve světě, která se dle mého názoru příliš nezměnila. Je pravda, že ekonomická krize od roku 2008 hýbe spotřebou, avšak základní tendence a relativní rozdíly mezi státy pravděpodobně nezměnila.

³⁰Hodnoty jsou k roku 2004.

26.7 ZÁVĚR

Podobným způsobem jako pivo k Česku patří víno k Maďarsku. Sami Maďaři víno považují za svůj národní nápoj, což se bezesporu promítá do množství konzumace vína ročně i do celkové produkce, díky které se Maďarsko řadí mezi přední evropské producenty vína.

Vinná réva se pěstuje na většině území země a jednotlivé vinice se podle polohy, způsobu pěstování a výskytu typických odrůd sdružují do vinařských oblastí. Největšinou vinařskou oblastí Maďarska je Tokaj, kdy tokajská bílá a dezertní vína jsou proslulá po celém světě. Nejznámější červená vína maďarské produkce jsou frankovky – *Kékfrankos*, jež získaly svůj název od francouzské napoleonské armády, která si tento typ vína zamilovala.

Je tedy zřejmé, že žádný turista, by při své návštěvě Maďarska neměl vynechat návštěvu tradičních maďarských vinných sklípků nebo si alespoň víno objednat k obědu či k večeři.

POUŽITÁ LITERATURA

Borászok - Iváncsics Zoltán. In: *WINE & FEELING: BORKERESKEDÉS* [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://www.wineandfeeling.hu/index.php?kod=44&modul=boraszok>

International Organisation of Vine and Wine. [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://www.oiv.int/oiv/cms/index?lang=en>

Maďarská vína. In: *Hotel BALATON* [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://www.hotelbalaton.cz/madarska-vina>

Maďarská vína. In: *HUNGUES HOTELS: HUNGARY* [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://www.hunguesthotels.cz/cs/madarsko/Madarska-vina>

Maďarsko. In: *Světadily.cz: Maďarsko* [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://madarsko.svetadily.cz/info/>

Mapa vinařských oblastí. In: *Vinorum.cz: hungarina wines* [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://vinorum.cz/content/7-Mapa-vinarskych-oblasti-madarska>

Pécs. In: *Světadily.cz: Maďarsko* [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://madarsko.svetadily.cz/pecs/za-poznanim>

PODZIMNÍ VINOBRANÍ - ... NA ZDRAVÍ!. In: *Maďarsko* [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://www.hungarytourism.cz/stranky-pro-obor/bulletin/archiv/podzimni-vinobrani/>

Severní Maďarsko. In: *Maďarsko* [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://www.hungarytourism.cz/regiony/severni-madarsko/>

Statistics – Agriculture. In: *Eurostat: Your key to European statistics* [online]. EUROPEAN COMMISSION. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

Vinařství v Maďarsku. In: *Vino* [online]. 2011 [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://www.vino.cz/vinarstvi-v-madarsku>

Víno ve statistikách. In: *Moravia vitis* [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://www.moraviavitis.cz/index.php?UrlQuery=42>

Tokaj. In: *Světadily.cz: Maďarsko* [online]. [cit. 2013-04-07]. Dostupné z: <http://madarsko.svetadily.cz/tokaj/za-poznanim>

27. MAĎARSKÁ GASTRONOMIE

Bc. Kristina Kleinwächterová (GÚ PŘF MU)

27.1 ÚVOD

Ve spojení s Maďarskem a maďarskou gastronomií si každý vybaví zejména globásky, červenou papriku, guláš a také víno, ovšem tomu se věnuje jiný příspěvek. Já se zaměřím hlavně na místní kuchyň, její typické přísady a důležitá jídla, která bychom neměli opomenout ochutnat při naší květnové návštěvě.

27.2 HISTORIE A PŮVOD MAĎARSKÉ KUCHYNĚ

Tak jako každá jiná kuchyně, je i ta maďarská poznamenána mnoha vlivy. Například historickým osídlením a přírodními podmínkami. Z hlediska historického osídlení se v místní kuchyni projevuje vliv nomádských kmenů (pasterců), Turků a rakousko – uherské kuchyně. Kočovní pastevci byli předkové dnešních Maďarů, pro něž byly typické sušené potraviny a suroviny nenáročné na přepravu. Jako příklad může posloužit tarhoňa, což je hrubě nastrouhané a usušené tuhé nudlové těsto. Maďarští kočovníci ji přivezli do Panonské nížiny z asijských stepí. Dnes se podává jako příloha k hlavním jídlům. Turecký vliv je reprezentován hlavně paprikou, která zde zdomácněla, perkeltem a štrúdllem neboli taženým závinem. Pro pěstování papriky jsou zde vhodné přírodní podmínky, zejména vhodná půda a dostatek slunce. Paprika je dnes považována za "domácí rostlinu" a její sušené plody se vyvážejí do celého světa. Kvalitní sušená paprika má sytě červenou barvu, trochu nasládlou a pikantní chuť. Z koření se kromě papriky ještě používá pepř a majoránka (viz online maggi.cz). Jelikož se v maďarské kuchyni setkávají tři naprosto odlišné vlivy, je kuchyně velmi pestrá, co do vzhledu, tak i chuti.

27.2.1 Zemědělství jako základ kuchyně

Důležitými podmínkami pro vznik maďarské kuchyně byla také dostupnost surovin. Zejména vhodné klimatické podmínky pro pěstování zeleniny a ovoce. Pěstuje se hlavně sladká kukuřice, cibule, zelí, paprika, hrášek, okurky, rajčata, mrkev a další kořenová zelenina. Dále je významnou složkou místního zemědělství živočišná výroba, zejména chov skotu nejen na spotřebu masa, ale i na mléko. Z masné produkce je nejvíce konzumováno vepřové a hovězí, dále také zvěřina. V menší míře je to bílé maso, kde nejznámější je maďarský krocan, kachny, husy ale i kuřata. Maďarskem protéká spousta řek a je zde i mnoho jezer, na kterých lze rybařit a využít ryby jako další druh masa pro místní gastronomii. Ze sladkovodních ryb to je například blatenský candát (fogoš), dunajský sumec, tiský jeseter, štika či kapr z Balatonu (viz online dadala.hyperlinx.cz).

Většina místní produkce se tvoří základní suroviny maďarské kuchyně. Nejdůležitější je červená mletá paprika, cibule, rajčata a zelené paprikové lusky. Maďarské pokrmy mají společný cibulový základ s mletou paprikou. Z papriky se používá nejznámější sladká szegedínská paprika, která se mele bez stopek, jader a žilek a patří mezi nejvybranější, nejemnější a nejchutnější koření. Má nádhernou barvu i vůni, přitom nedráždí a nepálí a dodává maďarské kuchyni tu pravou chuť. Prodává se zde šest druhů paprik, od sladké až po pálivou. Nejčastěji se využívá právě sladká paprika, což je ta, která dodává maďarskému jídlu tu správnou vůni (viz online maggi.cz).

27.2.2 Gastro speciality

Z výše zmíněných surovin vytváří maďarská kuchyně jedinečné pokrmy. Nám známé, všední, ale i lahodné speciality. Některé zde uvedu, abychom věděli, co si na naší poznávací cestě objednat v restauraci či cukrárně. Nejklasičtějším a nejznámějším jídlem je maďarská gulášová polévka (gulyás). Pokrm, který se sem dostal spolu s kočovnými pastevcí, kteří jej převáželi v sušené formě a poté pouze zalili horkou vodou.

Dále to jsou rozličné paprikáše, například kuře na paprice s haluškami, které jsou velmi častou místní přílohou, spolu ještě s rýží, bramborami či tarhoňou. Zelí se zde jí na mnoho způsobů, kromě klasického segedínského guláše jsou to zelné listy plněné masem, vrstvené sedmihradské zelí či zelí s nudlemi. Z polévek se mezi maďarské speciality řadí rybí polévka (halászlé), která je tím lepší, čím více je v ní druhů ryb. Z moučnicků jsou to třeba nudle s tvarohem (túrós csusza) nebo závin (plněný višněmi, tvarohem, mákem apod.) a charakteristické zákusky jako somlói galuska (viz online cz.gotohungary.com).

27.3 GASTRONOMIE

Důležité informace na cesty po restauracích aneb co se skrývá pod maďarskými názvy jídel.

Základem je si vybrat správný typ restaurace. Ty klasické se maďarsky nazývají vendéglő nebo étterem. Pod názvem csárda se skrývá tradiční venkovská hospoda, kde je výběr jídel omezenější, obdobně jak u nás. V místních restauracích se také můžeme setkat s živou hudbou, hudebníci hrají většinou na cimbál a housle (viz [online] mundo.cz).

Je dobré si uvědomit, že guláš u nás zdomácněl a naši kuchaři si jej připravují v tzv. české variaci. Tradiční maďarský guláš se od toho našeho, jak jej známe, liší. Doufejme, že nám v restauraci připraví ten pravý gulyás dle místní receptury. Maďarský guláš (gulyás) je na rozdíl od našeho řídkší, vypadá spíše jak polévka s hovězím masem, bramborami a cibulí. Vše je samozřejmě okořeněno sladkou nebo pálivou paprikou a obvykle se podává s haluškami (viz [online] maggi.cz).

Guláši, jak jej známe my, se spíše podobá perkelt, paprikáš a tokáň. Perkelt má méně šťávy a je hustší, takže velmi podobný našemu guláši. Ovšem na rozdíl od našeho vepřového, hovězího či zvěřinového guláše je perkelt možné připravit také z kuřete. Paprikáš je více paprikový, s hustou smetanou či šlehačkou a je připravován ze všech druhů masa, i z ryb. Pravý tokáň naopak obsahuje méně papriky nebo jen pepř a cibulí. Maso je pokrájené na nudličky. Tokáň je doplněn různou zeleninou, základem jsou samozřejmě papriky a rajčata (viz [online] nejlepsi-recepty.wz.cz).

Dalším z maďarských národních pokrmů je plněný zelný list nazývaný töltött káposzta. Zelné pokrmy jsou v Maďarsku velmi oblíbené. Například kološvárské zelí (koloszváry töltött káposzta) je zapékaný pokrm z kysaného zelí, mletého masa a rýže. Szegedínský guláš (Székelygulyás) vznikl smícháním perkeltu a zelí. Údajně ho vymyslel archivář József Székely jako recept z nouze. Zjistil, že doma má už jen zbytek perkeltu a zelí, tak je smíchal, odtud také původní název. Jinak je pojmenování spojováno s městem Szeged. Oblíbená je i hustá zelná polévka (viz [online] mundo.cz).

Jelikož je maďarsko zemí zeleniny, nesmíme opomenout lečo, které známe i my. Ovšem v Maďarsku jej nejčasteji servírují s masem a nedávají do něj vajíčko, které se u nás využívá na zahuštění této zeleninové směsi. Další pochutinou je lángos. Dnes všem dobře známý z fastfoodů a pouťových občerstvení. Jeho dnešní pouťová podoba má však daleko od původní receptury. Pravý maďarský lángos byl původně připravován ze zbytků chlebového těsta, ale dnes se již chleba v domácnostech nepeče, tudíž je chlebové těsto nahrazeno těstem obyčejným s přidáním brambor. Lángos lze dochutit všemi možnými přísadami, které se buď dávají na povrch placky nebo míchají přímo do těsta (viz online dadala.hyperlinx.cz).

Palačinky jsou oblíbeným jídlem Maďarů a připravují se buď na slano například se sýrem a s houbami. Sladká variace je nejznámější tzv. Gundelova plačinka, jejíž náplň obsahuje vlašské ořechy, pomerančovou kůru a rozinky, to vše přelité čokoládou. Jinak se setkáme s klasickými náplněmi jako je tvaroh, ořechy, mák, marmeláda, jablka, skořice, mandle atd. Další sladké dezerty jsou Somlói galuska, což je tradiční dezert obsahující piškotové těsto, vanilkový a čokoládový krém, vlašské ořechy a rozinky. Dobos-torta neboli piškotový dort pojmenovaný po cukráři Józsefu Dobosovi. Dort je složen ze šesti vrstev těsta proložených čokoládovým krémem a polítý karamelovou polevou (viz online mundo.cz).

Něco málo z jídelního lístku:

*Langoš/Lángos
pogácsa*

Maďarské škvarkové placičky/Töporlyus

Zelí s nudlemi/Kaposztas Tasztá

Plněné zelné závitky/Töltött káposzta

Masem plněná palačinka/Hortobágyi palacsinta

Kuře na paprice/Csirke Paprikas

Zapečené brambory/Rakott Krumpli

Lečo/Lecsó

*Székelyský guláš/Székelygulyás
űrügulyás*

Hortobád'ský skopový guláš/Hortobágyi

Vepřový tokáň/Borsos tokány

Smažené vepřové kotletky/Rántott sertésborda

Restovaná husí játra/Sült libamájszeletek

Roštěnky Esterházy/Esterházy-rostélios

Telecí paprikáš/Borjúpaprikás

Sumec pečený v troubě/Kemencés harcsa

Piškotový dort/Somlói galuska

Nudle s tvarohovou nádivkou/Vargabéles

Obr. 39,40: Palačinka plněná masem (*Hortobágyi palacsinta*) a zelné závitky plněné masem (*Töltött káposzta*)

Zdroj: <http://welovebudapest.com/hu/kavezok-barok/cikkek/2012/11/26/budapesti-palacsinta-tura>,
<http://www.jolkifoztem.hu/recept/lengyel-toltott-kaposzta>

Obr. 41,42: Piškotový dort (*Somlói galuska*) a plněný závin (*Rétes*)

Zdroj: <http://alojamientoenbudapest.blogspot.cz/p/blog-page.html>, <http://srof-pub.hu/heti-menu-2013-04-08-12/>

27.3.1 Klobásy

Všem dobře známá čabajská klobása (Csabai kolbász) je asi úplně to první, na co si ve spojení s Maďarskem lze vzpomenout, hned po guláši. Prvními výrobci čabajek byli v 18. století slovenští přistěhovalci ve městě Békéscsaba, kde se také každoročně koná klobásový festival. Čabajka se vyrábí z vepřového masa v poměru dvě třetiny libového masa a třetina bůčku. Důležité je, aby maso pocházelo z plemene mangalica (křížencec prasete typický pro Velkou uherskou nížinu, s dlouhou srstí a dostatkem sádla). Maso se naloží na několik dnů do cukru a soli a nechá se marinovat. Poté se pomele a dochutí paprikou sladkou a pálivou, česnekem a kmínem. Důležité je poznamenat, že do pravé čabajky se nedává pepř! Připravená směs se plní do střivek a následně se klobásy udí studeným kouřem ze dřeva ovocných stromů. Ideální rozměry čabajky je délka 20 cm a měla by být tak suchá, že by šla snadno lámat rukou. Podává se k červenému vínu nebo se jí jen tak na studeno s chlebem či je používána k dochucování jídel. Csabai kolbász je chráněn evropskou známkou původu (viz online klobasy-eshop.cz).

Uherák, uherský salám (Téliszalámi) je další pochoutkou na poli maďarských uzenin. Jediný pravý uherák pochází z továrny Pick v Szegedu. Výroba uheráku je zde tradiční záležitostí již více než 100 let. Uherák se vyrábí opět z masa plemene mangalica, do kterého se přidává uzená slanina. Nepostradatelným kořením je samozřejmě paprika a pak bílý pepř, zbytek receptury je tajný a pečlivě střežený. Výroba štangle uheráku trvá asi 100 dní, což je jeden ze základních bodů při výrobě. Dále je

podstatná vlhkost vzduchu a teplota při uzení a zrání, při kterém se používá pouze bukové dřevo. Při zrání se na salámu tvoří jeho typický bílý obal, který tvoří sedmnáct druhů speciálních ušlechtilých plísní (viz [online] cestovani.idnes.cz, viz pick.hu).

Obr. 41,44: Uherský salám (Téliszalámi) a Čabajská klobása (Csabai kolbász)

Zdroj:<http://www.xertec.cz/o-nas/aktuality/akce-uherak->

[zdarma/,http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sausage-hungarian-csabai-klobasz.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sausage-hungarian-csabai-klobasz.jpg)

27.4 ZÁVĚR

Maďarská kuchyně je pestrá a hlavně dala světu guláš, který je zejména u nás oblíbeným pokrmem. Dále také klobásy jsou důležitým chuťovým doplňkem našich jídel či obložených talířů k degustacím vína nebo jen tak na chuť. Většinu výše zmíněných produktů, jídel známe v "českém" provedení. Těším se na ochutnávku opravdového maďarského guláše, perkeltu. Doufejme, že nám jej připraví tak, jak se sluší a patří. Kromě polévky halászle a guláše se těším také na sladké tečky. Rozhodně si nenechám ujít pověstný piškotový dort somlói galuska a tažený štrúdl s některou z náplní.

Před patnácti lety jsem v Maďarsku byla s rodiči na dovolené a celý náš pobyt jsme řešili, že vůbec netušíme, co si objednááme, jelikož maďarština jako ugrofinský jazyk je nám neznámý. Dnes asi na všech jídelních lístcích nebudou chybět překlady do angličtiny a popřípadě jiných jazyků, ovšem kdyby se tak nestalo, tak doufám, že dle mého krátkého návodu budeme mít alespoň nějakou představu o tom, co před nás naservírují.

POUŽITÁ LITERATURA

Maďarská kuchyně. In *Nejlepší recepty* [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://www.nejlepsi-recepty.wz.cz>

A jaká je maďarská gastronomie?. In *Gotohungary* [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://cz.gotohungary.com>

Maďarská gastronomie dnes. In *Gotohungary* [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://cz.gotohungary.com>

Maďarská gastronomie – nejen guláš a klobásy. In *Gastroportal* [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://www.gastroportal.org>

Maďarská kuchyně. In *Magazín Maggi* [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://www.maggi.cz/Magazin/Svetova-kuchyne/Madarska-kuchyne.aspx>

Maďarská kuchyně. In *CK MUNDO* [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://www.mundo.cz/madarsko/kuchyne>

Týden maďarské kuchyně v hotelu Annín. In *Hotel Annín* [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://www.hotelannin.cz/mesic-gastronomie/tyden-madarske-kuchyne.html>

Maďarská kuchyně: není guláš jako guláš. In *Partžurnál* [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: http://www.part.cz/part/buxus/generate_page.php3?page_id=7494

Maďarská kuchyně. In *Dadala* [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://dadala.hyperlinx.cz>

Maďarský uherák, salám salámů. In *Idnes* [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://cestovani.idnes.cz/madarsky-uherak-salam-salamu-di1-/kolem-sveta.aspx?c=2000M084C01B>

Internetové stránky firmy PICK [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: pick.hu/en

28. MAĎARSKÁ HUDBA

Bc. Jakub Rám (KG PŘF UPOL)

28.1 ÚVOD

Maďarská hudba patří k přednímu a jedinečnému zástupci evropské hudby. Může se chlubit velmi dlouhou a bohatou historií a živelnou současnou hudební scénou. Díky své originalitě, vitalitě a temperamentu má své příznivce i daleko za hranicemi země.

28.2 MAĎARSKÁ HUDBA

Lidová hudba je nedílnou součástí národní identity a hraje významnou roli i v moderní maďarské hudbě. Lidová i umělá maďarská hudba se vyznačuje zvláštnostmi, které ji odlišují od ostatních středoevropských hudebních kultur (častá pentatonika, melismatika, taneční rytmy). K tradiční lidové hudbě patřily i dětské písně a plačky. V 18. století se objevil nový druh tance verbuňk a o něco později z něj vycházející čardáš. Oba tyto zástupci taneční hudby významně ovlivnili rozvoj novodobé maďarské hudby. Významný vliv na maďarskou lidovou hudbu měla také romská hudba.

V 19. století se výrazně v oblasti klasické hudby zapsal Ferenc Liszt (1811 – 1886) a později také skladatelé Béla Bartók (1881 - 1945) a Zoltán Kodály (1882 - 1967). Především poslední dvě zmiňované osobnosti jsou známé používáním motivů z lidové hudby ve svých dílech. Bartók sbíral lidové písně napříč východní Evropou včetně Slovenska a Rumunska, zatímco Kodály byl více zaměřen na vytvoření typického a osobitého maďarského hudebního stylu.

Na poli moderní hudební scény se do mysli veřejnosti nejvíce zapsala rocková hudební skupina Omega.

Omega je nejslavnější a nejúspěšnější maďarská kapela, která v době studené války byla na západě neznámější hudební skupinou z východního bloku. Kapela se zformovala v roce 1962 v Budapešti a s menší přestávkou na přelomu 80. a 90. let koncertuje dodnes. Skupina je nejdéle působící rockovou hudební kapelou v Maďarsku. Členové skupiny jsou János Kóbor (zpěv), György Molnár (kytara), László Benkő (klávesy, zpěv), Tamás Mihály (basová kytara, zpěv) a Ferenc Debreceni (bubny). Kapela svůj repertoár zpívá v maďarském a anglickém jazyce. V jejich skladbách je patrný vliv progresivního a space-rockového hudebního stylu. Velkého mezinárodního úspěchu skupina dosáhla na konci 60. a v průběhu 70. let s písní „Gyöngyhajú lány“ (1969) nazpívanou také v angličtině pod názvem „Pearls In Her Hair“. Jejich album s názvem Gammapolis se stalo nejprodávanějším albem v Maďarsku. Skupina Omega byla také první maďarskou kapelou, která vydala album na CD nosiči. Kapela je známá pro svou jedinečnou atmosféru na koncertech s důrazem na světelné efekty a kvalitní zvuk.

Další významná maďarská rocková uskupení jsou Illés a Metró. Obě skupiny působily v průběhu 60. a počátku 70. let. Další současné hudební osobnosti jsou v oblasti jazzu trumpetista Rudolf Tomsits a pianista Károly Binder a na poli moderní lidové hudby Ferenc Sebő a Márta Sebestyén.

28.2.1 Ferenc Liszt

Ferenc Liszt se narodil roku 1811 v Raidingu na území dnešního Rakouska. Již v šesti letech začal hrát na klavír a o tři roky později měl svůj první veřejný recitál. V roce 1822 odjel studovat ke skladateli Carlu Czernemu do Vídně. Setkává se zde s Beethovenem. Ve 13 letech Liszt debutoval v Paříži a poté odjel do Anglie, kde na zámku ve Windsoru hrál pro krále Jiřího IV. Brzy začal být oslavován jako nejlepší klavírista své doby. Na proslulosti a zajímavosti mu přidaly také jeho milostné aféry.

V roce 1842 uspořádal koncertní turné po Německu a Rusku. Ve svých 31 letech skladatel začal být přesycen hektickým způsobem života, a proto přijal místo kapelníka v německém Výmaru. Získal tak více času na skládání a složil zde mnohá ze svých nejlepších děl. Velmi často zval do města další skladatele, čímž Výmar proměnil v hudební centrum. V této době byl jeho žákem i mladý a tehdy ještě neznámý Johannes Brahms.

Lisztova dcera Cosima, kterou měl se svojí milenkou, se provdala za Richarda Wagnera. V roce 1850 dirigoval právě Ferenc Liszt ve Výmaru premiéru Wagnerovy opery Lohengrin. V roce 1875 se podílel na založení Hudební akademie Ference Liszta v Budapešti a stal se jejím prezidentem. V roce 1886 navštívil Anglii, aby zde hrál pro královnu Viktorii. Bylo to jedno z jeho posledních vystoupení. Po návratu do Německa navštívil v Bayreuthu svou nedávno ovdovělou dceru Cosimu a po krátké nemoci zde umírá.

Mezi jeho nejznámější díla patří **Uherské rapsodie**. Během dvaceti let jich napsal celkem devatenáct. Jsou silně ovlivněny městskými cikánskými písněmi. Nejznámější z nich je „*Uherská rapsodie č. 2*“.

28.2.2 Velké etudy podle Paganiniho

V roce 1832 navštívil Liszt koncert italského houslisty Paganiniho. Paganini ho velmi ovlivnil ohledně způsobu vystupování před publikem. Liszt napsal šest „Velkých etud“. Etuda zvaná „*La Campanella*“ podle Paganiniho skladby „Houslový koncert h moll“ je jednou z nejobtížnějších klavírních skladeb vůbec.

Liszt se stal tvůrcem nové hudební formy zvané symfonická báseň reprezentované především dílem „*Les préludes*“.

28.3 ZÁVĚR

Maďarsko se pyšní dlouholetou hudební tradicí pokračující do dnešních dnů. V průběhu svého vývoje maďarská hudba prošla nejrůznějšími obdobími rozkvětu a mezinárodní slávy. Na veřejnosti si stálou míru obliby zachovává tradiční lidová hudba, navíc dnes obohacená o velkou žánrovou pestrost současné hudební scény.

POUŽITÁ LITERATURA

BOUR, C. (2010) Liszt: Mistrovská klavírní díla, Světoví skladatelé, MMV The Classic Composers, Praha

Music in Hungary. Country facts [online]. 2010 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.kwintessential.co.uk/articles/hungary/Music-in-Hungary/391>

Maďarská hudba. Co je co: Vaše encyklopedie [online]. 2000 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: http://www.cojeco.cz/index.php?id_desc=55560&s_lang=2&detail=1&title=ma%EFarsk%E1%20hudba

Omega. Muzikopedia [online]. 2010 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.muzikopedia.cz/kapely/omega>

29. MAĎARSKÁ KULTURA

Spisovatelé, dramatici a jejich díla

Bc. Pavla Zetková (KG PŘF UPOL)

29.1 ÚVOD

Maďarsko má bohatou literární tradici, avšak díky složitosti maďarštiny není tolik překládaná a ve světě známá. Maďarští literární umělci, stejně jako jinde ve světě, reagovali na tehdejší životní podmínky a politickou situaci. Kořeny nejstarší maďarské kultury v literární podobě sahají do 11. století našeho letopočtu. Tehdy se začala objevovat první slova ve staré maďarštině v kronikách a legendách psaných latinsky. Zavedení knihtisku v roce 1472 mělo velké zásluhy za šíření psaného slova a reformace značně podpořila používání národního jazyka oproti latině. (Laufer 1983).

29.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

Nejstarším písemným dokladem maďarštiny je zakládací listina kláštera v Tihanyi z roku 1055, jejíž latinský text obsahuje několik maďarských slov. Nejstaršími literárními památkami jsou latinsky psané kroniky. Nejznámější kronikou je *Gesta Hungarorum*, jejíž autorem je tzv. **Anonym**. Její vznik se datuje patrně do 12. či 13. století. První známou písemnou památkou psanou ve staré maďarštině je tzv. *Pohřební řeč*, která vznikla ve 12. století v benediktýnském klášteře u Rimavské Soboty (Slovensko), a veršovaný *Pláč Panny Marie* ze 14. století. (Tomášek, 1988).

Velký rozmach maďarské literatury byl spjat se zkázou pro obyvatele tehdejšího Uherska, a to se vpádem Turků. Zakladatelem maďarsky psané lyriky byl **Bálint Bellasi**, který vedle lásky opěvoval boj proti Turkům, v němž také zahynul. Válečné události 16. století líčili potulní pěvci putující krajinou. Nejznámější byl **Sebestyén Tinódi**. Z 16. století také pocházejí první divadelní hry s náboženskou tematikou. (Tomášek, 1988).

Na přelomu 16. a 17. století se maďarština začala dostávat i do odborné literatury, kdy byla sepsána i první maďarská encyklopedie, autorem byl **János Apáczai Csere**. V tomto období byly také pořízeny dva překlady bible (protestantský a katolický), což napomohlo vývoji maďarštiny ve spisovný jazyk.

Z období války za nezávislost Maďarska pochází nejoslovanější básník revolučního romantismu, **Sándor Petöfi**. Jeho knihy jsou pravděpodobně nejdostupnější. Verš z jeho díla *Píseň národa* se stal výkřikem shromážděných ve Válce za nezávislost v letech 1848-49. V této válce také Petöfi zemřel. Mezi jeho další díla patří eposy *Apoštol*, *Bohatýr Jan* a například dojmy z války – *V bitvě*. (Lonely Planet, 2007).

Po porážce Maďarů v roce 1849 našlo mnoho spisovatelů útěchu v romantismu, kde hledali inspiraci. Oslavovali vítěze, hrdiny a rytíře ve třípytivém brnění. Mnoho autorů té doby bylo Petöfiho přáteli. Dalším oblíbeným autorem této doby byl **Kálmán Mikszáth**, který publikoval satirické příběhy, v nichž si dobíral aristokracii. Často také ve svých dílech upozorňoval na společenskou nerovnost, sympatizoval se sociálně slabšími i s nemaďarskými národnostmi. (např. *Deštník sv. Petra*, *Dobří palácové*,...). (Lonely Planet, 2007), (Laufer, 1983).

Tvrdou realitu venkovského života v Maďarsku koncem 19. století ve svém díle popisoval **Zsigmond Móricz**. Velkou inspiraci hledal ve tvorbě francouzského spisovatele Emilia Zoly. Z jeho tvorby je především známá sbírka novel *Sedm krejcarů*, z románů pak *Chudí lidé*. (Lonely Planet, 2007), (Tomášek, 1988).

Ve 20. století působili v Maďarsku dva významní básníci. **Endre Ady**, také nazýván nástupce Petöfiho, byl reformátor, který nemilosrdně kritizoval rostoucí spokojenost a materialismus Maďarů a vyprovokoval bouři protestů ze strany pravicových vlastenců. Druhým významným básníkem 20. století byl **Attila József**. Ten vyjadřoval odcizení jednotlivce v moderní době. Velmi špatně snášel komunistické hnutí, a i z tohoto důvodu spáchal ve 32 letech sebevraždu. Jeho nejvýznamnějším dílem je báseň *U Dunaje*, která má i vynikající anglický překlad. (Lonely Planet, 2007)

Mezi spisovatele současnosti patří bezpochybně **Imre Kertész**, který jako jeden z mála lidí přežil koncentrační tábor v Osvětimi, v roce 2002 získal Nobelovu cenu za literaturu. Byl prvním Maďarem, který dosáhl takového vyznamenání. Z jeho díla jsou nejznámější *Kaddiš za nenarozené*, *Člověk bez osudu* či *Likvidace*. Dalším současným spisovatelem je **Péter Nádas**, jehož *Kniha vzpomínek* zachycuje úpadek komunismu a je psána stylem Thomase Manna. (Lonely Planet, 2007)

Nejvýznamnějším představitelem maďarského dramatu je **Georgie Tabori**, který od roku 1936 žije ve Velké Británii. Mezi jeho nejznámější hry se řadí *Kanibalové*, *Útěk do Egypta* či *Goldbergovské variace*. Tyto hry i mnohé další se hrají i na české divadelní scéně. (Lonely Planet, 2007).

29.3 ZÁVĚR

Dle výše uvedeného stručného přehledu maďarských literárních umělců je patrné, že maďarská literární tvorba je velmi bohatá. Avšak jak již bylo na začátku zmíněno, je velmi řídké známá. Díky velké jazykové bariéře se do světového povědomí dostává pouze zlomek těchto děl. I přes to, že za doby Rakouska-Uherska byl český národ s maďarským přibližně 400 let jedním státem, kulturní rozdíly byly velmi znatelné a nebylo možné přes všechny ty odlišnosti provázat slovanskou kulturu s ugrofinskou. Pravděpodobně jediným světově proslulým maďarským spisovatelem je revoluční romantik Sandor Petöfi. Jeho dílo je také zmiňováno ve školních osnovách literatury.

POUŽITÁ LITERATURA

- LAUFER, Josef. *MAĎARSKO: Průvodce Olympia*. Třetí. Praha: Olympia, 1983.
- LONELY PLANET. *Maďarsko*. První. Praha: Svojtka a Co.,s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7352-3.
- TOMÁŠEK, Radmil. *Maďarsko: Průvodce Olympia*. První. Praha: Olympia, 1988.

30. SPORT V MAĎARSKU

Bc. Marek Nožička (GÚ PŘF MU)

30.1 ÚVOD

„Maďar jak poleno“, i takovými slovy by se dala začít práce na téma Sport v Maďarsku. Světoznámé klobásky, temně červená barva papriky a národní hrdost, to jsou jedny z mála nejokatejších symbolů tohoto středoevropského státu, který zanechává pravidelně na sportovním poli velmi silnou stopu. Každý, kdo v této zemi strávil nějaký čas nebo se setkal rodilými Maďary, popíše pravděpodobně jejich fyzické i povahové vlastnosti dosti podobně. Síla, zarputilost, bojovnost a ohromná vůle, to jsou nejvýstižnější atributy typického maďarského sportovce. Otvírá se tak široká škála sportovních disciplín, ve kterých jsou tyto vlastnosti zapotřebí a kde se dají uplatnit či kombinovat. Maďarská dynamická povaha dává prostor jak individualistům, tak také týmovým hráčům, a proto je sportovní věhlas Maďarska rozložen do obou kategorií. Z genderového pohledu se může zdát významnější mužská část sportovní komunity, ovšem i mezi ženami najdeme významné postavy světového sportu. Zároveň je třeba říci, že v dnešním moderním globalizovaném světě se rozdíl mezi jednotlivými sportovci z různých částí kontinentů zmenšují a dříve účinné a nepřekonatelné výhody před protihráči již nemusí zcela platit. Stále však ještě existují disciplíny, v nichž by si člověk Maďara za soupeře nepřál.

30.2 VODA V LONDÝNĚ

Poslední letní olympijské hry, konané v britské metropoli Londýně v roce 2012, přinesly pro Maďarsko obrovskou vlnu euforie a radosti, která se dá přirovnat k Naganu 1998 a českému hokejovému šilenství. A důvod byl stejně jako tehdy pro Česko naprosto oprávněný. Maďarská olympijská výprava přivezla celkem 17 medailí (8 zlatých, 4 stříbrné a 5 bronzových) a stala se devátou nejúspěšnější zemí v celkovém hodnocení. Předstihla i takové sportovní velmoci jako Austrálii, Japonsko či Španělsko. Největší zásluhu si na tomto ocenění připsali kanoisté, kteří z tohoto medailového úspěchu tvoří více než jednu třetinu.

Tab. 17: Počet získaných medailí podle disciplín pro Maďarsko v Londýně 2012

<i>Disciplína</i>	<i>Zlato</i>	<i>Stříbro</i>	<i>Bronz</i>	<i>Celkem</i>
Atletika	1	0	0	1
Gymnastika	1	0	0	1
Judo	0	1	1	2
Kanoistika	3	2	1	6
Moderní pětiboj	0	0	1	1
Plavání	2	0	1	3
Šerm	1	0	0	1
Zápas	0	1	1	2
celkem	8	4	5	17

Zdroj: <http://www.bbc.co.uk/sport/olympics/2012/medals/countries/hungary>

Podmínky pro vodní sporty obecně jsou v Maďarsku velmi dobré. Velké řeky jako Dunaj a Tisa či Balaton, největší jezero ve střední Evropě, představují dostatečnou plochu pro trénování i závodění. Navíc pro plavce či rychlostní kanoisty, kteří dohromady přivezli z Londýna více než polovinu zlatých medailí, je důležitá velká síla, o jejíž tradici v maďarském sportu jsme již hovořili výše. Rychlostní kanoistika je podle mnohých řazena k nejsilovějším sportům vůbec a právě v tomto sportu můžeme objevit jednu z nejúspěšnějších maďarských olympioniček všech dob. Katalin Kovács, narozená v magickém datu 29. února roku 1976 v Budapešti, jakoby stárá jen jednou za čtyři roky. Ve svých 36 letech dokázala získat v Londýně jednu zlatou a jednu stříbrnou medaili a rozšířila tak svou olympijskou sbírku na 8 cenných kovů (3 zlatých, 5 stříbrných).

Další olympijské legendy můžeme hledat v padesátimetrovém bazénu Aquatics Centre. László Cseh získal bronzovou medaili v polohovém závodě na 200 metrů, ve kterém musí plavci prokázat velkou všestrannost, jelikož plavou celkem čtyři délky bazénu a každá je odplavaná v jiném stylu. Motýlek, znak, prsa a volný způsob (naprosto výhradně kraul) zvládl zkušený Maďar jako třetí nejlepší a domů tak přivezl již svou pátou medaili z nejvýznamnější sportovní akce na světě. Mnohem hlubší stopu zanechal v londýnském bazénu jeho mladší kolega Dániel Gyurta, velká naděje maďarského plavání, která získala již ve svých 15 letech stříbro na olympiádě v Athénách. V závodě na 200 metrů prsa naprosto exceloval, celý závod od počátku ovládl a dohmátl v novém olympijském i světovém rekordu (v hodnotě 2:07.28). Jen o měsíc později mu světový rekord sebral Japonec Yamaguchi, ovšem olympijský primát mu zůstane přinejmenším do roku 2016, kdy se bude největší sportovní svátek konat v brazilském Riu. Gyurta se ovšem zapsal nejen vynikajícím výsledkem, ale také projevem fair play a neuvěřitelným lidským jednáním, kdy po svém vítězství daroval repliku své zlaté medaile rodině Alexandra Dale Oena. Norský plavec a Gyurtův dlouholetý soupeř zemřel jen pár měsíců před zahájením olympijských her na ischemickou chorobu srdeční, velmi vzácnou u mladého a trénovaného člověka. Gyurtovo gesto zcela překračuje každodenní sportovní zápolení a podle mého názoru patří k jednomu z okamžiků, kdy je potřeba skutečně smeknout a zatleskat.

30.3 VODNÍ PÓLO – ZA NAŠI VLAST

Byť mohou být Maďaři oslavováni v mnoha sportovních odvětvích a stávat se evropskými i světovými rekordmany, pravděpodobně nedosáhnou věhlasu svých vodních pólistů, alespoň ne v dohledné době. Historie tohoto zajímavého a napohled atraktivního sportu se datuje již do poloviny 19. století, kdy existuje první zmínka o hráčích sedících na sudech a snažících se pádlem dostat míč do branky. Podobnost s klasickým pólem pak dala vzniknout názvu „vodní pólo“ a byť se provedení i pravidla od té doby výrazně změnila, označení tohoto sportu bylo již ponecháno. Za zmínku jistě stojí i to, že vodní pólo je nejdéle hraným olympijským kolektivním sportem, který se objevil již na hrách v roce 1900 v Paříži. Ovšem jen pro muže, ženy mohly pod olympijskými kruhy startovat poprvé až v roce 2000 v Sydney, tedy přesně o sto let později.

Pravděpodobně „nejslavnější“ a nejdramatičtější západ historie vodního póla se odehrál v roce 1956 na olympiádě v australském Melbourne. Zápas, jenž měl značný politický kontext a přesahoval hranice obyčejného sportovního klání, se do dějin zapsal jako „Melbournská krvavá lázeň“. Informace o maďarské revoluci, velmi silně potlačené sovětskými vojsky, zastihla maďarské olympioniky až po příletu do dějiště her. O zatčení premiéra Nagye, který vyhlásil nezávislý maďarský stát, se tak sportovci dočetli až z australského tisku, přičemž většina z nich tyto zprávy pouze slyšela z předčítání kolegů, jelikož jen málokterý člen výpravy uměl anglicky. Maďaři získali tři zlaté medaile

z předešlých čtyř olympijských her a již před olympiádou byli na jejich tréninky posláni sovětsí reprezentanti, aby se od svých „východních bratrů“ naučili vodní pólo hrát. Během tréninku si dělali pečlivě poznámky a poté kopírovali veškeré nabyté informace. Sami však dobře věděli, že jsou značně horšími hráči. Bylo tedy jasné, že střetnou-li se maďarští a sovětsí sportovci v soupeření o medaile, bude mít tento souboj daleko enormnější rozměr.

Očekávání se naplnila v semifinále, které však mělo především pro Maďary důležitější význam než mnohá olympijská finále předtím. Snaha provokovat vznětlivý ruský tým se Maďarům dařila a méně než minutu po zahájení zápasu již dostali možnost střílet penaltu. Výhodou pro ně byla také znalost ruštiny, kterou se jako všichni ostatní ve východním bloku povinně učili. Zápas se pro okupované Maďarsko vyvíjel dobře a díky přesměřené tvrdé hře soupeře vedli minutu před koncem zápasu 4:0. V tu chvíli přišel pěstní úder ruského pólisty Valentina Prokopova, který odstartoval souboje ve vodě i mimo ni, do nichž se zapojilo mnoho z pěti a půl tisíce diváků, kteří se na zápas přišli podívat. Zápas byl ukončen a za policejní ochrany se Rusové dostali do bezpečí své šatny. Maďarsko porazilo ve finále Jugoslávii a stalo se opět olympijským vítězem. Pro lidi v Maďarsku, ani pro hráče samotné, však už tento zápas neznamenal tolik, jako výhra nad nenáviděným soupeřem. Nikdo z týmu vodních pólistů se do Maďarska již nevrátil, mnoho jich požádalo o azyl přímo v Austrálii, další odletěli do Spojených států.

Odkaz vodních pólistů stále přežívá v maďarské mysli i nadále a zápasy s ruským soupeřem jsou vždy velmi vyhocené a mají speciální náboj, ovšem již pouze ve sportovní rovině. Byť na posledních olympijských hrách skončilo Maďarsko až páté, v Sydney, Athénách i Pekingu získali vodní pólisté zlaté kovy. Určitě tak lze se zajímavostí očekávat turnaj na olympiádě v Riu, kde se budou následovníci hrdinů z „padesátého šestého“ snažit navázat na úspěchy z počátku milénia.

Obr. 45: Vodní pólo, pýcha maďarského sportu

Zdroj: <http://www1.pictures.zimbio.com/gi/Balazs+Harai+Olympics+Day+16+Water+Polo+VOh4RORnZzEx.jpg>

30.4 ZLATÁ JEDENÁCTKA

Ač je Maďarsko ve světě známé především úspěchy plavců a vodních pólistů, pro mnoho lidí je národním sportem, stejně jako jinde ve světě, fotbal. Tento globální fenomén je samostatnou kapitolou sportu téměř jakékoliv země a není tomu jinak ani v Maďarsku. A že je zde na co navazovat. Tým z padesátých let, přezdívaný „Zlatá jedenáctka“ či „Kouzelní Maďaři“, dokázal v období 1950 – 1956 zvítězit ve 42 zápasech, sedmkrát remizovat a pouze jedenkrát prohrát. V přátelském zápase ve Wembley proti Anglii se odehrál „Zápas století“, jak jej přezdíval britský tisk. Angličané totiž doma nikdy neprohráli s týmem mimo Britské ostrovy a navíc se setkával první a třetí tým světového žebříčku (Maďarům patřilo první místo, domácím třetí příčka). Konečné skóre 6:3, které vidělo přímo na stadionu 105 tisíc diváků, se zapsalo do dějin fotbalu a jen stvrdilo nadvládu maďarské kopané. Anglický hlad po pomstě nedopadl vůbec dobře, jelikož odvěta v Budapešti dopadla pro reprezentanty hrdého Albionu ještě o poznání hůře, výsledkem 7:1 (nejvyšší prohra anglického týmu v historii). Světový šampionát o rok později, konaný ve Švýcarsku, tak pasoval Maďary do role favoritů. Jediným týmem, který dokázal partu sestavenou okolo hvězdného Ference Puskáse porazit, bylo ve finále překvapivě Německo, přestože v základní skupině jej dokázali Maďaři porazit výsledkem 8:3. Přišla tak první prohra po čtyřech letech, která znamenala hořké druhé místo pro tým, který si dělal ambice na zlato.

30.5 ZÁVĚR

Úspěchů maďarského sportu je skutečně mnoho a detailní pozornost na každý z nich by mohla vystačit na několik diplomových prací. Vedle zmíněných sportů můžeme jmenovat házenou, hod kladivem či diskem nebo řecko-římský zápas. Na druhou stranu jen velmi obtížně najdeme reprezentanty Maďarska na zimní olympiádě nebo různých zimních světových šampionátech. Je to dáno mimo jiné přírodními podmínkami, jelikož nejvyšší horou je zde Kékes vysoký 1015 metrů a především naprostá většina země leží do 400 metrů nad mořem. Ovšem v teple se jim výrazně daří a tak až budete mít za soupeře Maďara, rozhodně jej nepodceňujte!

POUŽITÁ LITERATURA

- *Golden Team*. Dostupné na: < http://en.wikipedia.org/wiki/Golden_Team >
- *Hungary at the 2012 Summer Olympics*. Dostupné na: < http://en.wikipedia.org/wiki/Hungary_at_the_2012_Summer_Olympics >
- *Medal table*. Dostupné na: < <http://www.bbc.co.uk/sport/olympics/2012/medals/countries/hungary> >
- *Olympics Universe*. Dostupné na: < <http://www.olympicsuniverse.com/countries/hungary-at-olympics.php> >
- *Rusko-maďarské finále ve vodním pólu v Melbourne 1956*. Dostupné na: < <http://sport.ihned.cz/ostatni-sporty/c1-56305380-rusko-madarske-finale-ve-vodnim-polu-v-melbourne-1956-melbournska-krvava-lazen> >

31. TRASA WIEN – BALATONFÜRED

Bc. Lukáš Veselý (KG PŘF UP)

31.1 ÚVOD

Referát je zaměřen na popis trasy Vídeň – Balatonfüred. Popsána jsou především významnější města Šoproň, Veszprém a Balatonfüred, ale také menší město Pápa, které se nachází na trase. Charakteristika se většinou týká významu města, krátké historie a vyzdvižení některých pamětihodností jednotlivých měst.

31.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

31.2.1 Šoproň

Město Šoproň je díky svým úzkým a klikatým uličkám nazýván také maďarský Krumlov. Jedná se o pohraniční město obklopené téměř ze všech stran rakouskými hranicemi. Právě díky této své poloze je jeho populace, která činí něco přes 55000 obyvatel, dvojjazyčná (maďarsko-německá). Šoproň je díky své poloze u hranic s Rakouskem, ale také polohou na křižovatce cest Vídeň-Budapešť nejbohatším městem Maďarska.

Oblast v okolí Šoproně a vůbec celé oblasti v okolí jižní části Nezdiderského jezera byla osídlena již před 8000 lety. Samotné město začalo vznikat v době Římské říše, tehdy se jmenovalo Scarabantia. Scarabantia byla během stěhování národů opuštěna, a tak se tam kolem roku 1140 nastěhovali Maďaři. Ti zpevnili římské hradby a postavili hrad. Od této doby nese město název Šoproň a stává se významným městem. V roce 1273 jej obsadil Přemysl Otakar II. a zpět jej získal až Ladislav IV. Kumán. Město bylo v pozdním středověku během turecké okupace či protihabsburské vzpoury několikrát vypleněno. V roce 1676 dokonce středověké stavby lehly popelem a na jejich místě byly postaveny barokní stavby.

Šoproň má jako jediné město v Maďarsku kompletně zachované historické jádro. Mezi významné stavby patří hradby, gotické domy, kostely a kláštery. Nejznámější památkou a zároveň symbolem města jsou barokní Požární věže. Mezi další významné památky patří barokní sloup nejsvětější Trojice a Kozí kostel, obě ležící na Hlavním náměstí. Město má spoustu dalších pamětihodností, mezi které patří např. i dvě synagogy ze 13. století.

V okolí města se nacházejí dva velké zámky. Jeden v nedalekém Fertödu a druhý za hranicemi v rakouském Eisenstadtu. Oba zámky patří rodu Esterházyů. Nedaleko města se na ploše 330 km² rozléhá také Nezdiderské jezero, které je díky své hloubce od 0,5 do 4 metrů nejteplejší ve střední Evropě. V roce 2001 bylo Nezdiderské jezero i s okolní krajinou, Národním parkem Fertó-Hanság, zapsáno na seznam světového dědictví UNESCO.

31.2.2 Pápa

Pápa, založené v roce 1383, je jedním z měst ležících v župě Veszprém. Má velké zachovalé historické centrum, v jehož středu se nachází jeho hlavní dominanta, barokní zámek Esterházyů (Esterházy-kastély). Mezi další pamětihodnosti patří Synagoga, Luteránský kostel či Kalvínský kostel.

31.2.3 Veszprém

Veszprém je hlavní město stejnojmenné župy s počtem obyvatel kolem 65000. Protéká jím řeka Séd, která ústí do nedalekého Balatonu.

Město bylo založeno kolem veszprémského hradu, který byl postaven jako franská pevnost již v 9. století. Tato pevnost ochránila město před nájzdem Mongolů, jenomže na začátku 18. století ji nařídili Habsburkové zbourat. Hrad patřil k nejstarším kamenným hradům.

Areál veszprémského hradu tvoří převážně barokní stavby. Jeho dominantou je katedrála sv. Michala z 11. století, ovšem jeho nynější podoba je novorománská. Katedrála byla tradičním místem korunovace uherských královen. Před katedrálou se tyčí Sloup Nejsvětější Trojice, který pochází z roku 1750. Další dominantou je barokní Biskupský palác, v jehož areálu se dochovala část kaple s nástěnnými malbami ze 13. století. Biskupský palác pochází z počátku 11. století, kdy od roku 1009 sídlí ve Veszprému biskupství. Další z významných staveb je pozdně barokní radnice z roku 1793, která se nachází na Staroměstském náměstí. Symbolem města je 185 m dlouhý železobetonový Svatoštěpánský viadukt vedoucí přes údolí řeky Séd.

Veszprém byl díky církevní vysoké škole jedním z prvních měst v Uhersku poskytující vyšší vzdělání. Tato škola však v roce 1279 vyhořela a univerzitním městem se stal až v roce 1949.

31.2.4 Balatonfüred

Lázeňské město Balatonfüred je s 13500 obyvateli největším sídlem severního břehu Balatonu. Oficiálně bylo prohlášeno lázněmi v roce 1772, ovšem léčit se tam jezdili lidé již od 17. století. Ve městě se nachází největší kardiologické sanatorium v Maďarsku. Lázně jsou napájeny několika prameny, včetně nejznámějšího Kossuthova pramene, které jsou bohaté na oxid uhličitý, železo, hořčík, draslík, hydrogenuhličitan, vápník, sodík, síru a další minerály. Voda, která vyvěrá má 14-15°C, ta je pak odváděna do lázní, kde se ohřívá na 32-34°C a používá se k léčbě.

Na břehu Balatonu se nachází promenáda, která je pojmenována podle indického spisovatele, básníka a filozofa Rabíndranátha Thákura, který se zde léčil a založil tradici sázení stromů do zdejšího parku. Dodnes zde zasadilo strom mnoho významných osobností, mezi nimi např. i Gándhí. V parku se nachází spousta bust významných maďarských osobností.

Balatonfüred má příjmy nejen z lázeňství, ale také z turistů mířících na rekreaci ke břehům Balatonu. V roce 1846 byl zde spuštěn na vodu parník Kisfaludy, čímž byla zahájena lodní doprava na Balatonu.

Jednou z nejvýznamnějších budov v Balatonfüred je Vaszary villa. Mezi další významné stavby patří budovy spojené s lázeňstvím.

32 ZÁVĚR

První tři popsaná města, Šoproň, Pápa a Veszprém, jsou významná především svojí historií a historickým jádrem. Poslední město, Balatonfüred, je o poznání menší a mladší město, ikdyž jeho oblast byla osídlena již v pravěku a to díky jeho poloze na břehu Balatonu, jakožto zdroje vody a později i obživy z rybolovu. Na jeho místě se nacházelo několik osad, ale větší rozmach zažilo až v době lázeňství.

POUŽITÁ LITERATURA

- Balatonfüred története. *Balatonfüred* [online]. 2012 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: http://www.balatonfured.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=64&Itemid=12
- *Veszprém* [online]. 2010 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://www.veszprem.hu/turistaknak>
- *Veszprém* [online]. 2010 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://www.veszpreminfo.hu/>
- Turizmus. *Pápa* [online]. 2012 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://papa.hu/turizmus/latnivalok/esterhazy-kastely>
- *Sopron* [online]. 2012 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://www.sopron.hu/>
- Západní Maďarsko, Sopron a další krásná města. *Sopron* [online]. 2012 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://www.sopron.cz/>
- Šoproň - maďarský Krumlov. In: *IDNES.cz* [online]. 1998 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: http://cestovani.idnes.cz/sopron-madarsky-krumlov-0xp-/kolem-sveta.aspx?c=981002_012954_cestovani_luk

32. ŠOPRONĚ – CHARAKTERISTIKA MĚSTA

Bc. Jiří Tuscher (GÚ PŘF MU)

32.1 ÚVOD

Šoproně je unikátní svou polohou na samé západní hranici Maďarska na rozhraní alpského podhůří a Uherské nížiny. Díky této hraniční poloze hrálo město v dějinách vždy důležitou roli a proto má za sebou bohatou historii, která se promítla do jeho současné podoby a vytvořila z něj nejkrásnější město Maďarska. Město o velikosti Opavy (přibližně 60 tis. obyvatel) je díky své zachovalé historické architektuře a příznivým geografickým podmínkám výkladní skříní a jedním z nejnavštěvovanějších míst celého Maďarska.

32.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

Nejdůležitější faktor současné podoby a prosperity Šoproně je bezesporu jeho minulost. Historie města byla díky své poloze na pomezí Uher a Burgenlandska, jak již bylo naznačeno v úvodu, velmi dlouhá a bohatá. Oblast byla osídlená již v 5. až 4. tisíciletí př. n. l. a již v době bronzové byla důležitou křižovatkou obchodních cest. Samotné město založili Římané za vlády Tiberia v období let 14 - 37 n. l. na místě původním místě keltské osady, které pojmenovali *Scarbantia (Oppidum Scarbantia Iulia)*. Díky své poloze na křižovatce Jantarové stezky (severojižní směr) a cesty z Vindobony (Vídne) do Arrabony (Győru) bylo do konce 4. století jedním z nejdůležitějších center provincie Pannonia.

Následné období stěhování národů znamenalo pro Scarbantii období úpadku. Okolo roku 900 zruinované město ovládnou Maďaři a na přelomu tisíciletí zde první uherský král Štěpán vybuduje hraniční pevnost. Samotný název města Šoproně pravděpodobně pochází od jména prvního správce hradu (*Supurn*).

V období let 1253 – 1278 je město několikrát vypleněno vojsky Přemysla Otakara II. Aby si zajistil loajalitu místních obyvatel, unesl děti několika místních významných rodin jako rukojmí. Přesto v roce 1277 Šoproně otevírá brány uherskému králi Ladislavovi IV Kumánovi, který za věrnost městu udělil titul svobodného královského města, což mu přineslo nová privilegia a dále zvýšilo jeho význam v rámci Uherského království. V roce 1524 je Šoproně prvním městem v Uhersku, kde probíhá církevní reformace a většina obyvatelstva konvertuje k Luteránům.

V roce 1529 vyplenili okolí Šoproně Turci, ale samotné město dobyto nebylo. Za osmanské okupace město paradoxně získalo na významu, protože se do bezpečí jeho hradeb stahovali lidé z okolních obsazených oblastí (v průběhu 15 a 16. století zde několikrát zasedal i parlament). Avšak v roce 1605 město podlehl vojskům Štěpána Bočkaje při protihabsburských povstáních. Ke konci století se územím přehnal morová epidemie, která zabila polovinu obyvatel města. Navíc v roce 1676 došlo k ničivému požáru, který zasáhl většinu šlechtických domů uvnitř hradeb. V následujících desetiletích však na místě vyhořelých středověkých domů začaly vyrůstat nové barokní domy, které dnes tvoří podstatnou část zástavby historického jádra. Po odchodu Osmanů z Uherska na konci 17. století Šoproně opět vzkvétá a na počátku 18. století se dostává mezi desítku nejvýznamnějších měst Uherska. Šoproně se stává centrem stejnojmenného komitátu (uherská územní jednotka). V roce 1753 se také v blízkosti Šoproně v dole *Brennbergbánya* začalo poprvé v celém Uhersku těžit uhlí.

Po první světové válce došlo v důsledku podpisu Trianonské a Saint-Germainské smlouvy o okleštění rozlohy Uherska o více než 70% do podoby dnešního Maďarska. Dle druhé zmíněné smlouvy připadla západní část Uherska (Burgenland) Rakousku, avšak obyvatelé Šoproně s přilehlým okolím se na základě referenda z 14. prosince 1921 rozhodli zůstat pod Maďarskem. Na základě tohoto činu místních obyvatel město získalo prestižní titul „*Civitas Fidelissima*“, v překladu *nejvěrnější město*. Město se však v meziválečném období dostalo do nepříznivé situace kvůli poklesu obchodních kontaktů s Rakouskými partnery. Ve snaze kompenzovat ekonomické ztráty byla snaha město přeorientovat z centra obchodu na turistické letovisko, které lákalo především krásnou a zachovalou historickou architekturou.

Během nacistické okupace byla zlikvidována místní židovská menšina a město bylo několikrát zasaženo bombardováním. Po konci války byla také odsunuta většina německy mluvícího obyvatelstva (populační úbytek mezi roky 1941 a 1949 tvořil necelých 23% obyvatelstva, což představovalo cca 10,5 tisíce obyvatel). V následujících desetiletích v dobách socialismu se Šoproň nacházela v nevýhodně poloze v bezprostřední blízkosti železné opony, což mělo za následek další izolaci města. Turisté mohli přijíždět jen se zvláštním povolením a na denním pořádku byly časté nepříjemné kontroly cestujících ve vlacích či na silnicích.

Přestože se komunistická správa snažila o rozvoj průmyslu, prioritou zůstala i údržba historických a kulturních hodnot města a Šoproň si tak zachovala svoji jedinečnou podobu dodnes. I proto v roce 1975 město získalo mezinárodní ocenění za svůj program na ochranu pamětihodností. V této ne příliš příznivé době se město také snažilo propagovat sebe sama vytvářením kulturních událostí (*Šoproňské festivalové týdny*), kterými se snažila a dodnes snaží lákat turisty. Zajímavostí je konání tzv. *Panevropského pikniku* 19. srpna 1989 v obci Fertőrákos poblíž Šoproně, při kterém došlo k několikahodinovému otevření hranic s Rakouskem, jehož využilo několik stovek občanů NDR k útěku na západ. Akce byla jednou z předzvěstí pádu železné opony a dodnes se každoročně na stejném místě konají vzpomínkové akce.

V současné době je politická situace v Evropě pro ekonomiku Šoproně založené primárně na cestovním ruchu velmi příznivá (volný pohyb obyvatel EU v rámci Schengenského prostoru). Město, které si možná díky šťastné souhře náhod (město nebylo zdevastováno tureckými nájezdy ani nedošlo k výraznější destrukci historických budov v centru v průběhu opakujících se bombardování za druhé světové války) dokázalo zachovat svůj středověký ráz, je nyní rozhodně nejkrásnějším městem Maďarska. Díky své poloze na hranici s Rakouskem a blízkosti nejen Vídně (70 km), ale i Bratislavy (77 km), do města proudí každoročně rostoucí zástupy turistů. Šoproň také navázala na německou minulost a znovu se stala bilingválním městem, což potvrzují dvojjazyčné názvy cedulí s názvy ulic a dopravní značky.

Mimo historických pamětihodností Šoproň láká i okolní malebnou krajinou. Na jih od města se rozkládá rozsáhlá zalesněná vrchovina *Löverek*, naopak na severovýchodě leží *Neziderské jezero*, které obklopuje národní park. Šoproň samotná navíc leží ve vyhlášené vinařské oblasti. Kombinace těchto téměř ideálních geografických faktorů potvrzuje, že město je předurčené být turistickou metropolí celého Maďarska, která dokáže uspokojit téměř každého návštěvníka. I díky tomu je Šoproň nejbohatším městem v zemi. Zajímavostí také je, že se díky levné, ale kvalitní zubařské péči a dobré dopravní dostupnosti (blízkost Vídeňského letiště) město stalo světovým centrem „dentální turistiky“. V současné době je zde otevřeno více, než 300 zubařských klinik.

32.3 ZÁVĚR

Pokud bychom se měli zamyslet nad otázkou, jaký vliv měla dlouhodobě příhraniční pozice města na jeho vývoj a současný stav, lze již na základě faktu, že se dnes jedná o nejbohatší město Maďarska, tvrdit, že bezpochyby pozitivní. I v období socialismu, které pro rozvoj turistického ruchu nebylo příznivé, zejména pak v marginálních příhraničních oblastech, ve které se Šoproň nacházela, její turistický potenciál nepoklesl. V dnešní době, kdy v Evropské unii státní hranice již nepředstavují reálnou bariéru pro svobodný pohyb občanů, se Šoproň těší nebývalému nárůstu přílivu zejména zahraničních turistů, kteří pro město znamenají obrovský příliv kapitálu. Pokud se zásadním způsobem nezmění politická situace v zemi, lze očekávat, že „výkladní skříň Maďarska“ bude prosperovat i nadále.

POUŽITÁ LITERATURA

- TRČKA, J. (2004): *Šoproň - Perla západního Maďarska* [online], Hospodářské Noviny IHNED, Economia, a.s. [cit. 2013-05-05]. Dostupné na: < <http://in.ihned.cz/c1-14138900-sopron-perla-zapadniho-madarska>>
- *History of Sopron* [online], Budapest Travel Guide – Tourism information Portal of Budapest, 2012 [cit. 2013-05-05]. Dostupné na: <<http://www.budapest.com/hungary/cities/sopron/history.en.html>>
- *Sopron* [online], poslední aktualizace 30. 4. 2013 v 05:15, Wikipedie [cit. 2013-05-05]. Dostupné na: < <http://en.wikipedia.org/wiki/Sopron>>
- *Pan-European Picnic* [online], poslední aktualizace 22. 3. 2013 v 23:58, Wikipedie [cit. 2013-05-05]. Dostupné na: < http://en.wikipedia.org/wiki/Pan-European_Picnic>
- BETH, M. "*The inciDENTAL tourist*" [online], USA Today [cit. 2013-05-05]. Dostupné na: <http://usatoday30.usatoday.com/travel/news/2005-07-28-dental-tourism_x.htm>

33. PÉCS – CHARAKTERISTIKA MĚSTA

Bc. Tereza Stehlíková (KGG PŘF UPOL)

33.1 ÚVOD

Pécs neboli Pětikostelí, jak se město česky nazývá, je páté největší město v Maďarsku (rozloha 163 km²) ležící na jihu země, asi 200 km od hlavního města Budapešť. Město je župním hlavním městem v župě Baranya a oblasti Jižní Zadunají. (pecs.hu, 2012) V celé župě žije okolo 400 tisíc lidí a ve městě samotném okolo 160 tisíc lidí. Atmosféra ve městě připomíná atmosféru, kterou známe z měst v oblasti Středozemního moře, proto se také městu přezdívá „maďarská brána ke Středozemnímu moři.“ (Olomouc.eu, 2009)

33.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

33.2.1 Historie města Pécs

Město bylo založeno ve 2. století Římany pod názvem Sopianae v oblasti, která byla osídlena Kelty. Ve 4. století byla Pécs velmi důležitým křesťanským městem. Z tohoto období pochází také raně křesťanské pohřebiště, které bylo v roce 2000 zapsáno na seznam UNESCO. V roce 1009 bylo v Pécsi založeno biskupství a dodnes je město sídlem biskupa římskokatolické církve. (pecs.hu, 2012) V roce 1367 byla ve městě založena univerzita králem Ludvíkem Velikým. Tato univerzita je po Karlově univerzitě v Praze druhou nejstarší univerzitou ve střední Evropě, tudíž nejstarší univerzitou v celém Maďarsku. V současnosti má univerzita 9 fakult a studuje na ni okolo 25 tisíc studentů. (olomouc.eu, 2009)

Po bitvě u Moháče v roce 1526 bylo město Pécs obsazeno Turky. Turci začali město přebudovávat k obrazu svému. Kostely byly přebudovány na mešity, byly vystavěny turecké školy Koránu, lázně, bazary a celé město se řídilo islámským právem Šaría. (pecs.hu, 2012)

V roce 1664 přišel do města Chorvat Nicholas Zrínyi s armádou a začal město pustošit a vypalovat. V této době byla zničena většina památek tohoto středověkého města. Zachoval se pouze hrad, městské opevnění, bašta Barbakán a síť tunelů a katakomb vedoucích pod městem. Útok přežilo také několik tureckých památek, mezi nimi tři mešity, dva minarety, lázně a několik dalších staveb. Z osmanské nadvlády bylo město osvobozeno až v roce 1686 (pecs.hu, 2012)

Lepší časy pro město započaly v roce 1710. Pécs začala vzkvétat v oblasti průmyslu, obchodu i vinařství. V roce 1777 získalo město městská práva od Marie Terezie. V roce 1882 bylo město napojeno na železnici s hlavním městem Budapeští, a to zapříčinilo ještě větší rozvoj průmyslu. (pecs.hu, 2012)

V období 1. světové války byla Pécs obsazena srbskými jednotkami, po Trianonské dohodě Maďaři ztratili Slovensko a do Pécse byla přesunuta bratislavská univerzita (dříve zvaná Pozsony). Za 2. světové války nebylo město nijak poškozeno, naopak prosperovalo a rozšiřovalo se připojováním okolních obcí. (pecs.hu, 2012)

33.2.2 Vybrané památky

Raně křesťanská nekropole

Nejvýznamnější památkou v Pécsi je pohřebiště pocházející ze 4. století, které se nachází před katedrálou. Nachází se zde bohatě zdobené hrobky s podzemními pohřebními komorami. Tato nekropole byla v roce 2000 zapsána na Seznam světového dědictví UNESCO. (whc.unesco.org, 2012)

Katedrála svatého Petra

Základy katedrály jsou datovány až do období 4. století. Stavba dnešní podoby románské katedrály započala po požáru v roce 1064. Průčelí katedrály byla dostavěna při rekonstrukci v 19. století. K poslední rekonstrukci došlo ve 20. století. Na dnešní podobě katedrály můžeme tedy vidět několik druhů stavebních slohů, podle toho, v jakých obdobích byly jednotlivé části přistavěny. (pecs.hu, 2012)

Obr. 46: Katedrála svatého Petra v Pécsi.

Zdroj: www.en.wikipedia.org

Mešita paši Gazi Kásima

Tato mešita byla původně gotickým kostelem svatého Bartoloměje postaveným ve 13. století. Na mešitu byl kostel přestavěn v roce 1543, kdy bylo město pod tureckou nadvládou. V roce 1686 po pádu turecké nadvlády se mešita začala opět používat jako římskokatolický kostel, ale podoba mešity ji zůstala dodnes a je pokládána za nejtypičtější památku na tureckou nadvládu v Maďarsku. Na mešitě můžeme pozorovat katolický kříž a turecký půlměsíc vedle sebe, což má symbolizovat, že tato dvě náboženství – křesťanství a islám, mohou žít společně. (pecs.hu, 2012)

Obr. 47 Mešita paši Gazi Kásima. Zdroj: www.pecs.hu

Mešita a minaret Hassana Jokovaliho

Tato mešita byla postavena v 16. století v období turecké nadvlády. Je považována za jedinou kompletně dochovanou islámskou památku v Maďarsku, protože na rozdíl od mešity paši Gazi Kásima se mešita zachovala celá i s minaretem, který je zakončený půlměsícem. (pecs.hu, 2012)

Obr. 3. Mešita a minaret Hassana Jokovaliho.

**Obr. 48. Mešita a minaret Hassana Jokovaliho.
Zdroj: www.pecs.hu**

33.3 ZÁVĚR

Město Pécs je jedním z těch typických měst, ve kterých můžete nahlédnout do kultur všemožných národů nebo náboženství. Ve městě se snoubí tři náboženství: křesťanství v podobě monumentálních kostelů a katedrál, islám v podobě dvou mešit, kde obě nesou své „nej“ v rámci Maďarska a judaismus, který symbolizuje synagoga z 19. století. Městem také prošlo několik národů, ať už to kromě Maďarů byli Turci, Chorvati, Srbové, každý z nich po sobě ve městě něco zanechal. Menšiny těchto národů žijí ve městě dodnes. Právě maďarských Chorvatů žije v Pécsi nejvíce. O tom, že Pécs je městem mnoha památek a krás svědčí také fakt, že v roce 2010 získalo město ocenění Evropské město kultury.

POUŽITÁ LITERATURA

Jan Doubravnický (2010): Maďarská Pécs, strhující kosmopolitní brána do Středomoří. [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: http://cestovani.idnes.cz/maarska-pecs-strhujici-kosmopolitni-brana-do-stredomori-p33-/kolem-sveta.aspx?c=A100624_153702_igsvet_tom

Oficiální informační portál Olomouc [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <http://www.olomouc.eu/o-meste/mezinarodni-kontakty/pecs-madarsko>

Oficiální portál města Pécs [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <http://www.pecs.hu/>

World heritage convention UNESCO [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <http://whc.unesco.org/en/list/853/>

34. BUDAPEŠŤ – CHARAKTERISTIKA MĚSTA

Bc. Petra Grulová (KG PŘF UPOL)

34.1 ÚVOD

Hlavní město Maďarska- Budapešť- je dopravním, hospodářským a kulturním centrem země. Je 8. největším městem EU. Budapešť je správním městem Pešťské župy. Počet obyvatel Budapeště je 1,77 mil. Rozkládá se na obou březích řeky Dunaje- na ploše 525 km². Řeka zde vytváří několik ostrovů, na kterých se město rozkládá. Nejznámější jsou např. Markétin a Csepelský ostrov. Rozdělené části města řekou mají odlišný krajinný ráz. Levobřežní část (Pešť) se rozkládá na rovině a pravý břeh je značně kopcovitý – Budínské vrchy (*Budai-hegység*) - 527 m (*János-hegy*). Centrum města se nachází v nadmořské výšce kolem 105 m. V Budínských vrších se nachází několik jeskyní, které jsou zpřístupněné pro návštěvníky. Budapešť je díky množství termálních pramenů jedním z největších lázeňských měst na světě. Podnebí je mírné, kontinentální . Průměrná lednová teplota je -2 °C a v červenci 22 °C.

34.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

34.2.1 Poloha města

47° 28' s. š., 19° 3' v. d.

Budapešť je nejvýznamnějším dopravním, kulturním a obchodním centrem Maďarska. Nachází se na březích Dunaje, v Karpatské pánvi. Je napojena na významné silniční a železniční evropské tahy. Velký význam má také v lodní dopravě. Je důležitým přístavem na Dunaji, spojujícím Evropu s Černým mořem. Budapešť je úzce spojena s Bratislavou a Vídní jak z historického, tak z geografického hlediska.

34.2.2 Historie

První obyvatelé žijící na území Budapeště byli Keltové v 1. století př.n.l. Kolem roku 89 n. l. založili Římané severně od dnešního centra osadu Aquincum (až 20 000 obyv.). Úpadek Římské říše a období stěhování národů znamenaly také vylidnění Aquinca. V Panonii se vystřídali Hunové, Ostrogóti, Langobardi, Avari, Slované a nakonec počátkem 10. století se zde usadili Maďaři vedení knížetem Arpádem. Slibný vývoj města narušili ve 13. století Mongolové. V rámci výstavby opevněných hradů po celém Maďarsku byl vystavěn opevněný hrad i v Budapešti na dnešním Hradním vrchu. V roce 1526 zabrali velkou část Uher Turci. Kostely ve městě byly tedy často přeměněny na mešity. Teprve v roce 1686 byl Budín po dlouhém dobývání získán zpět Habsburky.

Budapešť vznikla v roce 1873 spojením tří měst- Starého Budína, Budína a Pešti. Město začalo brzy soupeřit s Vídní. Vyrostly široké bulváry a náměstí, významné budovy a předměstí se zelenými parky. Výstavba vyvrcholila roku 1896.

Porážka v první světové válce a rozpad Rakousko-Uherska byly velkou ránou pro celé území včetně Budapešti. Rozvoj Budapešti ale stále pokračoval. Roku 1930 překročil počet obyvatel Budapešti 1 milion.

Druhá světová válka zanechala obrovské škody. V roce 1944 ustupující německá armáda vyhodila do povětří všechny mosty přes Dunaj. Hradní čtvrť byla dělostřeleckou palbou téměř srovnána se zemí. V roce 1945 obsadila město Rudá armáda. Na podzim 1956 se Budapešť stala centrem revoluce při pokusech o odstranění komunistické moci. Lidové povstání bylo krvavě potlačeno sovětskými tanky. V polovině 80. let dosáhla Budapešť největšího počtu obyvatel (2,1 milionu). Od té doby se počet obyvatel snižuje. Komunistickou éru ukončily svobodné volby v roce 1990.

34.2.3 Územně správní členění

Budapešť je rozdělena do 23 obvodů označených římskými číslicemi. Od roku 2010 je starostou města István Tarlós.

34.2.4 Doprava

Budapešť je hlavní dopravní křižovatkou Maďarska. Břehy Dunaje spojuje na území města 9 silničních a 2 železniční mosty. Hlavní autobusové nádraží je Stadiónok. Z Budapešti se paprskovitě rozbíhají hlavní silniční i dálniční tahy do celého Maďarska a sousedních zemí. Ve městě je 7 velkých železničních nádraží. Budapešť je významným říčním přístavem na Dunaji, spojujícím střední Evropu s Černým mořem. Hlavní nákladní přístaviště se nachází v jižní části města na ostrově Csepel. Budapešťské letiště (Ferihegy) se nachází asi 15 km od centra. Hromadná doprava v centru je zajišťována metrem, autobusy, tramvajemi a trolejbusy.

34.2.5 Památky a zajímavá místa

Budova Parlamentu

Obr.49: Parlament (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Budapestparliament100.jpg>)

Maďarský parlament je neopomenutelnou součástí Budapešti. Nachází se hned u Dunaje a jeho hlavní brána směřuje na Kossuthovo náměstí. Parlament byl postaven na přelomu 19. a 20. století a jde o nejrozsáhlejší budovu Maďarska. Má asi 691 místností a na délku měří 268 metrů, přičemž jen výška samotné kupole je 96 metrů.

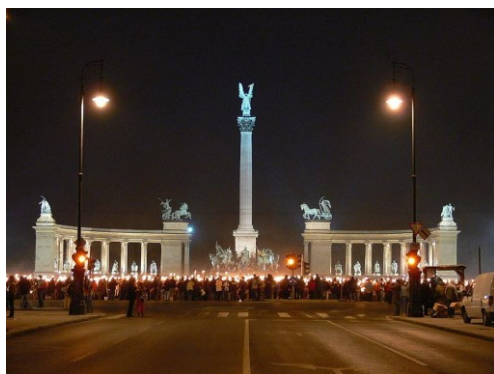
Budínský hrad

Obr.50: Budínský hrad (Zdroj: <http://budapest.poznej.com/pamatky/budinsky-hrad/>)

Budínský hrad patří mezi hlavní turistické magnety Budapešti. Hrad a přilehlá hradní čtvrť se vypíná na západním kopci, který se zdvíhá od břehů Dunaje. Je to místo historické paměti Uher a sídlo uherských králů, proto se někdy nazývá také Kralovský palác či Královský hrad. Najdete zde skutečnou plejádu architektonických stylů od středověkých pozůstatků, přes ohromující baroko až po veřejné budovy 19. století, které se odvolávají na všudypřítomný historismus. Pro svou nespornou hodnotu byl celý areál zapsán v roce 1987 na seznam Světového kulturního dědictví UNESCO.

Andrássyho třída a Náměstí Hrdinů

Obr.51: Sloup na Náměstí Hrdinů (https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:03h%C5%91s%C3%B6k_tere.JPG)

Obr.52: Andrássyho třída (Zdroj: <http://www.dkpblog.com/2011/03/andrassy-boulevard-budapest-hungary.html>)

Na Andrássyho třídě se nachází řada divadel, restaurací, kaváren a dokonce i Státní opera. Na konci Andrássyho třídy je vstup do městských sadů (Város liget), v nichž najdete Széchenyiho lázně, Vidám park a Náměstí Hrdinů. Uprostřed náměstí stojí 36 metrů vysoký sloup se sochou archanděla Gabriela nesoucího svatoštěpánskou královskou korunu a apoštolský kříž. Náměstí lemuje kolonáda se

sochami význačných osobností maďarské historie. Nachází se tady také hrob neznámého vojína, výstavní hala (Mücsarnok) a Muzeum krásných umění.

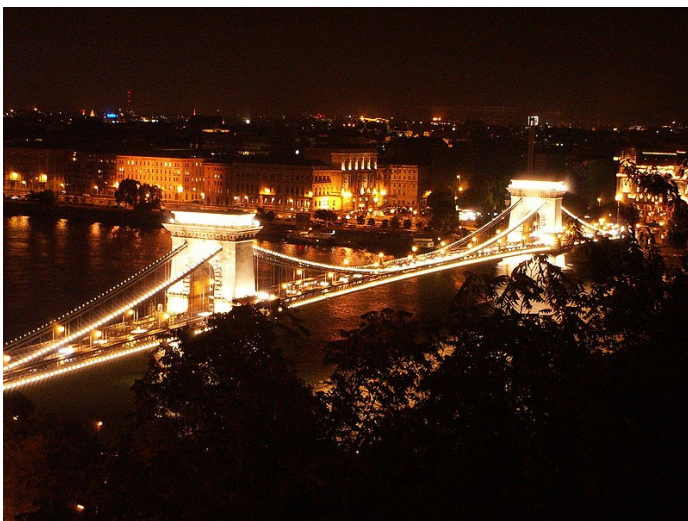
Rybářská bašta

Obr.53: Rybářská bašta (Zdroj: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/87/Fishermansbastion2.JPG>)

Rybářská bašta se nachází v Budíně, na pravém břehu Dunaje na Hradním vrchu Várhegy. Byla navržena architektem Frigyes Schulekem a postavena v letech 1895-1902. Rekonstrukční práce po druhé světové válce vedl jeho syn János Schulek. V blízkosti stavby stojí jezdecká socha svatého Štěpána (Szt. István), novogotický tzv. Matyášův chrám zasvěcený panně Marii a hotel Hilton.

Széchenyi Lánchíd(Széchenyiho Řetězový most)

Obr. 54: Széchenyiho most (Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Kettenbr%C3%BCke_Budapest_bei_Nacht2.jpg)

Tento most je nejstarší dochovaný most v Budapešti. Byl prvním permanentním mostem přes Dunaj v Budapešti. Byl navržen v roce 1839 anglickým inženýrem Williamem T. Clarkem a otevřen byl v roce 1849. Most je 202 m dlouhý.

Maďarská státní opera

Obr.55: Maďarská státní opera (Zdroj: <http://budapest.poznej.com/pamatky/madarska-statni-opera/>)

Maďarská státní opera nebo také v originále Magyar Állami Operaház je nádherná neo-renesanční budova, která se nachází v centru města – Staré Pešti. Budovu navrhl významný maďarský architekt Miklós Ybl a byla postavena mezi roky 1875 a 1884. Výstavbu financovalo město Budapešť a tehdejší Rakousko-Uherský císař František Josef. Pro veřejnost se pak slavnostně otevřela 27.srpna 1884.

Katedrála svatého Štěpána

Obr. 56: Katedrála svatého Štěpána (Zdroj: <http://budapest.poznej.com/pamatky/svatostepanska-katedrala/>)

Katedrála svatého Štěpána se nachází přímo v historickém centru metropole Budapešť, poblíž Deákova náměstí a parlamentu Országház. Je to jeden z národních a křesťanských symbolů všech Maďarů. Štěpán I. Svatý byl panovník z rodu Arpádovců a zakladatel uherského státu. Majestátní stavba v duchu historismu a neoklasicismu se pne snad až k nebesům. Budete obdivovat především nádhernou kopuli a čisté linie architektury. Kopule je vysoká 96 metrů a symbolicky představuje rok 896, ke kterému se datuje příchod Maďarů do oblasti Karpatské kotliny.

Velká tržnice

Obr. 57,58: Velká tržnice (Zdroj: <http://www.turistika.cz/fotogalerie/67633/budapest-velka-trznice-vasarcsarnok#536344>)

Budova budapešťské centrální tržnice je více než sto let stará a svým vzhledem připomíná vlakové nádraží. Patří mezi nejoblíbenější nákupní centra v Budapešti a z vícero tržnic ve městě je nejznámější. Ve svých třech patrech nabízí široký sortiment potravin a suvenýrů.

34.3 ZÁVĚR

Budapešť je město bohaté na historické památky. Je stále cílem mnoha turistů ze zahraničí a plní reprezentační funkci jakožto hlavní město. Historická váha města je doplněna důležitou obchodní a dopravní funkcí města. Každý návštěvník si proto v Budapešti vybere to nejzajímavější podle chuti, ať už míří za odpočinkem v lázních, přírodou, památkami, obchodem nebo rušným nočním životem.

POUŽITÁ LITERATURA

- MOBI SIGHTS. *Budapest Sights: : a travel guide to the top 30 attractions in Budapest, Hungary* [online]. 1. vyd. [Kindle Edition]
- Budapešť. *Mediashow.cz* [online]. Dostupné z: <http://www.cestovani.mediashow.cz/mesta/budapest-budapest-kralovna-podunaji.html>
- Budapest Portal. *Budapest* [online]. Dostupné z: <http://budapest.hu/Lapok/default.aspx>
- Budapešť. *Průvodce Budapeští* [online]. Dostupné z: <http://budapest-pruvodce.cz/pamatky>
- Budapešť. *Poznej.com* [online]. Dostupné z: <http://budapest.poznej.com/>
- Budapešť-Velká tržnice. *Budapešť: Ubytování a turistické informace* [online]. Dostupné z: <http://www.ubytovani-budapest.cz/products/budapest-velka-trznice-vasarcsarnok-/>

35 VÝZNAM VISEGRÁDU – HISTORIE, SOUČASNOST

Bc. Lucie Daňková (KG PŘF UPOL)

35.2 ÚVOD

Visegrád je malé městečko, které má kolem 3000 obyvatel. Toto město je mnoho historických památek. Více jak 100 let zde vládli uherští králové (Orbion, 2013).

V roce 1335 se v novém paláci setkali králové z Uherska, Česka a Polska. Tito vládci se zde dohodli na vzájemné spolupráci. Později, v roce 1991 tuto spolupráci napadobili maďarský, polský a tehdy československý prezident a vytvořili V3. Později se V3 stala V4, po rozdělení Československa. Obě významné historické události jsou připomenuty na Visegrádském hradě (Orbion, 2013).

35.3 VLASTNÍ SDĚLENÍ

Visegrád se nalézá v příkrém zákrutu řeky Dunaje. Turisté se sem nejedí jen pokochat nádhernými výlety, ale jezdí tady hlavně kvůli městské historii (FALLON, BEDFORD, 2007). Jižně a jihozápadně směrem od Visegrádu je pohoří Pilis. Tato krajina je tvořena dubovými a bukovými lesy. V době Matyáše Korvína patřilo pohoří do soukromého loveckého revíru. V dnešní době je tato oblast využívána jako budapešťská rekreační oblast. Toto území patří do Národního parku Dunaj-Ipoly. Zbytek národního parku tvoří pohoří Börzsöny, který je severně od Dunaje. V pohoří je skalní útes Prédikáloszék (Kazatelna vysoká 639 m). Avšak tento útes je určen jen pro zkušené horolezce. Další zajímavá trasa v tomto pohoří je na Dobogókő (699 m). Tento výstup je snazší a vede přes Rám-szakadék (propast Rám). Celé pohoří je dobrou oblastí pro pozorování ptáků v západním Maďarsku (FALLON, BEDFORD, 2007).

6 km od Visegrádu je Dömös, kde se nachází říční pláž a kempink. Je zde také základna pro průzkum pohoří (FALLON, BEDFORD, 2007).

35.2.1 Historie

V roce 1335 se konal visegrádský sjezd králů neboli mezinárodní konference, kde panovníci tehdejších středoevropských království řešili problémy svých zemí (Visegrad group, 2013).

Tento sjezd se konal na Visegrádě, kde sídlil ve 14. stol. král Karel I. z Anjou a jeho dvůr. Visegrád byl vybudován na vrcholu skály králem Bélou IV. v padesátých letech 13. století. V této době zemi sužovaly tatarské nájezdy. Hrad měl sloužit jako ochrana před nepřátelskými vpády. Později král rozšířil Visegrád o obytnou věž (vodní hrad), která byla blízko břehu Dunaje. Dále rozšířil Visegrád o hradby v údolí, které spojovaly hrad s věží, a tím vytvořil mohutný opevněný areál (Visegrad group, 2013).

Pojmenování Visegrád je slovanského původu a znamená vysoko stojící hrad neboli Vyšehrad. Dříve se tak jmenovalo hradiště, které se nalézalo severně od dnešního Visegrádu. Toto hradiště bylo užíváno jako županské sídlo, které později zaniklo. Dochoval se jen název Vyšehrad, který převzali i Maďaři. Uherský král Karel I. z Anjou v roce 1323 přemístil svoje sídlo z Temešváru do Visegrádu. Sídlil zde nejvyšší soud i královské úřady (Visegrad group, 2013).

V roce 1330 byl hrad i město Visegrád dostatečně reprezentativní a připravené na příjezd českého krále Jana Lucemburského, jeho syna a dědice moravského markraběte Karla, polského krále

Kazimíra II. Velikého, Rudolfa I. Saského, slezského knížete Boleslava III. Lehnicko-Břežského a reprezentanty Řádu německých rytířů, jakož i jejich početné družiny (Visegrad group, 2013).

V západní Evropě na začátku 14. století se odehrála morová pandemie a krize, ale zároveň i rozkvět rytířské kultury. Dějiny tří tehdejších středoevropských království – českého, uherského a polského si byly ve 14. století v mnohém podobné. Toto období je typické výstavbou a mohutným rozvojem těchto států, díky jejich mimořádným panovníkům.

Starobylé dynastie v Čechách a Uhrách vymřely na začátku 14. století. Tato království měla vnitřní problémy, což ovlivnilo i jejich vzájemné vztahy. V Polsku dosáhl trůnu kujavský vévoda Vladislav Lokýtek, který byl z Piastovců. Vladislav I. Lokýtek (1306-1320) se stal krakovským knížetem a za doby své vlády opět spojil rozdrobená polská území a v roce 1320 byl korunován na polského krále. Tento král vládl do roku 1333. V Uhrách v roce 1301 po vymření dynastie Arpádovců nastoupil na trůn Karel z Anjou. Panovníci Polska a Uher se snažili vzájemně podporovat. Na český trůn usedl po vymření dynastie Přemyslovců v roce 1306 Jan Lucemburský (1310-1346). Tento český král se snažil udržovat dobré vztahy s Uherským královstvím. Vztahy česko-polské byly složitější. Byly dvě klíčové okolnosti, které řešily spory mezi českým a polským králem. Prvním bodem bylo proniknutí moci českého krále do velké části Slezska v letech 1327 a 1329 a druhou byly nároky na polský trůn, které měl Jan Lucemburský z titulu nástupce Přemyslovců. Jelikož polský trůn získal Václav II. a zdědil jej poslední Přemyslovec Václav III. (1305-1306) (Visegrad group, 2013).

Po smrti polského krále Vladislava Lokýtky začal panovat v Polském království jeho syn Kazimír III. Jan Lucemburský chtěl urovnat dlouholeté českopolské spory. A to z důvodů, aby získal spojence proti svým nepřátelům rakouským vévodům a proti římskému císaři Ludvíku Bavorovi (Visegrad group, 2013).

Král Karel I. zprostředkoval jednání mezi polským a českým panovníkem v Uherském království. Zde se měl řešit i spor mezi Polským královstvím a Řádem německých rytířů. Za sudí si sporné strany zvolily roku 1334 Karla z Anjou a Jana Lucemburského (Visegrad group, 2013).

Visegrádská konference uzavřela diplomatická jednání, která trvala téměř dva roky. O jejich konání se nejvíce zasadil právě Visegrád, kde se konaly opakované návštěvy v zájmu stálého kontaktu a informovanosti (Visegrad group, 2013).

Kazimír uzavřel příměří s moravským markrabětem Karlem, synem českého krále Jana Lucemburského. Jan Lucemburský a jeho synové se posléze vzdali území v Polsku a polský král se naopak vzdal polských území (Slezsko a Plocko). Listinu o dohodách sepsali Kazimírovi vyslanci a slíbili, že polský král dohodu potvrdí posléze, to se však, ale nestalo. Poté česká delegace přijela na Visegrád uzavřít česko-uherskou spojeneckou smlouvu (Visegrad group, 2013).

Následně došlo k jednání arbitrážního soudu, kde se sešli osobně všichni tři panovníci. Uherský král Karel I. z Anjou pozval oba zneprátelené panovníky na svůj Visegrádský hrad v roce 1335. Tyto pozvané pak hostil po tři až čtyři týdny. Dokonce tato schůzka byla zaznamenána kronikáři. Panovníci se sešli na Visegrádě, aby se dojednal rozsudek ohledně polského území okupovaném Řádem německých rytířů (Visegrad group, 2013).

Polský král nakonec slíbil vyplatit 20.000 kop pražských grošů českému králi, pokud se tento český král vzdá polského královského titulu. Jan Lucemburský na oplátku sepsal odstupující listinu, kterou dal do úschovny uherskému králi. Pokud by Kazimír nevyplatil zbývající částku, uherský král by měl za povinnost českému králi odstupující listinu vrátit, nebo by musel zaplatit zbývajících 6.000 kop pražských grošů (Visegrad group, 2013).

Na visegrádském sjezdu došlo ke slavnostnímu uzavření česko-polské mírové smlouvy, ale také zde byla podepsána listina o bezpečnosti cesty vedoucí z Polska do Vratislavi, listina o zbourání

hradu Boleslavit a smlouva, kterou mělo být zajištěno česko-polské spojení (Visegrad group, 2013).

Sepsáním mírové smlouvy se toho samého dne odehrálo ústní vyhlášení rozsudku ohledně sporů mezi Polskem a Řádem německých rytířů. Dobřínská oblast, která do té doby byla v držení Řádu německých rytířů, byla dána zpět pod svrchovanost Polského království. V této listině bylo řečeno, že toto území patřilo polskému králi až do doby, dokud oblast po válce s Lokýtkem nezabral Řád německých rytířů a Jan Lucemburský. Listina přisoudila Kujavsko a Dobřínsko Kazimírovi a Pomořany Řádu německých rytířů (Visegrad group, 2013).

Jednotlivé strany visegrádské schůzky králů věnovali větší pozornost něčemu jinému. Polské království věnovalo větší pozornost česko-polskému vyrovnání a územní dohodě mezi Polskem a Řádem německých rytířů. Maďarské království chtělo zase vytvořit na Visegrádě schůzku ekonomického charakteru. Karel I. nařídil podrobně upravit obchodní cesty mezi Uhrami, Českým královstvím a zeměmi, které k němu patřily (Visegrad group, 2013).

V dnešní době se zachovala jen část písemností. V českém královském archivu (dnes Národní archiv v Praze) se nachází mnoho listin. Další listiny se uchovaly ve Vratislavi (Visegrad group, 2013).

Spojení mezi třemi středoevropskými zeměmi trvalo asi půl století, ale zároveň byla každé zemi ponechána volná ruka v jejich zahraniční politice. Visegrád se stal ve středověku místem, kde se řešily konflikty. Proto se stal symbolem spolupráce dnešních středoevropských zemí, které zde vznikly místo bývalých království (Visegrad group, 2013).

35.2.2 Současnost

Visegrádská čtyřka (V4) znamená neoficiální označení čtyř postkomunistických zemí ve střední Evropě – České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska. Původně byla tato skupina označována jako Visegrádská trojka (Visegrad group, 2013).

Visegrádská trojka vznikla 15. 2. 1991, kdy se setkali prezidenti V. Havel, J. Antall a L. Wałęsa v maďarském Visegrádu. Seskupení dostalo svůj název na tomto setkání. Tehdejší hlavní cíl této skupiny byla plná integrace do západních struktur.

Visegrádská čtyřka vznikla až důsledkem rozdělení Česko-slovenské federativní republiky v roce 1993 (Visegrad group, 2013).

Politikové podepsali ve Visegrádu deklaraci blízké spolupráce tří (čtyř) středoevropských zemí na jejich cestě k evropské integraci. Jakmile byl ukončen komunistický režim, byla kooperace mezi zeměmi důležitá pro přechod od totalitárního systému ke svobodné, pluralitní a demokratické společnosti (Visegrad group, 2013).

Země skupiny V4 byly v roce 2004 přijaty do Evropské unie. Po přijetí do Evropské unie výrazně vzrostly zahraničně-politické aktivity Visegrádské čtyřky a tato skupina se začala soustředit na prosazování spolupráce a stability v širším regionu Střední Evropy. V4 spolupracuje s Rakouskem a Slovinskem, zeměmi Beneluxu či Japonskem, což probíhá v rámci takzvaného Regionálního partnerství. S dalšími zeměmi střední a východní Evropy skupina spolupracuje v rámci takzvaného programu V4+ (Visegrad group, 2013).

Představitelé na různých úrovních Visegrádské 4 se pravidelně setkávají (prezidenti, předsedové vlád). Jednou za rok probíhá oficiální setkání premiérů. Jednou ročně se koná oficiální setkání premiérů. V období mezi těmito summity jedna země V4 zastává předsednickou funkci. V roce 2012 vykonávala předsednickou funkci Česká republika a v letošním roce tuto funkci dělá Polská republika (Visegrad group, 2013).

Jedinou pevnou organizační strukturou V4 je Mezinárodní visehradský fond. Tento fond byl založen roku 2000 a má cíl napomáhat rozvoji kulturní spolupráce, výzkumu a spolupráci v oblasti školství, výměně mládeže a rozvoji příhraniční spolupráce (MPSV, 2007).

35.4 ZÁVĚR

V dnešní době je Visehradská čtyřka důležitým seskupením pro běžný diplomatický provoz. Tato skupina funguje tak, že si tyto státy předávají zkušenosti či informace. Součástí Visehradské čtyřky je Visehradský fond, který pomáhá financovat některé výzkumné a kulturní projekty. Všechny aktivity Visehradské skupiny jsou prováděny k posílení stability ve střední Evropě.

POUŽITÁ LITERATURA

- FALLON, S. – BEDFORD, N. (2007): *Maďarsko*, Praha: Svojtka.
- *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [cit. 2013-28-04]. Dostupné na: <<http://www.mpsv.cz/cs/2462>>
- *Orbion.cz* [cit. 2013-28-04]. Dostupné na: <<http://madarsko.orbion.cz/visegrad/pruvodce/>>
- *Visegrad group* [cit. 2013-29-04]. Dostupné na: <<http://www.visegradgroup.eu/historie>>
- *Visegrad group* [cit. 2013-29-04]. Dostupné na: <<http://www.visegradgroup.eu/congress-of-visegrad/visegradsky-sjezd>>

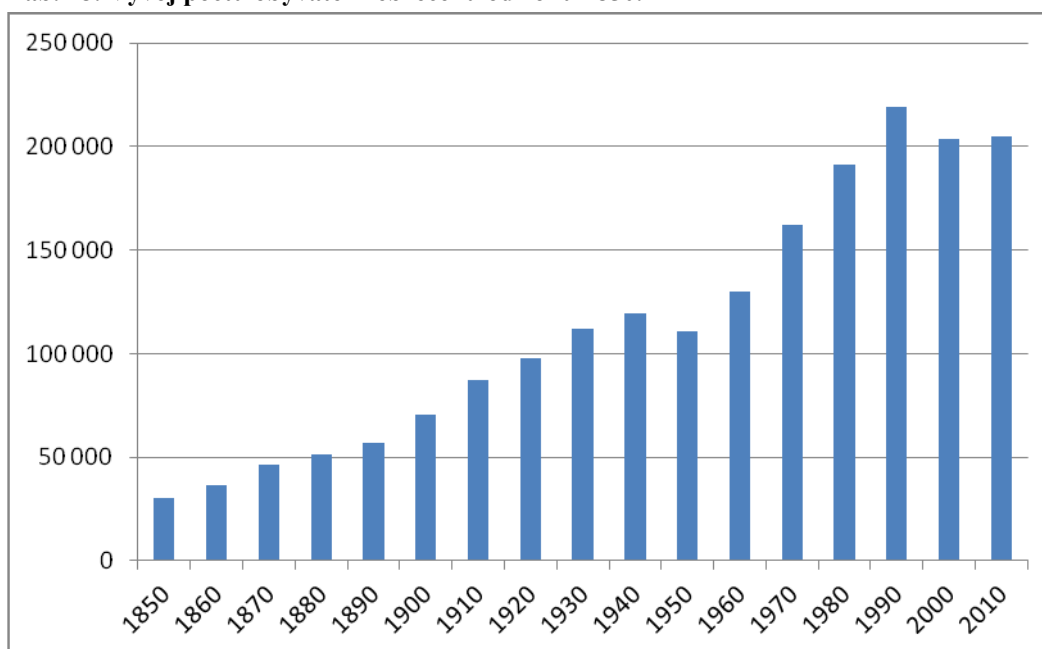
36 DEBRECEN – CHARAKTERISTIKA MĚSTA

Bc. Marek Sedláček (GÚ PŘF MU)

36.2 ÚVOD

Město Debrecín neboli maďarsky Debrecen je díky své rozloze 461,65 km² druhým největším maďarským městem, které se nachází přibližně 220 km východně od hlavního města Budapeště. Debrecín je hlavním městem Hajducko-Bihárské župy. Město se nachází ve východní části Maďarska, mezi řekou Tisza a hranicí s Rumunskem. Je také důležitým kulturním a společenským centrem Maďarska. Můžeme o něm mluvit především v souvislosti s lázeňstvím, školstvím nebo finančnictvím. Po celé Evropě je ale toto město známé především výrobou skvělých debrecínských párků a jiných lahodných uzenin. Právě kvůli nim, se do tohoto města ročně vydávají stovky turistů. Debrecenu se často říká také „kalvinistický Řím“ a v dnešní době v něm žije více jak 200 000 obyvatel.

Tab. 18: Vývoj počtu obyvatel Debrecenu od roku 1850.

Zdroj: Debrecen.hu

Druhé největší a nejlidnatější město Maďarska má bohatou historii. Od svého založení se dvakrát stalo hlavním městem Uher. Město má bohatou historickou tradici a bylo po dlouhou dobu centrem vzdělanosti. Necelých 40 km od města se nachází proslulá hortobád'ská csárda, středisko hojně navštěvované turisty přijíždějícími do maďarské stepi - puszty, jedinečné na evropském kontinentu, která leží západně od Debrecína ve Velké uherské nížině. První maďarský národní park (Hortobágy-Puszta) o rozloze 520 km² byl vyhlášen v roce 1973. Park se vyznačuje ochranou tradičních místních plemen domácích zvířat. Uprostřed národního parku jsou přísně chráněné mokřady s vodním rostlinstvem a zvířenou, především ptáky. Turistika je zde povolena a jsou tu poskytovány také kulturně-výchovné služby.

Puszta Hortobágy je jednou z největších travnatých stepí Evropy, na které se pod širým nebem pase šedý skot, koně, ovce a buvoli. Od roku 1973 patří 70 tisíc ha k Národnímu parku Hortobágy. Na okraji obce Hortobágy se klene přes stejnojmennou řeku most s devíti oblouky.

Obr. 59: Geografická poloha města Debrecen.

Zdroj: cestovatel.cz

36.3 HISTORIE

V místech dnešního města bývalo slovanské sídliště. Když sem dorazili na konci 9. století Maďaři, našli zde kolonii Slováků, kteří zdejší region nazvali Dobře Zliem pro jeho úrodnou půdu. První písemná zmínka o městě je z roku 1235. Tehdy mu ještě patřil staromaďarský název Debresun. Debrecín byl díky obchodu se solí a kožešinami dobře prosperujícím městem a kolem roku 1500 byl nejbohatším městem Maďarska. Dobrá politika, která nad Debrecenem vládla, navíc ušetřila město před rabováním a ničením, takže vzkvétalo dokonce i během období tureckých nájездů. Město paradoxně vydělalo na prohrané bitvě s Turky u Moháče v roce 1526 (v této bitvě zahynul i poslední český král z rodu Jagellonců Ludvík), protože se do něj uchýlilo několik významných šlechtických rodin a ty pak přispěly k jeho rozvoji. V revolučním roce 1849 pak právě v Debrecenu vyhlásil Lajos Kossuth nezávislost Uherska a sesazení Habsburků z trůnu. Tehdy byla ve městě přechovávána i svatoštěpánská koruna.

Až do poloviny 16. století tvořili velkou část obyvatelstva protestanti a kostely byly postavené ve stejném slohu, a tak si město vysloužilo přezdívku “kalvinistický Řím”. Dominantou města je klasicistní dvouvěžový Velký kalvínský kostel pocházející z roku 1821. Je to největší protestantský kostel v Maďarsku. Severně od kostela stojí Protestantská škola, od roku 1816 sídlo prestižní střední školy a ve středověku teologické fakulty. V horní části se nachází knihovna se 650 tisíci díly. Poblíž slavného kostela leží bary a restaurace a vytvářejí živou noční scénu.

Od středověku je studentským městem, v letech 1848-49 bylo "hlavním městem" revoluce a boje za svobodu. Dnes je známé především rozmanitým kulturním životem, např. barvami hýřícím

Květinovým karnevalem 20. srpna, jazzovými dny nebo Letní univerzitou pro cizince, kteří se chtějí naučit maďarsky.

36.4 DOPRAVA

Dálnice a železnice zabezpečují rychlé spojení mezi Budapeští a dalšími regionálními městy. Debrecen leží 220 km od Budapešti. Dostanete se sem během dvou a půl hodin autem nebo tři hodin vlakem. Pokud budete cestovat autem, můžete využít dálnice M35, M30 a M3. Do Debrecenu jezdí také autobusy dopravní společnosti Volán. Je zde 8 železničních tratí spojující Debrecen s ostatními městy v kraji. V Debrecenu je také druhé největší letiště v Maďarsku, které se nachází 5 km od centra města. Vlastní ho místní vláda Debrecena a je provozováno letišťem Debrecen KFT. Jedná se o mezinárodní obchodní letiště.

Městskou hromadnou dopravu v Debrecenu tvoří jedna tramvajová linka a tři linky trolejbusové. Většinu výkonů v debrecenské MHD zajišťují autobusy. Jejich provozovatel – firma Hajdú Volán – je velký experimentátor, neboť takto pestrý vozový park se vidí jen málokde.

36.5 PAMĚTIHODNOSTI

Hlavním symbolem Debrecenu je klasicistní Velký kalvínský kostel na Kossuthově náměstí, který zde byl postaven již v roce 1821 a dodnes zde láká turisty ze všech koutů Evropy. V kostele je umístěno až 300 míst a jedná se tedy o největší kostel tohoto vyznání v Maďarsku. Na tomto náměstí pan Kossuth Lajos přečetl listinu vyjadřující nezávislost Maďarska na Habsburcích, jejichž vojska v tu chvíli pobývala v Budapešti. Rovněž pokud se i v dnešní době demonstruje, druhým největším místem bývá právě Kossuthovo náměstí. Zde vyhlásilo Národní shromáždění v roce 1849 sesazení Habsburků z trůnu. Dnes se zde konají varhanní koncerty a každoročně 20. srpna je uspořádán na náměstí před kostelem ohňostroj. Právě v tento den slaví Maďaři svůj státní svátek – Den ústavy. Tímto dnem zároveň také vrcholí nejvýznamnější kulturní akce Debrecenu, květinový festival. Jedná se o největší turistickou atrakci města. Na tyto dny do Debrecenu zavítá na 230 000 turistů. Na průčelí kostela jsou umístěny velké desky se jmény slavných maďarských studentů a uvnitř se nachází obrovská překrásná knihovna, ve které najdete více než 600 000 svazků knih.

Většinu návštěvníků zaměstnává také nespočet muzeí. Místní folklor je vystaven v muzeu Déri, které stojí kousek na západ od Protestantské školy. Muzeum nabízí skvělé pohledy na život v pusztě a také na buržoazní obyvatele Debrecenu až do 19. století. Zajímavými místy ve městě jsou náměstí Kálvin tér, barokní Malý kalvínský kostel, Červený kostel, synagoga z roku 1909, Univerzita Lájose Kossutha, kostel sv. Anny a větrný mlýn. Mlýn je největším větrným mlýnem ve střední Evropě.

Kousek od města se nachází lidové řemeslnické centrum a dílna Timarhaz, v níž návštěvníci spatří pracující švadleny, košíkáře, řezbáře apod. Malebný bleší trh přitahuje skupinky Ukrajinců, Rumunů, Romů a Maďarů z Transylvánie, kteří zde nabízejí na prodej naprosto vše včetně živých zvířat.

Vyhledávaným místem v Debrecenu je park Nagyerdei Park. Obrovský lesopark je již 60 let chráněnou krajinnou oblastí. V areálu parku je jezero, kde je možné se projet na lodičce. Největším lákadlem parku jsou termální lázně. V Debrecenu si tak přijdou na své milovníci teplé, ale opravdu

teplé vody. V rekreačním komplexu s velmi komplikovaným jménem Nagyerdeigyógyfürdő se lze vykoupat v nejteplejší přírodní vodě v celém Maďarsku.

Debrecen je městem festivalů a koncertů. Konají se zde takové události jako Mezinárodní festival vojenských hudebních kapel, Jazz Debrecen festival, Festival poezie, letní a podzimní festivaly, Turecký festival, Mezinárodní hudební festival Bély Bartóka nebo již zmíněný Květinový festival.

36.5 VOLNÝ ČAS

Lázně s termální vodou o teplotě 63°C leží v severní části města. V areálu lázní je několik vnitřních a venkovních bazénů s nahnědlou minerální vodou a sauny. Alkalická voda, obsahující chloridy, hydrogen- uhličitany, jód, bróm a sůl, se až teprve v poslední době používá jako terapeutická voda. Léčí se zde chronické kloubní záněty, revmatické a jiné potíže pohybového ústrojí, nervové a ženské choroby a ortopedické deformace. Lázně byly nově renovované v roce 2003 a nabízejí množství teplých bazénů a 40 různých druhů léčebných terapií, jako jsou elektroléčba, magneto- a hydroterapie atd.

Zoologická zahrada funguje v Debrecenu už více než padesát let a od té doby přivítala celkem deset miliónů návštěvníků. V dnešní době nabízí k shlédnutí na 160 druhů zvířat v 1500 exemplářích. A to vše na 17 hektarech půdy. Její podoba se neustále vylepšovala. To vše za nějakých 800 forintů na osobu. Děti do 14 let platí 550 forintů. Od roku 1994 je součástí zoologické zahrady taky botanická zahrada. Mezi zajímavé exempláře patří Musa Basjo, mrazuodolný banánovník z Japonska nebo Metasekvoje čínská, která má dost exotický tvar kůžele a jeho jehličí mají tvar peříčka. Autoři botanické zahrady nezapomněli na místní rostliny a na památku zde naleznete rostliny původem z tohoto kraje.

Další součástí zoologické zahrady je také zábavní park, který je největší na východ od řeky Tisy. Ročně jej navštíví několik set tisíc malých i dospělých dětí.

Město má slavný fotbalový klub, Debreceni VSC. Je to jeden z nejlepších týmů v Maďarsku.

POUŽITÁ LITERATURA

- DEBRECEN.HU [online], dostupný na www: <http://debrecen.hu>.
- PRŮVODCE MAĎARSKO [online], dostupný na www: <http://madarsko.orbion.cz>.
- MĚSTO DEBRECEN, *Celý svět* [online], dostupný na www: <http://celysvet.cz/mesto.php?n=Debrecen&p=204825>.
- MAPY.CZ [online], dostupný na www: <http://mapy.cz>.
- WIKIPEDIA.ORG [online], dostupný na www: <http://wikipedia.org>.

37 TRASA DEBRECEN - ROŽŇAVA

Bc. Denisa Urbanová (KG PŘF UPOL)

37.1 ÚVOD

Cílem tohoto referátu je podrobný popis plánované trasy z Debrecína do Rožňavy. Dotkneme se zejména základních údajů, ale také zajímavostí, které nás při návštěvě a průjezdu těmito a dalšími zájmovými městy čekají, na co se zaměřit při návštěvě měst, abychom si nenechali ujít ta nejhezčí místa, pamětihodnosti a další zajímavosti, které nás v těchto městech očekávají.

37.2 VLASTNÍ SDĚLENÍ

37.2.1 Debrecen

Město Debrecen je druhým největším městem Maďarska, hlavním městem župy Hajdú-Bihar. Rozkládá se na ploše 461 km² a má přes 200 tisíc obyvatel. Nachází se nedaleko národního parku Hortobágy (zapsán na listinu UNESCO) a je významným centrem cestovního ruchu v Maďarsku. Symbolem Debrecenu je Velký kalvinistický kostel, postavený v klasicistním slohu. Nedaleko kostela se nachází muzeum Déri, a také městský park Nagyerdő se zábavním parkem, zoologickou zahradou a fotbalovým stadionem. Největším turistickým lákadlem je však Agaticum, vodní park se středomořskou flórou, bazény, saunami, gejzíry, vířivkami a lázeňským domem.

37.2.2 Nyíregyháza

Nyíregyháza (Níredháza) – město se nachází zhruba 50 km severně od Debrecína a dojedeme sem po silnici číslo 4. Cestou potkáme také menší města Hajdúhadház, Téglás a Újfehértó. Ve městě žije kolem 114 tisíc lidí na ploše přes 274 km² a řadí se svou velikostí mezi velká maďarská města. Je významným lázeňským městem na severovýchodě Maďarska. Významná je ve městě rekreační zóna Sóstó, kde se nachází termální koupele, jezera, akvapark. Najdete zde také druhou největší zoologickou zahradu Maďarska a také skanzen.

37.2.3 Tokaj

Tokaj je menší maďarské město, kde žije přes 5 tisíc obyvatel na ploše 28 km². Leží na soutoku řek Bodrogu a Tisy, na okraji Zemplínských vrchů. Nachází se asi 34 km severovýchodně od města Níredháza a dostaneme se sem autem za 40 minut po silnici číslo 38. Město je známě především jako centrum Tokajské vinařské oblasti, která je od roku 2002 zapsaná na seznamu UNESCO. Město je jako by rozděleno na dvě části, severně od významné vlakové trati se nachází historické centrum, kde vám na každé ulici nabízí proslule tokajské víno. Nejslavnější a také nejvíce navštěvovaným vinným sklepem ve městě je Rákocziho vinný sklep na náměstí Tér č. 15. na jih od trati je pak modernější zástavba. Na vlakovém nádraží je umístěná historická parní lokomotiva.

37.2.4 Miskolc

Miskolc – je se svými 180 tisíci obyvateli třetím největším městem Maďarska. Nachází se 58 km západně od města Tokaj a dojedeme sem autem po silnici číslo 38 asi za hodinu cesty. Rozkládá se na úpatí pohoří Bükk. Nejvýznamnější památkou je řecko – ortodoxní kostel na Deár Ték náměstí. Je zde

16 metrů vysoká ikonostas, která v 88 obrazech líčí život Ježíšův. Symbol města – reformovaný krásný gotický kostel z Avasu ze 16. Století se zvonící, se nachází na hoře Avas. V blízkosti se nachází také vinné sklepy, rozhledna Avas, a další významné kostely a kláštery. Hradní muzeum v ulici Vár bylo tehdejším sídlem maďarské královny. Poblíž muzea se také nacházejí hradní lázně v malebném parku, sauna či bazén v jeskyni, které slouží k oddechu.

37.2.5 Rožňava

Rožňava - slovenské město se nachází 95 km severně od města Miskolc. Na ploše 45 km² žije přes 18 tisíc obyvatel. Město leží v údolí řeky Slané, mezi svahy slovenského Rudohoří a planinami Slovenského krasu. Považuje se za biskupské sídlo, administrativní a kulturní centrum Horního Gemeru. Město je významné slavnými tradicemi hornictví, školství a řady řemesel, které se zde vyvinuly. V centru města se dochovalo vzácné historické jádro, jehož srdcem je čtvercové náměstí středověkého původu - největší svého druhu na Slovensku s řadou památek.

37.3 ZÁVĚR

Na cestě po významných maďarských městech jsme dorazili do slovenské Rožňavy. Urazili jsme na své cestě celkem přes 200 km a nahlédli jsme do historie, tradic a zvyků měst Debrecín, Níredháza, Tokaj, Miskolc a slovenské Rožňavy. Poznali jsme jejich krásy a pamětihodnosti, jimiž se tato města proslavila. Odvezli jsme si odtud jistě mnoho poznatků, které možná někdy v budoucnu také využijeme, nebo na ně aspoň budeme v dobrém vzpomínat.

POUŽITÁ LITERATURA

Maďarsko: Debrecín. *Tripzone.cz* [online]. 2009 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://madarsko.tripzone.cz/debrecin>

Mapy Google [online]. 2013 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <https://maps.google.cz/>

Níredháza. *Maďarsko* [online]. 2013 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://xn--maarsko-06a.net/nyiregyhaza>

O Maďarsku: Miskolc. *Hunguests Hotels* [online]. 2012 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.hunguesthotels.cz/cs/madarsko/Miskolc-mini-pruvodce-mestem>

Tokaj. *Duší Karpat* [online]. 2013 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.dusekarpat.cz/madarsko/tokaj/>

Základné informácie: O Rožňave. *Mesto Rožňava* [online]. 2005 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://www.roznava.sk/sk/--25-2053-roznava---centrum-horneho-gemera>

38 SLOVENSKO – MAĎARSKÝ KRAS

Bc. Tomáš Čevela (KG PŘF UPOL)

38.1 ÚVOD

Oblast Slovenského krasu a Národního parku Aggtelek se nachází na jiho-východě Slovenska, respektive na severu Maďarska. Stáří této krasové lokality je odhadováno na 220 miliónů let, patří k nejrozsáhlejším krasovým systémům v Evropě. V roce 1995 se zdejší krasové jeskyně staly součástí Světového dědictví UNESCO. Ze zhruba 700 jeskyní, které jsou lokalizovány v této pozoruhodné oblasti střední Evropy, jich 273 leží na maďarské straně hranic.

Obr. 1 - Slovensko-maďarský kras

(zdroj: <http://www.turistika.cz/slovensky-kras>)

38.2 SLOVENSKÝ KRAS

Národní park Slovenský kras straně sousedí na západní straně s Jihoslovenskou kotlinou, na severu se Slovenským rudohořím, na východě s Košickou kotlinou a jižní okraj je tvořen státní hranicí s Maďarskem. Jeho rozloha činí necelých 365 km².

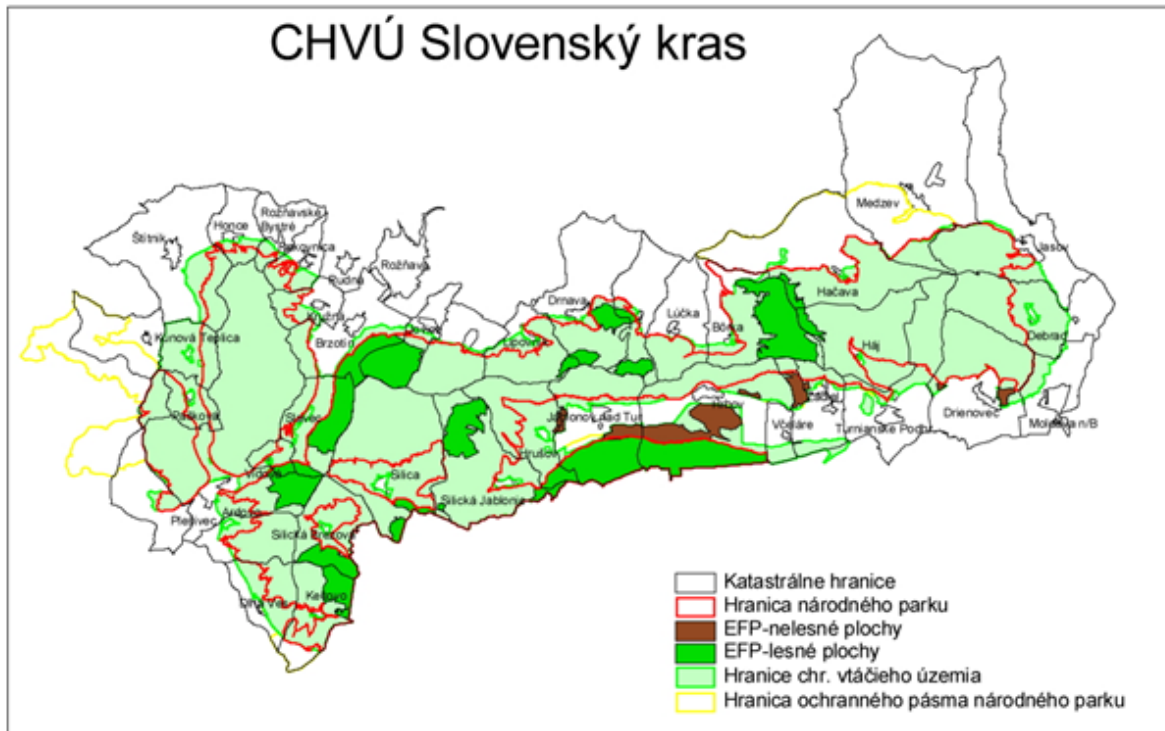
Slovenský kras se skládá z vápencových náhorních planin, které jsou odděleny hlubokými údolím s množstvím podzemních i povrchových krasových jevů. Nejvyšším vrcholem této oblasti je Matesova skála (925 m). Nejdélší jeskyní systémem tohoto krasu je systém Skalitého potoka, který dosahuje délky až 5,7 km a hloubky 317 m. V roce 1973 bylo toto území vyhlášeno jako CHKO Slovenský kras a o necelých 30 let později v roce 2002 byl Slovenský kras vyhlášen národním parkem Slovenska. V roce 1979 byl Slovenský kras zařazen do sítě biosférických rezervací v rámci programu Man and the Biosphere (Člověk a biosféra).

Uvnitř krasových planin Slovenského krasu můžeme nalézt celou řadu turisticky přístupných, ale zejména turisticky nepřístupných jeskyní. Nachází se zde řada propastí, jako např. Diviacia priepasť, Kunia priepasť, aj., z nichž některé dosahují hloubek 100-200 metrů. Nejhlubší z nich je Kunia priepasť, která dosahuje hloubky asi 220 metrů. Za zmínku stojí určitě i Silická ľadnica, která je **nejníže položenou ledovou jeskyní** v Evropě.

V oblasti Slovenského krasu roste mnoho druhů chráněných rostlin. Vzácné druhy se vyskytují zejména na silně zamokřených loukách v údolí Štítnického potoka. Pestré přírodní

podmínky ovlivňují rozšíření a vývoj živočichů, mísí se zde druhy horské, lesní i stepní. Specifické druhy živočichů žijí v jeskyních a propastech. Dříve převládající listnaté lesy byly vykáceny a původní porost se zachoval jen v těžce přístupných místech.

Obr.2 - Slovenský kras

(Zdroj: Krajský úrad ŽP Košice - http://www.ke.kuzp.sk/dokumenty/vyhlasenie_kosicka_kotlina/mapa.jpg)

38.3 NÁRODNÍ PARK AGGTELEK

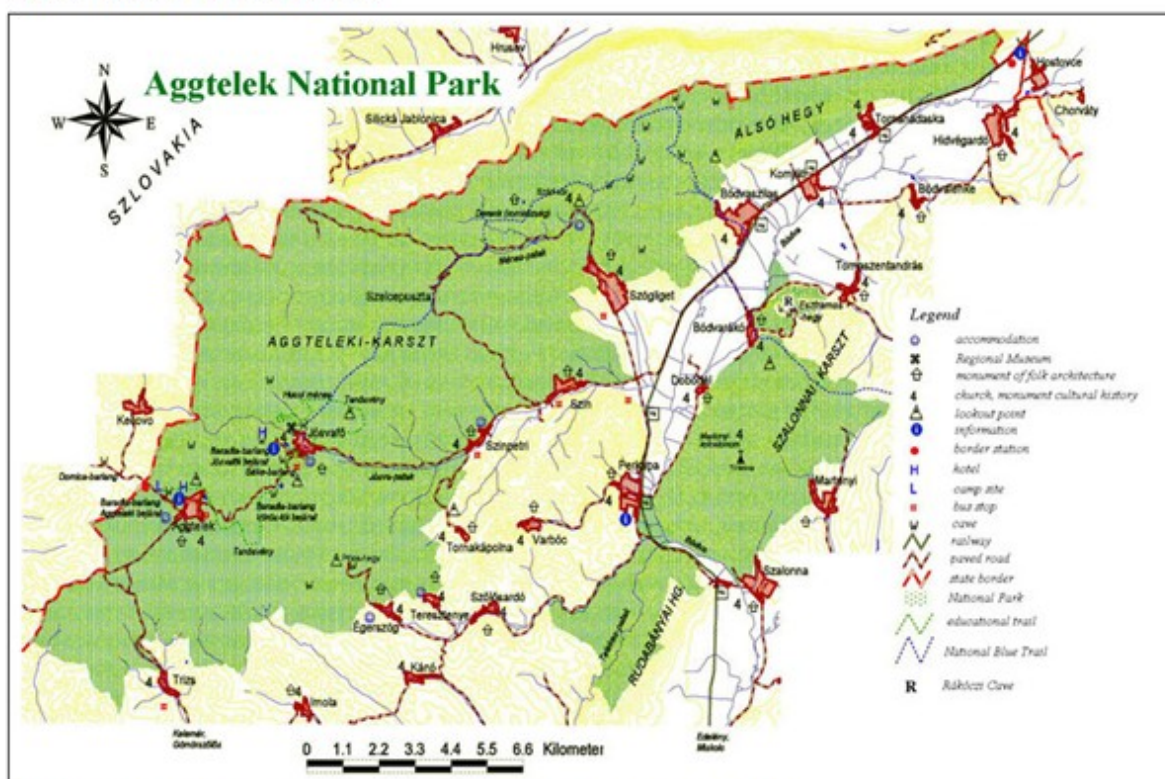
Jde o nejmenší maďarský národní park, který leží v severo-východní části Maďarska při hranicích se Slovenskem. Jeho rozloha je necelých 199 km². Můžeme zde nalézt více než 200 krasových jeskyní. Založení tohoto národního parku se datuje do roku 1985. Spolu se Slovenským krasem tvoří největší krasový systém ve Střední Evropě.

Nejdelší jeskyní jsou Baradla, která měří celkem asi 25 km (5,6 km leží již na území Slovenska, zde nese tato jeskyně jméno Domica). Útroby jeskyně jsou pokryty krápníky nejrůznějších tvarů. Baradla byla pro turisty zpřístupněna od roku 1920 a dodnes patří k nejnavštěvovanějším místům v Maďarsku. Zdejší stalagmit měří 25 m a patří mezi vůbec největší na světě. Celý jeskynní systém nabízí návštěvníkům pestrou krápníkovou výzdobu, podzemní jezírka a vodopády a ve vnitřních prostorách. Největším dómem je Síň obrů, která je 200 metrů dlouhá a 40 metrů vysoká.

Na povrchu krasu se většinou nacházejí listnaté lesy se skálami a světlými s vzácnou stepní flórou. Mezi unikáty patří jeskynní fauna bezobratlých, třeba slepí jeskynní střevláci, nitěnkovití červi, vodní korýši blešivci nebo drobní mlži a plži – zdrojinka široká, praménka rakouská nebo hrachovka malinká.

Národní park Aggtelek byl v roce 1995 zapsán na seznamu dědictví UNESCO od roku 1995.

Obr.3 - Národní park Aggtelek

(Zdroj: Aggteleki - http://anp.nemzetipark.gov.hu/_user/downloads/english/anpmap_eng_web.jpg)

38.4 VZÁJEMNÁ SPOLUPRÁCE SLOVENSKO – MAĎARSKÉHO KRASU

Co se vzájemné spolupráce obou národních parků týče, byl v roce 2010 vypracován společný marketingový plán, který má za úkol zvýšit návštěvnost ve Slovensko-maďarském krasu, který díky svému čistému a pěknému prostředí, množství zpřístupněných jeskyň a množství kulturně-historických památek rozhodně patří k atraktivním místům nejen pro návštěvníky z okolních krajín, ale z celého světa. Tento marketingový plán spadá do *Programu přeshraniční spolupráce Maďarská republika-Slovenská republika 2007-2013* a snaží se Slovenský kras a národní park Aggtelek prezentovat jak jeden pozoruhodný celek, kdy je nutné navštívit jak slovenskou, tak maďarskou stranu.

Hlavní cílem tohoto společného projektu je navrhnout a uplatnit takové marketingové nástroje a aktivity, které povedou ke:

1. Zvýšení návštěvnosti města Rožňava a regiónu Slovenský kras a krasu Aggtelek
2. Pomůže vytvořit předpoklady pro postupný trvalý meziroční nárůst počtu návštěvníků a průměrné délky pobytu v tomto regionu

38.5 ATRAKTORY CESTOVNÍHO RUCHU

Hlavním atraktorem cestovního ruchu je samozřejmě pozoruhodná příroda, která poskytuje návštěvníkům nevšední zážitek. Od nespočtu jedinečných krasových útvarů (jeskyně Domica, Gombasecká jeskyně, Ochtinská aragonitová jeskyně atd.), až po dokonalou přírodní mozaiku, která poskytuje naprosto ideální podmínky pro pěší turistiku. Z důvodu ochrany přírody a výskytu vzácných chráněných rostlinných a živočišných druhů zde nenajdeme žádné rozsáhlé sportovní komplexy, které by mohly způsobit jejich zánik.

Návštěvník Slovenského krasu si může chvíle v této oblasti zpříjemnit také pobytem u vody. Nachází se zde řada koupaliště např. Rožňava, Šafárikovo a Gemerská Horka, poblíž Šafárikova koupaliště leží také jezero s termální vodou. Pro turisty, kteří nejsou tak nároční na přepych jsou k dispozici v Gombaseku veřejné tábořiště, srubová základna a chatová osada. Samotné Šafárikovo koupaliště nabízí hotel pro turisty, srubovou osadu, veřejné tábořiště a autokempink.

Na maďarské straně je pro návštěvníky neatraktivnější možnost vidět jeskynní systém, který poskytuje bohatou krápníkovou výzdobu, nespočet podzemních jezírek a vodopády uvnitř jeskyních prostor. Dalším a možná trochu nezvyklým přínosem pro cestovní ruch je velice dobrá akustika uvnitř jeskyně, která poskytuje ideální podmínky pro konání hudebních koncertů.

Tradice různých kulturních a folklórních souborů poskytují možnost přitáhnout návštěvníky za účelem zabavit se a nadýchnout zdejší jedinečnou atmosféru tradicí, kultury a zábavy.

POUŽITÁ LITERATURA

- Ďurček, J.: Slovenský kras, Šport: Bratislava, 1989
- Daniel Kollár, Vladimír Mucha: *Slovenský kras*, Vydavateľstvo: Dajama, 2004

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Internet Geographic magazine: *Světové dědictví UNESCO Slovenský kras* [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <<http://www.ingema.net/pruvodce/kras-sk4.pdf>>
- Hedvábná stezka – cestovatelský portál [cit. 2013-04-26]. Dostupné na: <<http://www.hedvabnastezka.cz/zeme/evropa/madarsko/aggtelek-1/>>
- Divy přírody: *Slovenský a Aggtelekský kras* [cit. 2013-04-26]. Dostupné na: <http://www.quido.cz/priroda/sa_kras.html>
- Aggteleki Nemzeti park [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <<http://anp.nemzetipark.gov.hu/index.php?lang=en>>
- Společný marketingový plán Slovenského a Aggtelekského krasu [cit. 2013-04-28]. Dostupné na: <http://www.roznava.sk/sk/files/2011-05-05-141143-Spolo_n__marketingov__pl_n_Slovensk__ho_a_Aggtelek._krasu_-_Budujeme_pastnerstv__.pdf>

- Turistika.cz : *Slovenský kras* [cit. 2013-04-28]. Dostupné na: <<http://www.turistika.cz/slovensky-kras>>
- - *Národný park Slovenský kras [online]. Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky, [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <http://www.sopsr.sk/slovkras/>*
- Krajský úrad ŽP Košice [cit. 2013-04-27]. Dostupné na: <http://www.ke.kuzp.sk/dokumenty/vyhlasenie_kosicka_kotlina/mapa.jpg>
- Wikipedie: Slovenský kras Dostupné na: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Slovensk%C3%BD_kras>

39 GEOMORFOLOGIE SLOVENSKÉHO KRASU

Bc. Tomáš Zdráhal (KG PŘF UPOL)

◦ 39.1 ÚVOD

Slovenský kras je krajinný celek geomorfologické oblasti Slovenské rudohoří, nachází se jihozápadní části východního Slovenska. Rozprostírá se na území okresů Rožňava a Košice (část jeho ochranného pásma zasahuje i do okresu Revúca). Slovenský kras (se svými 34 611 ha) je největší a netypičtější krasové území ve střední Evropě. Je známé soustavou náhorních plošin, oddělených hlubokými údolními, bohatými podzemními a krasovými jevy a pestrou faunou. V roce 2002 byl Slovenský kras vyhlášen národním parkem Slovenska a jako jeden z nejmladších NP se připojil ke zbylým 8 parkům.

◦ 39.2 GEOMORFOLOGIE SLOVENSKÉHO KRASU

Národní Park Slovenský kras je součástí rozlohou největšího pohoří na Slovensku – Slovenského rudohoří, což je krajinná oblast subprovincie Vnitřní západní karpaty. Má 9 vlastních podcelků a to (od východu na západ):

1. Jasovská planina
2. Zádielská planina
3. Dolný vrch
4. Horný vrch (Borčianska brazda)
5. Turnianská kotlina
6. Silická planina (Silické úbočie)
7. Plešivecká planina
8. Koniarská planina
9. Jelšavský kras

39.2.1. Jasovská planina

Jasovská planina je krajinný podcelek v nejvýchodnější části Slovenského krasu. Její relativní nadmořská výška je 300 až 350 m. Nejvyšší bod planiny je Jelení vrch (947 m. n. m.), který je zároveň nejvyšším bodem celého Slovenského krasu. Planina je převážně zalesněná, avšak v jižní a západní části je otevřená (Spodné a Hačavské lúky). Na planině je kromě četných typických krasových útvarů (závrtky, škrapy, vyvěračky) nejdelší a nejhlubší podzemní systém Kunia priepať – jaskyňa Skalístý potok. Jedinou veřeností zpřístupněnou jeskyní je krápníková Jasovská jaskyňa (je to i nejstarší zpřístupněná jeskyně na Slovensku – 1846).

39.2.2 Zádielská planina

Je druhou nejmenší planinou Slovenského krasu. Nachází se ve východní části NP, mezi dvěma hlubokými soutěskami – na západě Zádielskou dolinou a na východě Hájskou dolinou. Planina je mírně zvlněná různými tvary povrchového krasu. Nejvyšším bodem planiny je vrch Grečov (891 m n. m.) Planina je z větší části otevřená a mezi její největší lákadla patří její izolovaný jihovýchodní výběžek, kde se nachází NPR Turniansky hradní vrch se zříceninou Turnianskeho hradu, či monumentální krasový kaňon (400m hluboký, 3 km dlouhý) Zádielská tiesňava.

39.2.3 Dolný vrch

Planina Dolný vrch leží ve východní části NP Slovenský kras. Je velmi hustě zalesněná, plochá a převážně mírně ukloněná k jihu. Je známá velmi vysokým počtem krasových jevů (škrapy, závrtvy, jeskyně či propasti) - celkem je zdokumentovaných 100 propastí (nejhlubší Obrovská priepasť (na slovenské straně)) a 84 jeskyní. Nejvyšším bodem planiny je Pavlovský vrch (611 m n. m.) Planinou probíhá státní slovensko – maďarská hranice. Planina na maďarské straně patří pod národní park Aggteleki Némzeti Park.

39.2.4 Horný vrch

Nejmenší planina Slovenského krasu má výrazně vymezené hranice. Na jihu skalnaté straně planiny padají strmě do Turnianskej kotliny a na severu je ohraničená dolinou Čremoskej. Nejvyšším bodem planiny je Matesova skála (925 m n. m.). Na planině se nachází několik desítek jeskyní. Jeskyně Marciho má nejvýše položený vchod ze všech jeskyní ve Slovenském krase. Mezi další významné jeskyně patří např. Sněžná diera či Ľadová jaskyňa. Součástí planiny Horný vrch je i nevelká (10 km²) Borčianska planina.

39.2.5 Turnianska Planina

Kotlinu ohraničuje na jihu planina Dolný vrch, ze západu Silická planina, Horný vrch a Zádielská planina. Na východě navazuje na Košickou kotlinu. Kotlinou protéká řeka Turňa, jejíž vody napájí Hrhovské rybníky v centrální části kotliny. Na styku kotliny s okolními krasovými planinami vzniklo několik vyvěraček (Lúčna, Jablonská, Evetes). Severní okraj kotliny pokrývají vinice.

39.2.6 Silická planina

Podcelek Silická planina je svojí rozlohou 133 km² nejrozsáhlejší planinou na Slovensku. Má vytvořené prakticky všechny formy krasových jevů a z části i fluviokrasový reliéf. Je bohatá jak na povrchové, tak i podzemní krasové formy a ze všech částí NP Slovenský kras má útvarů nejvíce. Hustota závrtů (v průměru až 500m) je okolo 35 na 1 km². Mezi 195 jeskyněmi Silické planiny jsou neznámější jeskyně Gombasecká, Silická ľadnica či Ardovská jaskyňa. Veřejnosti přístupné jsou pouze tři a to Gombasecká jaskyňa, Jaskyňa Domica a Krásnohorská jaskyňa. Na Silické planině se nachází i nejhlubší propast NP Slovenský kras – propast Brázda (180 m). Nejvyšší bod planiny je hora

Malý vrch (679 m n. m.). Významným krajinným prvkem je NPR Brzotínské skály, nachazející se na severozápadní okraji planiny.

39.2.7 Plešivecká planina

Je jednou z nejkrásnějších planin NP Slovenský kras, porostlá křovinatými řídkými lesy, které se střídají se stepními loukami a bývalými pastvinami. Místy se objevují listnaté lesy s převahou dubů (dále buky, lípy, javory). Planina je velmi bohatá na povrchové i podzemní krasové jevy, zvláště pak závrtové deprese (10 – 15 na 1 km²), které dosahují průměru až 200 metrů. Velmi typickým znakem Plešivecké planiny je vysoký počet krasových propastí. Nejdelší se jmenuje Diviačia priepast, u které dno dosahuje 128 m pod povrchem země. Nejznámější propast Plešivecké planiny je pak propast Zvonivá jama (hloubka 100,5 m). Podzemní vody z propasti pronikají do největší jeskyně planiny Brzotínskej jaskyně. Nejvyšším bodem planiny je vrchol Štít (851 m n. m.).

39.2.8 Koniarská planina

Druhá nejzápadnější planina Slovenského krasu je téměř celá zalesněná. Povrchové krasové jevy planiny jsou řídké než u ostatních planin. Naopak podpovrchové krasové jevy jsou zde stejně bohaté jako na ostatních planinách. Nejvýznamější jeskyní je vývěrová jeskyně Gemerskoteplická jaskyňa, které je dlouhá přes 660 metrů. Z propastí je významná např. Priepast pod Veterníkom. Nejvyšším bodem planiny je Veterník (610 m n. m.).

39.2.9 Jelšavský kras

Je nejzápadnější část Slovenského krasu. Je méně bohatá na krasové jevy než předešlé planiny. Nejvyšším bodem je Slovenská skála (622 m. n. m.), nejzápadnější bod celého Slovenského krasu.

39.3 GEOLOGICKÉ POMĚRY SLOVENSKÉHO KRASU

Z geologického hlediska je Slovenský kras vesměs tvořen komplexem druhohorních nepřeměněných formací zvaných silický příkrov – rozsáhlé vodorovně uložené těleso, které je dnes rozrušené pozdějšími tektonickými poruchami a erozí. Vrstva začíná nejčastěji horninami spodního triasu, což jsou pískovce, slíny a vápence, které dosahují tloušťku až 1000 metrů. Střední a svrchní trias tvoří mohutné vrstvy vápenců. Jurské vrstvy se zachovaly pouze na denudačních zbytcích. Mladší horniny silického příkrovu nejsou zachovány. Základ dnešního reliéfu pochází z mladších třetihor až čtvrtohor. Slovenský kras byl vyzdvižen a relativním poklesem vznikly kotliny a sníženiny. Tento základ reliéfu modelovaly a dotvořily eroze řek a denudační procesy. Průběh řek se přizpůsobil zlomové tektonice.

39.4 GEODETICKÉ PODKLADY SLOVENSKÉHO KRASU

Kromě obvyklých turistických map (měřítko 1: 20000 – 1: 50000) je téměř celý Slovenský kras pokryt mapami pro orientační běh. Díky krásným terénům a přírodě je území NP Slovenský kras každoročním cílem více než tisícovky orientačních běžců, kteří se zde účastní pravidelných vícedenních závodů – Slovak Karst cup. I díky velmi dlouhé tradici závodů je v prostoru Slovenského krasu několik desítek velmi kvalitních a podrobných map (1: 7500 – 1: 15000). Navzdory skutečnosti, že mají mapy pro orientační běh zvláštní mapový klíč, jsou dobře čitelné i pro turistiku. Svým výškopisem a již zmíněným klíčem velmi dobře mapují veškeré deprese i ostatní endogenní krasové jevy. Databáze veškerých map je umístěna na webových stránkách orienteering.sk, kde jsou i JPEG obrázky jednotlivých map.

39.5 ZÁVĚR

Slovenský kras je geomorfologicky velmi složité území s největším výskytem krasových útvarů ve střední Evropě. Krasem prochází státní hranice mezi Slovenskem a Maďarskem, které dělí kras na Slovenskou část – NP Slovenský kras a část maďarskou - NP Aggteleki Némzeti Park. Slovenská část se dělí na 9 podcelků, z nichž je nejznámější (i krasově nejbohatší) Silická planina. Geologicky se Slovenský kras utvářel převážně v době mladších třetihor až čtvrtohor. Na území NP Slovenský kras leží 10 národních přírodních rezervací, 5 přírodních rezervací a 16 národních přírodních památek. Nejvyšším bodem celého Slovenského krasu je Jelení vrch (947 m. n. m.).

Tab.19. Počet jeskyní na jednotlivých planinách

Planina	Počet jeskyní	Délka jeskyní (m)
Jasovská planina	134	16599
Zádielska planina	76	1210
Horný vrch	62	1964
Dolný vrch	84	2399
Silická planina - sever	131	7777
Silická planina - jih	64	14210
Plešivecká planina	156	6584
Koniarska planina	24	1359
Celkem	731	52102

Obr.63 Geomorfologická mapa Slovenského krasu

POUŽITÁ LITERATURA

- ĎURČEK, Jozef. *Slovenský kras: Turistický sprievodca ČSSR*. Bratislava: Šport, 1989
- Jaroslav Stankovič, Václav Cílek a kol.: *Krásnohorská jaskyňa Buzgó*, Regionálna rozvojová agentúra, 2005
- *Národný park Slovenský kras: Turistický a informačný portál* [online]. 2010 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.slovensky-kras.eu>
- TURISTIKA.CZ S.R.O. *Turistika.cz: pro větší zážitek z cesty i vyletu* [online]. 2007 - 2013 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.turistika.cz/slovensky-kras/>
- *Národný park a biosférická rezervácia Slovenský kras* [online]. 2009 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.sopsr.sk/>
- *Krajský úrad ŽP Košice* [online]. 2005 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.ke.kuzp.sk/>
- *Wikipedie: otevířená encyklopedie* [online]. 2013 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Slovensk%C3%BD_kras
- *Mapy pro orientační sporty* [online]. 2008 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.orientteering.sk/maps-new/mapy/main.php?j=cz>

PŘÍLOHY

Příl. 1 Trasa a popis exkurze

Ve dnech 27.5. – 2.6. 2013 se uskutečnila další z exkurzí, hrazených z prostředků ESF v rámci projektu Geoinovace. Konala se opět ve spolupráci MU v Brně a UP v Olomouci, takže se jí zúčastnili studenti z obou těchto akademických pracovišť. Hlavním cílem a náplní exkurze bylo poznání země, která je nám blízká geografickou polohou, ale jazykem, historií i svébytnou kulturou poměrně vzdálená – tedy Maďarska. Vyjeli jsme v pondělí ráno a kolem poledne se dostali k **Neziderskému jezeru** (Neusiedler See, Fertő-tó), ležícímu na rozhraní Rakouska a Maďarska. Na rakouské straně jsme absolvovali krátkou filmovou prezentaci v **Illmitz**, centru národního parku **Neusiedler See Seewinkel** a podívali se na vyhlídkovou věž **Mangalica**. Následně jsme se přesunuli do historicky významného města **Šoproň**, kde jsme strávili část odpoledne a ve večerních hodinách se ubytovali v Ciklámen Faházak nedaleko bývalé těžební oblasti **Brennbergbánya**. Následující den jsme se postupně přesouvali na jih Maďarska. První větší zastávkou bylo městečko **Süme** se stejnojmenným hradem, který bývá označován za jeden z největších a nejlépe zachovaných hradů Maďarska. Dále jsme se zastavili v lázních **Hévíz** s proslaveným termálním jezerem, a krátce si prošli jižní břeh **Balatonu** (Blatenské jezero), které je největším středoevropským jezerem stepního typu, v okolí Fonyódu. Odtud jsme již rovnou jeli do jihomaďarské **Pécs**. Centrem města nás ještě večer v krátkosti provedl **dr. Szilárd Rác** z Institutu regionálních studií maďarské Akademie věd. Středeční dopoledne jsme věnovali důkladnější prohlídce **Pécs**, města evokujícího mediteránní atmosféru. Starala se o nás **dr. Andrea Schmidt** z Pécské univerzity, která nám mj. představila **Zsolnay muzeum**, proslavené expozicí o pécské „žolnajske“ keramice. Odpoledne nás autobus provedl okolím městečka **Villány** s krátkou zastávkou na hradě **Siklós**. Následovala prohlídka památníku bitvy u **Moháče** r. 1526 a večerní přesun do **Budapešti**. Čtvrtek byl bohužel poznamenán silně proměnlivým počasím, i přesto jsme zvládli vykonat okružní jízdu spojenou s výstupem na **Visegrád**, spojený s dvěma důležitými setkáními představitelů středoevropských zemí, a prohlídkou **Ostříhomské katedrály** (Esztergom) na hranicích se Slovenskem. Větší část odpoledne a večera byla věnována individuální prohlídce hlavního města **Budapešť** – tj. hoře Gellért Hegy, Budapešťskému hradu (Budai Vár) atd. V pátek jsme směřovali na východ země. Zajímavou příležitostí k zastavení poskytovala obec **Hortobágy**, středisko **Hortobágyi Nemzeti Park**, který je proslulý jako refugium původní maďarské stepi - puszty. V Hortobágy jsme měli možnost navštívit muzeum pastýřství, zoologickou zahradu s typickými živočichy puszty či si zapůjčit kola a navštívit mělké jezero **Halastó** s původní avifaunou či vodními buvoly. Vpodvečer jsme dorazili do **Debrecenu**, kde se nás ujali **dr. János Péntzes** a **dr. Ernő Molnár** z Debrecenské univerzity a uskutečnili velmi zajímavou prohlídku centrálních i periferních lokalit města. První sobotní zastávku představovala světoznámá vinařská obec **Tokaj**. Tato zastávka byla spojena s ochutnávkou vína v místních vinných sklepech. Dále jsme se podívali do jeskyně **Baradla** v **Aggteleki Nemzeti Park** (maďarský kras) a autobusem vyjeli na **Silikou planinu**. Plánovaný přechod této části Slovenského krasu bohužel znemožnil vytrvalý déšť. Nocleh jsme měli zajištěn v obci **Krásnohorská Dlhá Lúka**. V neděli jsme ještě navštívili unikátní **Dobšinskou l'adovou jaskyni** a pak již jeli nejkratší cestou do Olomouce a Brna.

Trasa a program

27.5. 2013

Olomouc – Brno – Bratislava – Illmitz (prohlídka Neusiedler See Seewinkel) – Šoproň (prohlídka města) – Šoproň / Brennbergbánya

28.5. 2013

Šoproň / Brennbergbánya – Sárvár – Sümeg (zastávka u hradu) – Hévíz (termální lázně) – Fonyód (břeh Balatonu) – Kaposvár – Pécs (večerní prohlídka města)

29.5. 2013

Pécs (prohlídka města + muzea) – Siklós (prohlídka hradu) – Mohács (prohlídka památníku bitvy u Mohácse) – Paks – Dunaújváros – Budapešť

30.5. 2013

Budapešť – Szentendre – Visegrád (prohlídka hradu) – Ostřihom (prohlídka katedrály) – Budapešť (prohlídka města)

31.5. 2013

Budapešť – Tiszafüred – Hortobágy (návštěva NP Hortobágy) – Debrecen (večerní prohlídka města)

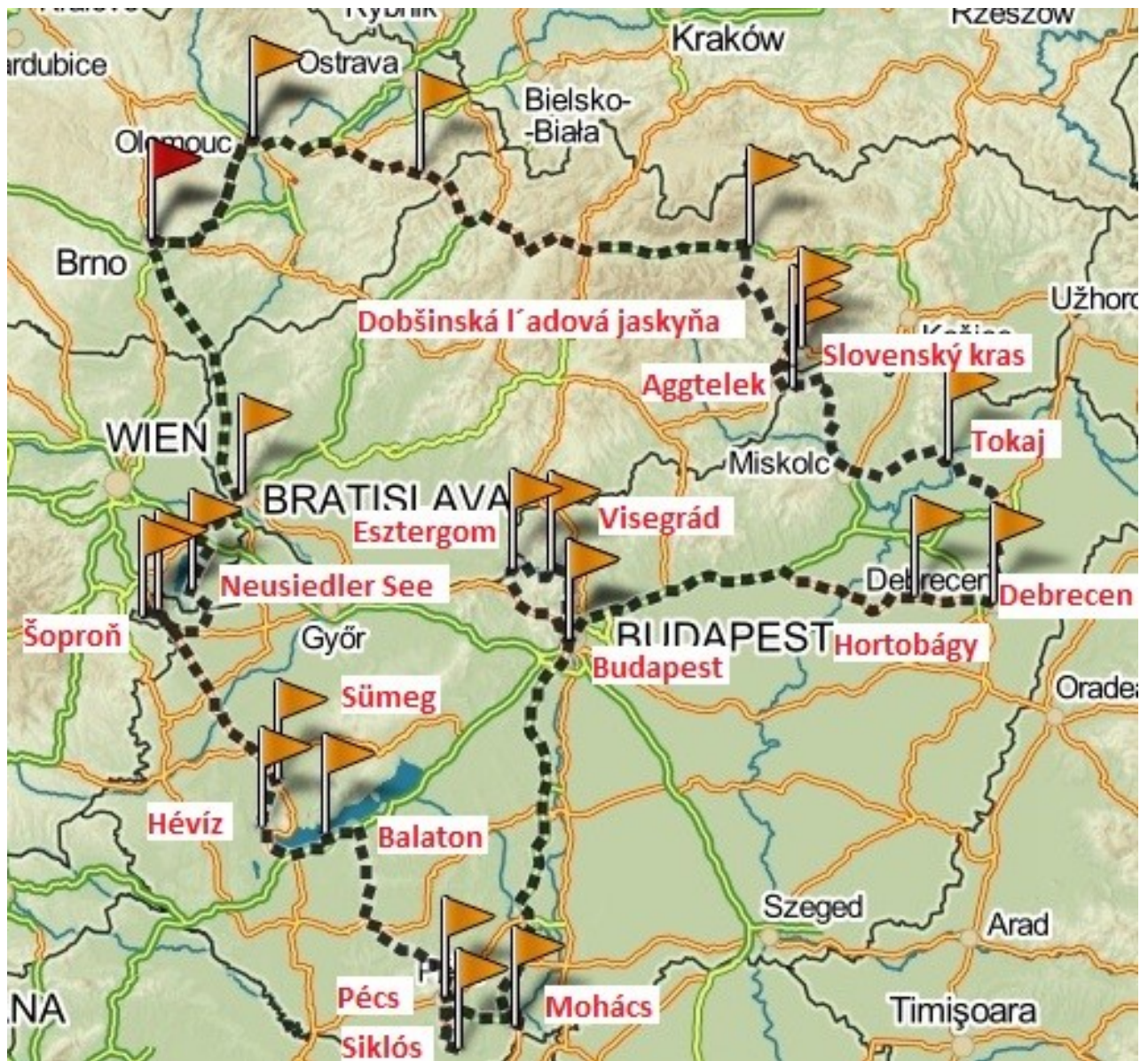
1.6. 2013

Debrecen – Nyíregyháza – Tokaj (prohlídka, ochutnávka vín) – Miskolc – Aggtelek (prohlídka jeskyně Baradla v NP Aggtelek) – Silica – Krásnohorská Dlhá Lúka

2.6. 2013

Krásnohorská Dlhá Lúka – Dobšiná (prohlídka Dobšinské l'adové jaskyně) – Poprad – Žilina – Makov – Valašské Meziříčí – Olomouc - Brno

Příl. 2 Fotogalerie

Obr. 65 Trasa exkurze

Obr. 66 Neuziderské jezero v NP Neusiedler See Seewinkel (foto: Petr Voda, 27.5. 2013)

Obr. 67 Vyhlídková věž Mangalica u Neuziderského jezera (foto: Petr Voda, 27.5. 2013)

Obr. 68 Celkový pohled na Šoproň (foto: Petr Voda, 27.5. 2013)

Obr. 69 Studenti při prohlídce Šoproně na Fö Tér (foto: Pavlína Zrůstová, 27.5. 2013)

Obr. 70 Hrad Sümeg (foto: Ondřej Herzán, 28.5. 2013)

Obr. 71 Termální lázně Hévíz (foto: Ondřej Herzán, 28.5. 2013)

Obr. 72 Balaton u města Fonyód (foto: Petr Voda, 28.5. 2013)

Obr. 73 Studenti u Balatonu (foto: Ondřej Herzán, 28.5. 2013)

Obr. 74 Jihomadžarské město Pécs (foto: Ondřej Herzán, 29.5. 2013)

Obr. 75 Mešita Paši Gazima v Pécsi (foto: Ondřej Herzán, 29.5. 2013)

Obr. 76 Interiér mešity Paši Gazima (foto: Petr Voda, 29.5. 2013)

Obr. 77 Pécská katedrála (foto: Petr Voda, 29.5. 2013)

Obr. 78 Studenti před katedrálou v Pécsi (foto: Lukáš Dolák, 28.5. 2013)

Obr. 79 Dr. Szilárd Rác, pracovník Maďarské akademie věd, v Pécsi (foto: Ondřej Herzán, 28.5. 2013)

Obr. 80 Živá produkce v jednom z pécských podniků (foto: Petr Voda, 28.5. 2013)

Obr. 81 Na vyhlídce nad Pécí (foto: Ondřej Herzán, 29.5. 2013)

Obr. 82, 83 Muzeum Zsolnaiské keramiky v Pécsi (foto: Petr Voda, 29.5. 2013)

Obr. 84 Hrad Siklós (foto: Petr Voda, 29.5. 2013)

Obr. 85 Památník bitvy u Moháče poblíž Sátorhely (foto: Petr Voda, 29.5. 2013)

Obr. 86 Interiér památníku bitvy u Moháče (foto: Ondřej Herzán, 29.5. 2013)

Obr. 87 Visegrád (foto: Petr Voda, 30.5. 2013)

Obr. 88 Visegrád v mlze (foto: Petr Voda, 30.5. 2013)

Obr. 89 Pohled z Visegrádu na Dunaj (foto: Petr Voda, 30.5. 2013)

Obr. 90 Část výpravy na Visegrádu (foto: Pavlína Zrůstová, 30.5. 2013)

Obr. 91 Katedrála v Esztergomi (foto: Petr Voda, 30.5. 2013)

Obr. 92 Dunaj v Esztergomi (foto: Petr Voda, 30.5. 2013)

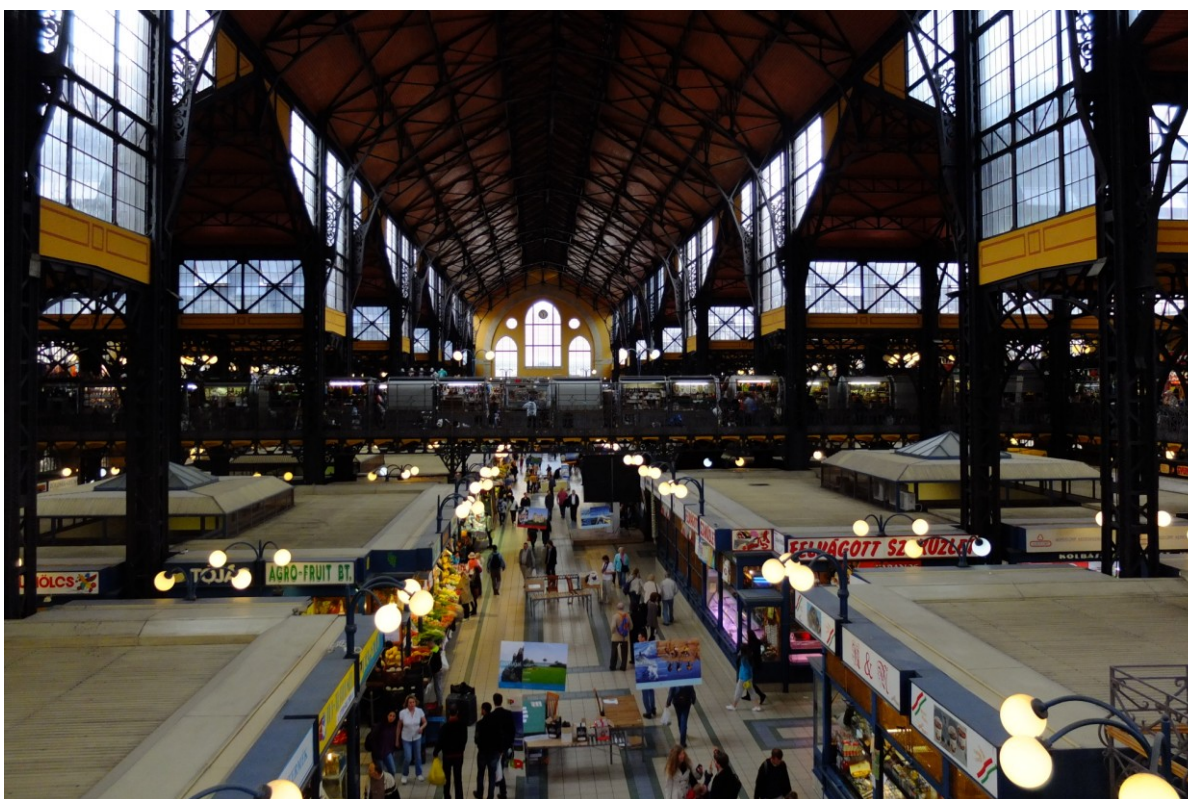
Obr. 93 Budapešť (foto: Petr Voda, 30.5. 2013)

Obr. 94 Budapešťský hrad – Budai Vár (foto: Petr Voda, 30.5. 2013)

Obr. 95 Budapešťský parlament (foto: Petr Voda, 30.5. 2013)

Obr. 96 Budapešťská tržnice (foto: Petr Voda, 30.5. 2013)

Obr. 97 Klub Szimpla v centru Budapešti (foto: Ondřej Herzán, 30.5. 2013)

Obr. 98 Vahadlová studna v pusztě nedaleko Hortobágy (foto: Petr Voda, 31.5. 2013)

Obr. 99 Usedlost v pusztě (foto: Petr Voda, 31.5. 2013)

Obr. 100 Jezero Halastó v Hortobágyi Nemzeti Park (foto: Ondřej Herzán, 31.5. 2013)

Obr. 101 Puszta (foto: Ondřej Herzán, 31.5. 2013)

Obr. 102 Vodní buvoli v Hortobágyi Nemzeti Park (foto: Ondřej Herzán, 31.5. 2013)

Obr. 103 Komentovaná prohlídka Debrecenu s místními znalci (foto: Petr Voda, 31.5. 2013)

Obr. 104 Dr. János Pénzes a dr. Ernő Molnár z Debrecenské univerzity (foto: Ondřej Herzán, 31.5. 2013)

Obr. 105 Protestantský kostel v Debrecenu (foto: Ondřej Herzán, 31.5. 2013)

Obr. 106 Část výpravy po večerním běhání v Debrecenu (foto: Ondřej Herzán, 31.5. 2013)

Obr. 107 Celkový pohled na Tokaj (foto: Petr Voda, 1.6. 2013)

Obr. 108 Rákocziho vinný sklep v Tokaji (foto: Petr Voda, 1.6. 2013)

Obr. 109 Ve vinném sklípku Borostyán v Tokaji (foto: Lukáš Dolák, 1.6. 2013)

Obr. 110 Jeskyně Baradla v Aggteleki Nemzeti Park (foto: Jakub Jaňura, 1.6. 2013)

Obr. 111 Baradla (foto: Ondřej Herzán, 1.6. 2013)

Obr. 112 Krásnohorská Dlhá Lúka, v pozadí hrad Krásna Horka (foto: Petr Voda, 1.6. 2013)

Obr. 113 Dobšinská ľadová jaskyňa (foto: Petr Voda, 2.6. 2013)

Obr. 114 Dobšinská ľadová jaskyňa (foto: Petr Voda, 2.6. 2013)